

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

На правах рукопису

АДЖАБІ ЯСІН

УДК 81367.635: 811.112.2

**УЖИВАННЯ АРАБІЗМІВ
НІМЕЦЬКОЮ МОВНОЮ ОСОБИСТІСТЮ**

10.02.04 – германські мови

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Застровський Олександр Анатолійович,
кандидат філологічних наук, доцент

Луцьк – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ СОБИСТОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ	12
1.1. Поняття мовної особистості.....	12
1.2. Мовна особистість у вербальній комунікації.....	21
1.3. Мовна особистість у міжкультурній комунікації.....	31
1.4. Арабізми у лексиконі німецької мовної особистості: у діахронії.....	35
1.5. Методологія та методи дослідження уживання арабізмів німецькою мовною особистістю.....	43
Висновки до розділу 1.....	50
Розділ 2. АРАБІЗМИ У ЛЕКСИКОНІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	54
2.1. Тематична багатоплановість арабізмів, уживаних німецькою мовною особистістю.....	54
2.1.1. Тематична група „Religion und Islamwissenschaft“.....	56
2.1.2. Тематична група „Wissenschaft“.....	60
2.1.3. Тематична група „Arabisches soziales Leben und Hierarchie“.....	64
2.1.4. Тематична група „Feste Namen und Bezeichnungen“.....	67
2.1.5. Тематична група „Politik“.....	71
2.1.6. Тематична група „Alltag“.....	73
2.2. Особливості інтерпретації арабізмів арабами та німцями.....	75
2.3. Арабсько-німецький суржик.....	96
Висновки до розділу 2.....	106
Розділ 3. УЖИВАННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРАБІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ПУБЛІЦИСТИЦІ	109
3.1. Уживання арабізмів у сучасній німецькомовній літературі.....	109
3.2. Уживання арабізмів у німецькомовній публіцистиці.....	128
Висновки до розділу 3.....	153
ВИСНОВКИ	156

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162
I. СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА.....	162
II. ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА.....	189
III. ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА.....	191
ДОДАТОК А.....	194

ВСТУП

У дослідженні ми розглядаємо особливості німецької мовної особистості в міжкультурному аспекті.

Поняття *мовна особистість* визначає відношення мови до індивідуальної свідомості й світосприйняття. Кожна особистість проявляє себе та свій суб'єктивізм не лише життєдіяльністю, але й комунікацією, що реалізується завдяки мові й дискурсу. Тому в багатьох наукових працях українських [23; 25] та зарубіжних дослідників [6; 7; 8; 9; 11; 12; 20; 22; 41; 42; 43; 44; 45; 89; 320; 215; 214; 245; 312 та ін.] мовна особистість розглядається на основі її мовної та комунікативної компетенції.

Мовна особистість ставала об'єктом дослідження у різних наукових дисциплінах: психології та психолінгвістиці [98; 207; 211; 262; 264; 265]; педагогіці та дидактиці [24; 84; 236;] ; лінгвокультурології [20; 39; 52; 71; 90]; соціолінгвістиці [62]; семіотиці [9; 222] ; когнітивній лінгвістиці [8]. Відомі дослідження, які присвячені окремим типам мовної особистості: емоційна мовна особистість [89]; елітарна мовна особистість [49]; психотехнічна мовна особистість [215].

У зв'язку з глобалізаційними процесами сьогодення зростає інтерес до дослідження контактів між країнами у різних сферах життя: політиці, економіці, культурі, релігії тощо. Мова як основний засіб комунікації чуттєво реагує на будь-які зміни суспільного життя.

Мовна особистість сприймає міжкультурні феномени та розглядає їх у порівнянні з власною культурою для покращення здібності до міжкультурної комунікації та пізнання характеру наявних в інших культурах мовних картин світу. Проблемам німецько-арабської комунікації присвятили свої роботи зарубіжні дослідники Л. А. Жилинская [33]; S. Broszinsky [134]; G. Abdel-Qadir [95]; К. Н. Best [126]; М. Gerhard [173]; M. Roussy-Parent [259]; P. Kühn [214]; R. Tazi [290]; Y. Hamid Reza [187] Однак, у зв'язку з загостренням політичної ситуації у світі у німецькій мові виявляються нові арабізми чи активуються вже

наявні, проте спостерігається не завжди адекватна інтерпретація уживаних арабізмів німецькою мовною особистістю, що потребує додаткових досліджень.

Відповідно, головне завдання нашої дисертації – науковий пошук коректного тлумачення певних арабських слів у процесі німецько-арабської міжкультурної комунікації.

Актуальність роботи полягає в тому, що вона виконана на засадах актуального для сучасної лінгвістики антропоцентричного підходу до дослідження мови, зокрема, мовна особистість розглянуто на рівні міжкультурного аспекту, тобто досліджено поведінку й формування мовної особистості в німецькій та арабській лінгвосоціольностях, які мають неоднакові світосприйняття і мовні системи. Актуальність роботи зумовлена також практичною необхідністю якщо не запобігти, то хоча б загострити увагу на факті формування хибного стереотипу – упередження ставлення до всіх без винятку представників мусульманського світу (а це засвідчує зібраний нами фактичний матеріал, особливо з німецької публіцистики).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки “Семантико-прагматичні характеристики різних жанрів та дискурсів у сучасних германських мовах”. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол №7 від 26 січня 2012 р.).

Мета роботи – з'ясування інтерпретації та уживання арабізмів німецькою мовною особистістю.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) уточнити розуміння поняття *комунікація* та визначити статус мовної особистості в процесі комунікації;
- 2) з'ясувати аспекти дослідження мовної особистості у вербальній комунікації;

3) встановити особливості репрезентації мовної особистості в процесі міжкультурної комунікації;

4) з'ясувати місце арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості у діахронії та синхронії;

5) класифікувати уживані німецькою мовною особистістю арабізми за тематичними групами;

6) виявити особливості інтерпретації арабізмів німецькою мовною особистістю;

7) простежити функціонування арабізмів у сучасній німецькомовній літературі та публіцистиці.

Об'єктом дослідження є арабізми у лексиконі німецької мовної особистості.

Предмет дослідження – семантичні та національно-культурні параметри уживання арабізмів німецькою мовною особистістю.

Для виконання поставлених завдань ми застосовували такі **методи**: загальні – *дедукції, індукції, аналізу та синтезу* – для уточнення теоретичних засад і формулювання висновків роботи та висвітлення різних підходів до аналізу мовної особистості; *описовий (метод словникових дефініцій)* – для виявлення особливостей трактування арабізмів у лексикографічних джерелах; *етимологічний* – для з'ясування поширення арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості в діахронії; *компонентний* – для виявлення тематичних груп уживаних німецькою мовною особистістю арабізмів у синхронії; *контекстний* – для встановлення залежності реалізації арабізмів від контексту; *статистичний* – для з'ясування уживання арабізмів у різних сферах у кількісному вимірі; *порівняльний метод* – для порівняння трактування арабізмів у німецькомовних та арабських лексикографічних джерелах.

Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела, Інтернет-ресурси, твори сучасної німецької літератури мігрантів та німецьких авторів, які порушують проблеми мусульман та ісламу, та німецька публіцистика (*Bild, der Spiegel, die Welt, Focus, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Pankower Allgemeine Zeitung, Süddeutsche Zeitung,*) які охоплюють період із 2009 р. до 2016 р. У цих

джерел було зафіксовано арабські слова, проаналізовано різницю їхнього сприйняття німецькомовними та арабськими авторами, а також досліджено арабські слова і лексичні сполуки з погляду їхнього вживання в реальній німецькомовній комунікації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше: проаналізовано міжкультурний аспект формування якостей мовної особистості як вагомий елемент для сприйняття людини; на основі використаного матеріалу й у контексті міжкультурного аспекту було виявлено домінантні сфери уживання арабізмів, з'ясовано адекватність їхнього трактування німцями та шляхи поширення арабізмів у системі німецької мови.

Наукова новизна одержаних результатів може бути узагальнена в **положеннях, які вносимо на захист:**

1. Дослідження німецької мовної особистості у міжкультурному аспекті чітко показало, що у комунікативному процесі комуніканти репрезентують себе як мовні особистості, на формування яких впливають різні чинники: культурні, соціальні, політичні, релігійні, що знаходять відображення у міжкультурній комунікації.

2. Міжкультурний аспект німецької мовної особистості проявляється у ступені володіння нею іншомовними одиницями, зокрема вживаними арабізмами, коректності їхньої інтерпретації, що засвідчує адекватне/неадекватне сприйняття німецькою мовною особистістю представників арабської лінгвоспільноти.

3. Арабізми з'являються у лексиконі німецької мовної особистості у 7 ст. як наслідок міжкультурних контактів між країнами Заходу (у тому числі Німеччиною) та арабським світом. Їхнє поширення пройшло чотири етапа, які визначили запозичення арабізмів у різних сферах життя німецької лінгвоспільноти.

4. Запозичення арабізмів німецькою мовою відбувалося прямо (безпосередньо) та опосередковано завдяки перекладам з інших мов (латинської, французької, англійської, італійської тощо). За ступенем асиміляції у системі німецької мови їх можна розподілити на дві групи: а) арабізми, які повністю

асимілювалися у системі німецької мови; б) арабізми, які залишаються „чужинцями“ у системі німецької мови. Якщо уживаючи перші мовець може не усвідомлювати їхнє арабське походження (*Algebra, Algorithmus, Ziffer, Null, Kaffee, Koffer, Limonade* та ін.), то другі безпомилково вказують на іншомовне походження (*Moschee, Mekka, Dschihad, Ibn* та ін.).

5. Тематичні групи арабізмів містять різну кількість одиниць та характеризуються неоднаковою частотністю уживання. Найбільш об'ємними є такі: наука, політика, релігія, соціальне життя та побут. Виявлені групи арабізмів дозволяють встановити соціо-групові типи німецької мовної особистості у міжкультурному аспекті: (а) науковець у різних галузях: математик, медик, хімік, географ тощо; (б) політик (сходознавець); (в) соціолог; (г) культуролог; (д) бізнесмен; (е) теолог тощо.

6. Тракткування у німецькомовних лексико-графічних джерелах лише денотативного (в окремих випадках неповного) значення арабізмів без урахування конотативного зумовлює часом поверхневу інтерпретацію німецькою мовною особистістю уживаних нею арабізмів та спричиняє формування хибного стереотипу – упередження щодо всіх представників мусульманського світу.

7. Політичні події останніх років у світі звільняють „від словникового пилу“ низку запозичених протягом століть арабізмів, активізують їхнє уживання та зумовлюють появу нових арабізмів у німецькій мові, не всі з яких зафіксовані у німецькомовних словниках, проте уживаються особливо широко у публіцистиці, яка чуттєво реагує на події внутрішнього та зовнішнього життя Німеччини, як і на події на Близькому Сході.

8. Власні спостереження автора під час перебування у Німеччині за повсякденним спілкуванням німців доводять правдивість твердження науковців про формування змішаного (у нашому випадку арабсько-німецького) типу мовної особистості. Водночас мігранти, які володіють німецькою мовою, проте спорадично вживають у мовленні арабські слова, ймовірно, хочуть засвідчити свою національну ідентичність, а німці – або хизуються своїми знаннями іноземної мови, або на підсвідомому рівні, що стосується насамперед

асимільованих арабізмів, або не знають чи ще не існує німецького відповідника арабському слову.

9. Сучасна література мігрантів і німецьких авторів, які піднімають проблеми мусульман та ісламу, та публіцистика демонструють неоднакову актуалізацію арабізмів у тематичному плані. Якщо в літературі домінують теми *соціальний статус та ієрархія, культурне життя, побут*, то в публіцистиці функціонують переважно арабізми зі сфери політики та релігії, які інколи важко розмежувати, оскільки політичні події Арабського світу мають релігійне підґрунтя.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що результати проведеного аналізу вживання арабізмів німецькою мовною особистістю роблять певний внесок у загальне мовознавство: лінгвопрагматику, етнолінгвістику, соціолінгвістику, лінгвокультурологію, комунікативну лінгвістику. Вони сприяють поглибленню знань у галузі німецької германістики: лексикологію, лексикографію, стилістику німецької мови.

Практичне значення дисертації. Дослідження можна використати як допоміжний засіб для аналізу й сприйняття німецької та арабської мовних особистостей у таких теоретичних курсах і спецкурсах: “Міжкультурна семантика”, “Теорія міжкультурної комунікації”, “Соціолінгвістика”, “Лінгвокультурологія”, “Етнолінгвістика”, “Перекладознавство”, “Комунікативна та когнітивна лінгвістика”; на факультативних заняттях із німецької мови: “Німецька мова для арабських слухачів“, „Німецька як іноземна мова“, „Орієнталістика та германістика” тощо. Результати дослідження можуть використовуватися для укладання посібників і підручників з зазначених дисциплін, під час написання студентських та аспірантських науково-дослідних робіт.

Особистий внесок дисертанта. У наукових працях у співавторстві особистий внесок дисертанта полягає у дослідженні впливу глобалізаційних процесів на міжкультурну комунікацію, особливостей інтерпретації запозичених німецькою мовою арабізмів арабською мовною особистістю.

Апробація результатів дисертації проводилась на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2011–2016 рр.); на восьми міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми германської філології” (Чернівці, 2012 р.); VII Міжнародній науковій конференції “European Applied Sciences: modern approaches in linguistics researches”(Штутгарт, 2013 р.) “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість”; “Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень” (Луцьк, 2013 р.); (Острог, 2014 р.); “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2014 р.); “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2014, 2016 рр.); “Актуальні питання іноземної філології” (Луцьк, 2015 р.); Українсько-німецькому колоквиумі аспірантів “Forschungsaspekte der ukrainisch-deutschen Nachwuchsgermanistik” (Львів, 2016 р.)

Публікації. Основні положення і результати дослідження відображено в дев’яти статтях (дві статті у співавторстві, де внесок автора становить 80%), опублікованих у фахових виданнях України, двох статтях у закордонних виданнях (м. Штутгарт, Німеччина; м. Відень, Австрія) і п’яти тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (374 найменувань) та додатків. Повний обсяг роботи – 201 сторінок, текстову частину викладено на 161 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, з’ясовано мету і завдання дослідження, визначено об’єкт, предмет і методи дослідження, визначено новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, сформульовано основні положення, що винесені на захист.

У **першому** розділі «**Теоретичні та методологічні засади дослідження мовної особистості у міжкультурному аспекті**» висвітлено поняття і властивості мовної особистості у вербальній та міжкультурній комунікації, структурні моделі

мовної особистості, запозичення арабізмів у діяхронії як результат міжкультурних контактів, методологія та методи дослідження.

Другий розділ «Арабізми у лексиконі сучасної німецької мовної особистості» присвячено дослідженню арабізмів у лексиконі сучасної мовної особистості, виявлено тематичну багатоплановість уживаних арабізмів, прослідковано особливості інтерпретації арабізмів арабами та німцями, встановлено формування німецької мовної особистості як представника покоління змішаного арабсько-німецького спілкування.

У **третьому розділі «Уживання та інтерпретація арабізмів у сучасній німецькомовній літературі та публіцистиці»** розглянуто уживання арабізмів в сучасній німецькій літературі мігрантів і німецьких авторів, які піднімають проблеми мусульман і ісламу, та німецькій публіцистиці, зацентровано увагу на відмінностях уживання арабізмів у сучасній німецькомовній літературі та публіцистиці.

У **загальних висновках** підсумовано теоретичні та практичні результати проведеного дослідження й окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Список використаної літератури містить перелік бібліографічних джерел, які є теоретичною основою та практичною базою цього дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Поняття мовної особистості

Мовна особистість як і мова взагалі може досліджуватися на різних рівнях абстракції. В історії мовознавства дослідження мовної особистості (як і мови) розпочалися у загальних рисах. Об'єктом наукових пошуків була людина як вид, як *homo loquens*. При такому підході, як зазначає Ю. М. Караулов, мовна особистість редукується і характеризується у плані генетично зумовленої схильності до створення та маніпулювання мовними системами. На менш абстрактному рівні мова й мовна особистість передбачають виявлення національних ознак, які протистоять іншим національним мовам та мовним особистостям як носіям цих мов. Мову можна досліджувати у конкретному застосуванні, у мовленні, і тоді конкретна мова для лінгвіста постає у різноманітності текстів [45, с. 4]. Треступеннева ієрархія рівнів абстрактності дослідження мови потребує розширення хоча б до чотирьох рівнів, оскільки при дослідженні мовної особистості на основі її мови релевантним є врахування того факту, що носій мови характеризується загальнолюдськими, загальнонаціональними, соціальногруповими та індивідуальними ознаками. При цьому мовна особистість як індивідуальність містить узагальнені прототипічні ознаки трьох попередніх рівнів та свої особистісні, які й надають їй унікальності.

У європейському мовознавстві ця проблема виникла для аналізу соціальної природи мови [162; 165; 180; 248]; співвідношення мови і мовлення [56; 117]; мови індивіда та колектива [30; 75; 302]. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі провідні мовознавці, як (А. М. Пешковський [64]), (В. В. Виноградов [19]), Р. А. Будагов [15]), (Ю. М. Караулов [43]), (Г. І. Богін [12]), (С. Г. Воркачов [20]) та ін. [37; 55; 77; 159; 274; 308; 312].

За часів античності проблема мови й особистості викликала інтерес різних наукових дисциплін, що унаочнено на рис. 1.1:

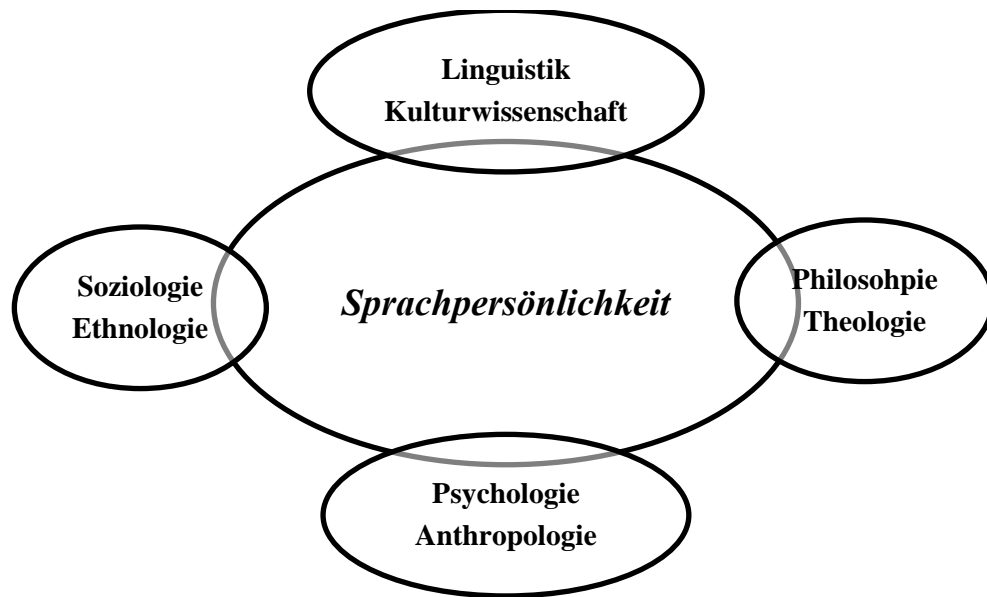

Рис. 1.1. Міждисциплінарне дослідження мовної особистості

Дослідження з етимології показують, що термін *особистість* із часів свого виникнення уживався неоднозначно, незважаючи на те, що англійський (*personality*), французький (*personnalité*) і німецький терміни (*Persönlichkeit*) подібні з середньовічним латинським (*personalitas*) [291, с. 4].

Аналізуючи визначення особистості, ми переконалися, що це поняття часто вживають, коли хочуть підкреслити унікальність і індивідуалізм людей та притаманні лише їм властивості. Відповідно до цих визначень, ми звернули увагу на той факт, що для сприйняття і дослідження виявлених властивостей феномен особистості потребує тривалого постійного процесу спостереження.

Особистість часто пов'язують із процесами і структурами обробки інформації і визначають як модель параметрів системи обробки інформації (*Muster von Parametern eines informationsverarbeitenden Systems*). Процеси і структури однакові для всіх людей і відбуваються у відповідності з різними аспектами [269, с. 185].

Ф. Шульц фон тун та Х. Витшен інтерпретують поняття особистості в цьому контексті, розуміючи її не як статичний набір властивостей або представлення особистісних рис (*Traits*), а як динамічну систему з певними

специфічними привабливими якостями (*Attraktoreigenschaften*). Вони підкреслюють той факт, що біопсихосоціальні процеси, в яких із підвищеною вірогідністю розмежовуються певні види відчуттів, мислення й поведінки і зводяться до когерентних шаблонів, формують характеристики особистості [274, с. 41; 318, с. 33].

Мовна особистість – одне з актуальних питань, що обговорюють у сучасних когнітивній [291] і комунікативній лінгвістиці [188], яке було досліджене в останні роки з погляду різних дисциплін (соціолінгвістики [131; 162; 180;], психолінгвістики [262], культурології [20; 91], семантики [67], порівняльної лінгвістики [159], прагматики [252] й ін.).

Потреба визначення поняття *мовна особистість*, яке є основним системно значущим філологічним поняттям нашого часу, виникла в 80-х роках минулого століття і була спричинена тенденціями науки до ціннісно-орієнтованих наукових галузей і нової антропоцентричної парадигми [20]. Антропоцентрична парадигма – це інтегральний підхід до мови, що зумовлює використання в лінгвістичних дослідженнях даних з різних наук, які досліджують зовнішній і внутрішній світ людини [6, с. 3].

Сенс принципу “людина в мові” полягає в тому, що досліджується роль мови в житті людини, тобто як мова визначає її життєдіяльність, як сприяє формуванню та розвитку людської особистості. Результатом переходу дослідження мови до нової антропоцентричної парадигми було те, що в лінгвістичних розвідках особистість носія мови або мовна особистість представляли остовом світогляду, який визначається у семантичному просторі [6, с. 4].

Термін *мовна особистість* спрямований у галузь лінгвістики як відповідне, уживане в різних сферах спеціальне слово, значення якого порушує мовні, філософські, соціологічні та психологічні погляди на соціально значиму сукупність фізичних і духовних людських характеристик, які формують її якісну однозначність і підкреслюють її властивості [20, с. 65].

У дослідженні феномену мовної особистості потрібно брати за основу мовні здібності ретранслятора або реципієнта, його знання мови та компетенцію.

Людина займає значне місце у процесах генерації та використання мови і, відповідно, у формуванні мовної особистості. Усвідомленим національно-культурним прототипом є мовна особистість, яку можна охарактеризувати з погляду свідомості й комунікативної поведінки.

В. І. Карасік розуміє під мовною особистістю узагальнений образ носія культури, мовних і комунікативних цінностей, знань, ставлення та поведінкові реакції. Характерні властивості особистості визначає його мовна поведінка та надає мовцю комунікативної індивідуальності. Мовна особистість сприймає, розпізнає, відображає, оцінює конкретний фрагмент реальності й інформує про нього. Вона розкриває сукупність соціальних, фізичних, психологічних, емоційних, прагматичних, лінгвістичних та інших характеристик у мові [42, с. 363].

Мовна особистість – це низка соціально-психологічних і культурних особливостей людини, які за її здатності створювати та передавати тексти пов'язують конструктивні дії з навколишнім світом, знайомлять з іноземним мовним середовищем і культурою та визначають її місце в діапазоні різних культур [11, с. 10].

У німецькомовних працях уперше поняття мовної особистості розглядає Л. Вайсгербер та надає людському чиннику у дослідженні мовної особистості великого значення, оскільки людину аналізує у сукупності з її рідною мовою. Рідна мова індивіда зображає формування мовної картини світу (“мовне формування світу”) [312, с. 33].

В основі досліджень особистості лежить розуміння індивідуальних рис особи, які можна визначити як характерні способи поведінки, інтеракційні моделі, мовні та розумові стилі. Це означає, що поведінка, мова й мислення тісно взаємопов'язані елементи, що сприяють розумінню та сприйняттю особистості, а також слугують особливо важливими атрибутами для розрізнення її стилів [157, с. 27].

Існує думка, що особистість відтворює широкий спектр якостей та сформованих протягом тривалого часу сприйняттів, становлення відносин,

комунікації і розуміння навколишнього світу й себе. Вона виражається в широкому діапазоні соціальних та особистісних ситуацій і контекстів [264, с. 27].

Психіатр С. Курт зазначає, що поняття особистості неможливо визначити і навіть неможливо зобразити її основну площину, тому що йдеться про змінний людський феномен, так само як і поняття світ, життя і душа [215, с.10].

Однак, на нашу думку, поняття особистості можна розглядати й розуміти в різних ракурсах та поглядах. Оскільки феномен особистості присутній у всіх сферах людського існування, з плином часу постійно виникають нові властивості й ознаки, що належать певному виду особистості.

Термін *мовна особистість* спрямований у галузь лінгвістики як відповідне, уживане в різних сферах спеціальне слово, значення якого порушує лінгвістичні, філософські, соціологічні та психологічні погляди на соціально значиму сукупність фізичних і духовних людських характеристик, які формують її якісну однозначність і підкреслюють її властивості [20, с. 65].

Феномен мовної особистості – стала ідея, як це вже показав аналіз досліджень, що стосуються всіх аспектів вивчення мови й одночасно руйнують межі усіх дисциплін, які досліджують людину на основі її мови. Це заглиблення, розвиток і насичення сукупності значень особистості в цілому та для повного й адекватного аналізу мовної особистості потрібно залучати різні рівні, наприклад, семантику, когнітивну лінгвістику, дидактику та рівень мотивації [45, с. 3, 47].

Загальновідома концепція мовної особистості полягає в тому, що мовна особистість репрезентує себе як *homo loquens*. Здатність використовувати мову, відповідно, *homo sapiens*. За цією концепцією, мовну особистість розуміють як сукупність навичок і характеристик людини, які розрізняють ступінь структурної та мовної складності й точного відображення дій [43, с. 38].

З цього визначення Ю. М. Караулова можна зрозуміти, що мовна особистість – це узагальнений образ носія культурно-мовних цінностей і комунікативних значень дій, знань і поведінкових реакцій. Усі ці параметри виявляються в мові особистості.

Феномен мовної особистості, як правило, сприймають як свого роду *вузол* у

павутині взаємин між членами тієї чи тієї етнічної та культурної спільноти. Іншими словами, це основний засіб залучення індивіда в мову його особистості, яке охоплює три аспекти:

- 1) процес інтеграції в людські соціальні взаємодії, в яких мовна своєрідність це свого роду реалізація культурних та історичних знань у суспільстві в цілому;
- 2) норми і стандарти, які використовує певне етнічне мовне й культурне співтовариство;
- 3) процес навчання і закони соціальної психології людини [3, с. 5].

Для формування мовної особистості особливу роль відіграють два останні аспекти, оскільки процес ідентифікації певної національної культури розкривається лише через мову. А реальна структура особистості виявляється вже в межах його власної соціальної групи [3, с. 3–4].

Ю. М. Караулов розробив трирівневу модель мовної особистості на основі літературного тексту. Перший рівень – “*вербально-семантичний*”, тобто все, що відображає ступінь володіння повсякденною мовою. Другий рівень “*когнітивний*”, який відповідає за постійне оновлення та виявлення відповідних знань та порозуміння в суспільстві і в створенні колективного й індивідуального пізнавального простору. Третій рівень “*мотиваційний і прагматичний*”, що оцінює характеристики й вираження мотивів і завдань мовної особистості, а потім визначає їхні цінності в мовній моделі світу [41, с. 38–39].

Для переходу з одного рівня на інший нам украй необхідна трансмовна інформація, яка пояснює відношення мови до історії та зображає основну ідею співіснування. І на основі отриманої на вербально-семантичному рівні інформації ми виходимо на лінгвістично-когнітивний рівень. Для досягнення прагматичного рівня важливо володіти інформацією про соціальні функції мовної особистості та її роль у певних групах [41, с.16].

Для представників певної культури, що володіють однією мовою, можуть бути встановлені різні варіації значення кожного рівня особистості. Отже, мовна особистість – складна і багатокомпонентна парадигма мови окремої людини. На рівні індивідуальної мови виявляються національні й культурні особливості мови,

ідентичність і національно-культурна специфіка інтеракцій.

Г. І. Богін створив аналітичну модель мовної особистості, у якій учасника комунікації розглядають за його особливостями, тобто за його готовністю продукувати мовні акти й опрацьовувати мовлення. Такі властивості висвітлюють внутрішнє вузьке середовище мовця [11, с. 11].

Як правило, зміст кожної мовної особистості містить такі компоненти:

1) система життєвих та мовних цінностей чи значень, які зображають мовну картину світу, національні особливості та духовну ієрархію концептів;

2) культурологічні компоненти, тобто рівень включення культури як ефективний засіб підвищення інтересу до мови, сприяння культурним фактам, що пов'язані з правилами мовної поведінки і вивчення мови;

3) особисті компоненти (індивідуальні), які глибоко наявні в кожній людині [20, с. 64].

Зрозуміло, що кожній мовній особистості притаманні суттєві деталі й компоненти, які відрізняють її від інших мовних особистостей, що формуються в різних культурних і мовних спільнотах. Вдаючись до значень цих компонентів, ми сприймаємо сукупність усіх властивостей особистості.

За цих компонентів починається розвиток характеристик мовної особистості (її параметрів). Вона характеризується специфічним лексиконом, який підкреслює її особливий статус та абстрактну синтаксичну модель. Якщо моделі цілком типові для представника мовного співтовариства, його лексика і стиль розмови можуть вказати на його належність до конкретного суспільства. Наприклад, у колишній Німецькій Демократичній Республіці використовували багато слів та виразів, властивих суспільству НДР: *langer Arm, Firma, Stasi, Horch und Guck, Kaderleiter, Parteibruder, Kaufhalle, Pionier, Brigade, Ehekredit, Plastetüte, Kamerad, umrubeln, Kollektiv, Dreiraumwohnung, Bürger im höheren Lebensalter, kommunale Wohnungsgemeinschaft* та ін. [321, с. 3].

Наголосимо, що наведені вище слова зберігають свою індивідуальність як і своєрідність громадян колишньої НДР. Незважаючи на те, що обидві частини Німеччини на сьогодні знову об'єднані, мовна особистість НДР збереглася

завдяки мовним традиціям тієї епохи [163]. Вербальний аспект комунікативного процесу забезпечує в цілому безперервність і особисті параметри мовної особистості.

Мовний репертуар індивідуума, діяльність якого пов'язана з виконанням десятка соціальних ролей, необхідно вивчати з погляду прийнятого в суспільстві мовного етикету.

Мовна особистість існує в культурному просторі у формі суспільної свідомості на різних рівнях – на академічному, життєвому, в стереотипах та нормах поведінки, в об'єктах матеріальної культури. Культурні цінності – це система, у межах якої ми можемо розрізнити універсальні й індивідуальні, домінантні та додаткові значення [113; 150; 180; 184; 247; 287; 300; 323].

Інші структурні рівні охоплюють різні концепти мовної особистості, які описують такі компоненти:

- 1) особа, що говорить, чия особистість виявляється у мовній діяльності;
- 2) власна мовна особистість, яка зображує знання та розуміння індивіда;
- 3) мовленнєва особистість, котра реалізується в комунікації та вибирає певну стратегію комунікаційного репертуару;
- 4) комунікативна особистість, яка визначає комунікативний акт певного учасника комунікації, котрий дійсно бере участь у реальному спілкуванні [56, с. 218–219].

Спірним є питання про існування прямих паралельних зв'язків з національним характером. Мова є відмінною ознакою нації, проте унікальність нації не обов'язково визначається однозначною мовою. Є країни, які використовують одну мову, проте представляють інший народ, наприклад: арабська для Близького Сходу і Північної Африки, німецька в Австрії, англійська для країн Британської Співдружності тощо.

Розглядаючи національні характер і самотність, варто також звертати увагу на інші характеристики, зокрема культурну й лінгвістичну самотність. Парадокс виявляється в тому, що мовна особистість залучена у формування та сприйняття національної індивідуальності. Проте, як бути з тими, хто розмовляє

французькою мовою в Канаді, Бельгії чи Люксембурзі, або з австрійцями чи швейцарцями, які оперують німецькою та італійською? Які культурні чи мовні самобутності вони представляють? І до якої мовної особистості вони зрештою належать?

На нашу думку, при аналізі мовної особистості слід враховувати цей факт, оскільки багато суспільств можуть спілкуватися однією мовою. Для прикладу, існують двадцять дві арабські країни, в яких арабська мова рідна та державна. Проте кожна країна має свої культурні та мовні особливості. Часто буває, що мешканець Північної Африки (Марокко, Алжир, Туніс) через різко виражені етимологічні лінгвістичні розбіжності може не зрозуміти мешканця з Далекого Сходу (Сирія, Йорданія, Ірак). Конкретним прикладом може слугувати часто вживане для привітання арабськими жителями Північної Африки слово *Saha*, німецьким еквівалентом якого є *grüße dich* (вітаю тебе). В арабській мові високого рівня це слово означає *Gesundheit* (здоров'я), та його використання в арабськомовній спільноті викликає непорозуміння і неправильну реакцію, оскільки араби з Далекого Сходу можуть витлумачити це слово як питання щодо стану їхнього здоров'я.

Структура мовної особистості передбачає спектр лінгвальних та екстралінгвальних чинників, що відображають світогляд. Тому під цим поняттям розуміють не лише мовну компетенцію і специфічні знання, але й інтелектуальний потенціал для створення нових знань щодо мотивації дій і вчинків інших мовних особистостей. Водночас під час дослідження мовної особистості варто аналізувати її культурологічні, духовні та моральні цінності, які утворюють кістяк (*Kernstück*) національного духу, національної мовної особистості й національної культури.

У підсумку, зазначимо, що мовна особистість – соціальне явище з багатьма унікальними аспектами. Унікальність мовної особистості формується внутрішнім ставленням до мови. Також слід мати на увазі, що на формування мовної особистості можуть впливати мовні звичаї і традиції. Різні моделі дослідження особистості призначені для адаптації виявлених мовних особливостей

комунікативного процесу.

1.2 Мовна особистість у вербальній комунікації

Міжособистісне спілкування – фундаментальний життєво важливий ключ для досягнення і благодотворної співпраці, і суспільного консенсусу, за допомогою якого можна запобігти й усунути досі невирішені непорозуміння і затяжні конфлікти. Спілкування об'єднує людей, а також сприяє їхній згуртованості та взаєморозумінню. Феномен комунікації є одним із найважливіших аспектів людської поведінки.

Поняття *комунікація* у дослідженнях на сьогодні тлумачать досить широко та різноманітно. Провідні науковці в галузі комунікативної лінгвістики (Ф. С. Бацевич [10], І. О. Бодуен де Куртене [13], Е. Ключанов [46], О. О. Леонт'єв [56] N. Luhmann [227], Е. Edollarch [152], J. Habermas [181], Р. Watzlawick [306], R. Jakobson [200], U. Steinmüller [284], К.Н. Delhees [146], Р. Grice [178] та ін. [209; 210; 223; 224; 305]) докладно представили описи цього поняття і зобразили комунікативний процес та використання комунікації. Через постійне використання мови як незамінного вирішального засобу спілкування є очевидним зростання значущості дослідження комунікації.

Розбіжності думок щодо терміна *комунікація* відображені в різноманітності дефініцій. Нижче наведемо огляд деяких із них, які ми розглянули в межах нашої дисертаційної праці.

Комунікацію часто тлумачать як процес передачі інформації від ретранслятора до реципієнта. Звідси випливає, що в кожному процесі комунікації залучено чотири елементи: ретранслятор (а) або джерело, який або яке кодує повідомлення (б), що потім через канал (в) передається реципієнту (г), який це повідомлення декодує / розпізнає [152, с. 21].

Якщо на сьогодні К. Е. Шенон та В. Вівер вагомим складником поняття *комунікація* вважають застосування знаків як однієї з властивостей комунікації, то для римлян це ще помітно не було важливим аспектом. Саме дії зі знаками, які є відповідно соціальними артефактами, чітко розмежовують комунікацію від

звичайного спілкування (звичайної взаємодії). Комунікація – це ключовий процес передачі міжособистісного внутрішнього світу та соціального життя, його структури і принципів дії [280, с. 41].

Комунікація може спонукати реципієнта до дії, або ж мати за намір щось презентувати. Можна щось стверджувати, не намагаючись при цьому переконати слухача чи довести, що сам вірить у те, що говорить. Існує два аспекти значення наміру: намір презентувати та намір комунікувати.

Під *комунікацією* учасники комунікативного процесу розуміють дію, що має такі властивості:

- *навмисна/з наміром (intentional)* – дія, яка контролює намір у широкому розумінні, спрямована на досягнення певної цілі, викликана конкретним імпульсом;

- *партнер-орієнтована (partnerorientiert)* – дія, що не можлива без опонента;

- *символічна/знакова (symbolisch)* – дія, що передбачає використання знаків.

Різні науковці пропонували моделі комунікації (Е. Shannon, W. Weaver [280], С. Neupel [361], Н.Д. Lasswell [218], W. Welte [316], К. Bühler [137], W. В. Gudykunst, Y. Kim [179] та інші).

До основних компонентів будь-якої комунікативної моделі належать:

- 1) ретранслятор та реципієнт (*мовець/слухач*);
- 2) канал або передавач інформації (*акустичний, оптичний, тактильний*);
- 3) повідомлення;
- 4) перешкоди (*шумові*);
- 5) прагматичне значення;
- 6) зворотній зв'язок. У конкретних наукових студіях їх набір може варіюватися.

Різні назви моделей комунікації (*органічна модель, модель ретранслятор-реципієнт, ідеалізована модель* тощо) викликані як характером реалізації комунікативного процесу, так і досягнутими результатами. Тому кожна модель передбачає певні обмеження для досягнення бажаної комунікативної мети.

Жодного сумніву не викликає той факт, що кожна модель комунікації пов'язана з психологічним та культурним аспектами її учасників. Унаслідок виникають різні інтеракції, які залучають різні особи певних культурних і психологічних типів.

На риснку 1.2 чітко представлено комунікативні впливи у процесі інтеракції.

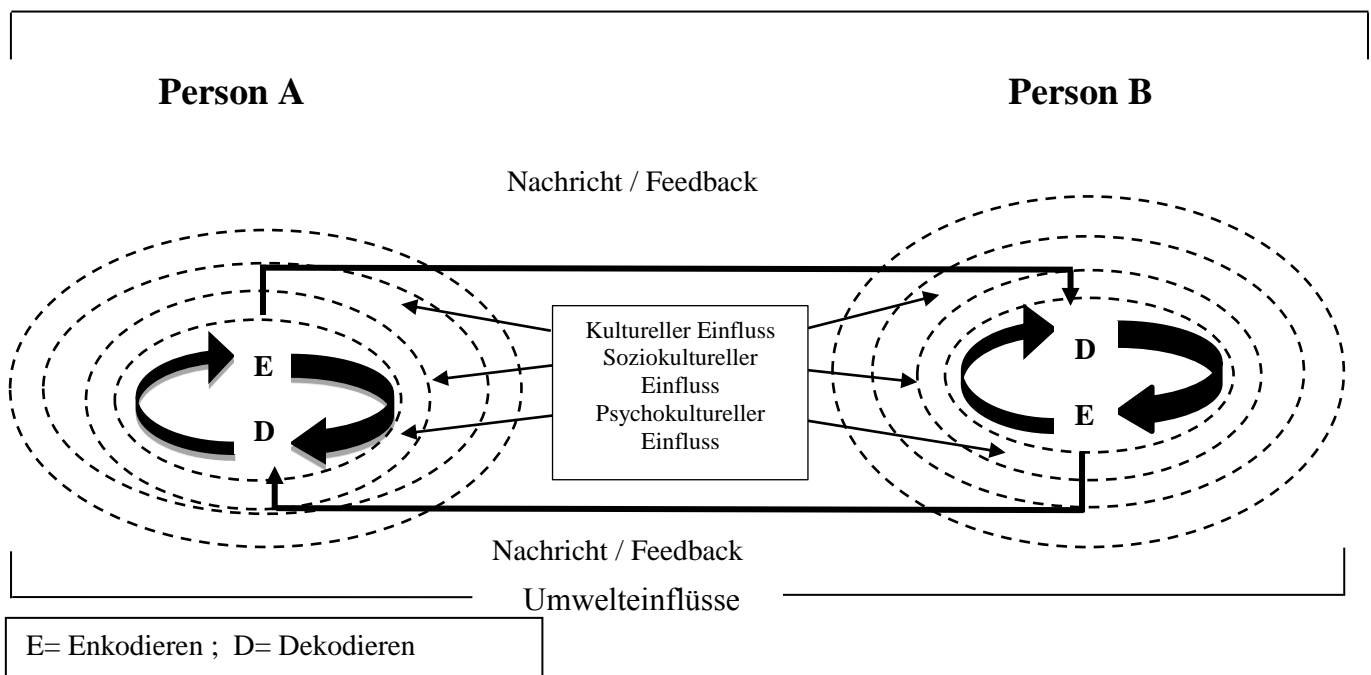

Рис. 1.2. Інтерактивна модель комунікації В. Гудикунста та Й. Кіма [179, с. 45]

Ця схема ілюструє, що культурні й соціально-психологічні особливості учасників комунікації істотно впливають на процес комунікативних взаємодій. Цей вплив негативно або позитивно діє на взаєморозуміння між ними.

Д. Болтен виділяє чотири рівні комунікації, які корелюючись утворюють систему комунікації:

- 1) вербальна комунікація: лексичні, синтаксичні, риторико-стилістичні засоби текстового зв'язку;
- 2) невербальна комунікація: міміка, жести, поза, зоровий контакт тощо;
- 3) паравербальна комунікація: гучність, висота голосу, темп, сміх, кашель,

паузи, акцент тощо;

4) екстравербальна комунікація: час, місце, симетричні/асиметричні комунікаційні відносини;

5) іронія та цинізм: може сприйматися тільки через додаткову інформацію про невербальний зміст [130, с. 277].

Кожен із цих комунікативних рівнів можна розглядати як спосіб поведінки індивіда, що слугує в будь-якому випадку передачі значень та повідомлень. Зауважимо, що загальновизнаними видами комунікації у роботах німецьких дослідників є: вербальна комунікація, невербальна комунікація та паравербальна комунікація.

Усна мова та її зміст у значній мірі призначені для процесу вербальної комунікації, оскільки вона у безпосередньому спілкуванні передбачає усне повідомлення, яке має лексичні, синтаксичні та риторично-стилістичні особливості. Проте, вона становить менше десяти відсотків від загального повідомлення, що приходить до опонента. Цей факт схематично унаочнює В. Гартунг (див. рис. 1.3)

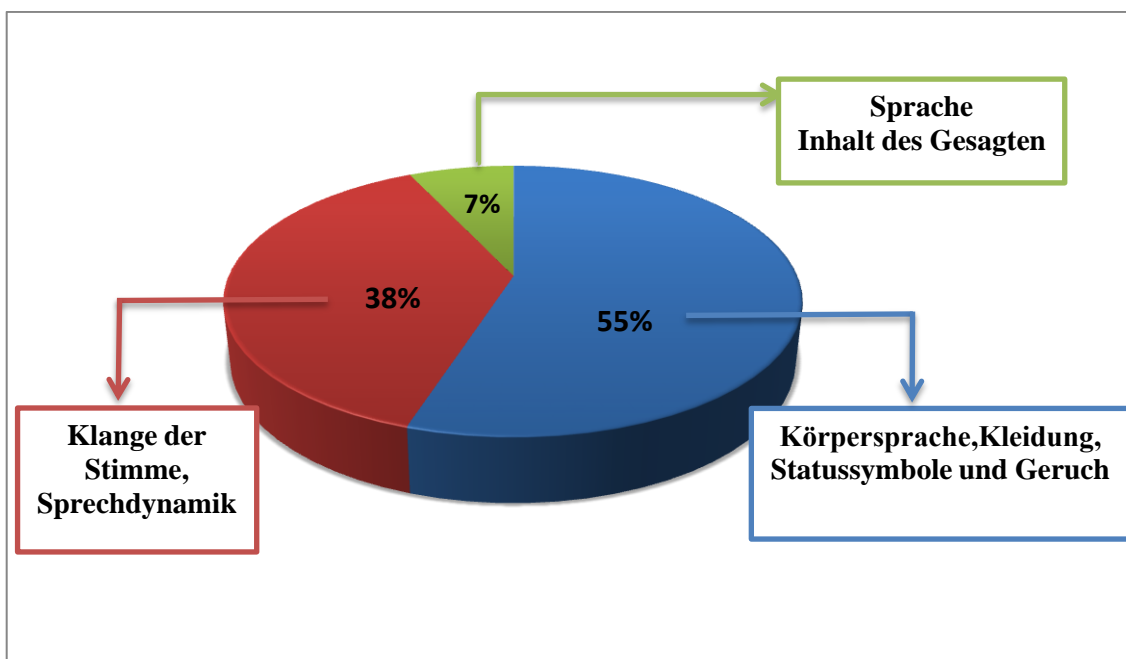

Рис. 1.3. Розподіл видів комунікації за В. Гартунгом [188, с. 65]

П. Вацлавік визначає вербальну комунікацію за планом змісту як дискретну,

яка однак ґрунтується на загальному. Це означає, що для однакового сприйняття повідомлення мають існувати спільні знаки, характерні риси й узгодження. За спільним набором знаків і значень також визначаються мовні спільноти та культури. Йдеться про мовний аспект міжособистісного спілкування [306, с. 24].

У процесі вербальної комунікації її учасники часто читають між рядків. Рідко виражено експліцитно те, як розуміти висловлення: як наказ, вимогу чи прохання, висловлення ввічливе або безпосереднє, серйозне чи іронічне. Учасники комунікації не завжди прив'язують до однакових слів однакові значення, подекуди значення лише подібні або навіть зовсім інші [236, с. 25].

Для прикладу, в арабському суспільстві вважають грубим і неприпустимим питати в чоловіка про його дружину та намагатися таким способом дізнатися про новини в її житті. Це сприймають як втручання у внутрішні справи і навіть в інтимне життя подружжя, навіть якщо це було зроблено з добрими намірами. Така комунікативна ситуація може призвести до небажаного конфлікту. Отже, учаснику комунікації потрібно зважати на свої дії в процесі спілкування та бути обережним.

Зрозуміло, коли в межах однієї мови перетинаються різні понятійні системи та комунікативні ситуації, це неминуче призводить до труднощів розуміння і порушень процесу вербальної комунікації, що часто призводить до непорозумінь.

Виявляється, що інтеракції, які відбуваються в мовленнєвій комунікації, часто супроводжуються мовними і культурними порушеннями, і цей процес загострюється завжди, коли йдеться про міжкультурні вербальні інтеракції, оскільки в них з'являються різноманітні “вибухонебезпечні” культурно специфічні поняття та сприйняття, наприклад: *Diwali, Jesus, Kirche, Kopftuch, Kreuz, Mekka, Minarette, Mohamed, Moschee, Nikolaus, Opferfest, Osterfest, Papsttum, Synagoge, Vatikan, Weihnachten*. Також підкреслимо, що вербальна комунікація відіграє важливу роль у послабленні та вирішенні непорозумінь, хоча вона й провокує непорозуміння, тому що те, що ми говоримо, не повинно бути тим, що розуміє наш співрозмовник, особливо, коли вживають вирази, які вміщують семантичні відтінки [228, с. 89].

Вербальну комунікацію вважають успішною, якщо її учасники змогли скоординовано визначити ситуацію і зорієнтуватися в актуальному контексті, а отже, порозумілися. Сприйняття особи – важливий компонент соціального спілкування. Передумовою для сприйняття іншої особи є розвиток так званої “Я-концепції” особистості. Вона є динамічною системою уявлень людини про себе, яка охоплює усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку й суб’єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість. Адже наше “Я” має вирішальний вплив на нашу комунікативну поведінку. Зазначимо, що сприйняття і комунікація взаємопов’язані, тобто сприйняття впливає на комунікацію, а комунікація змінює сприйняття [146, с. 89].

У процесі мовного спілкування ми часто лише за першими враженнями радикально оцінюємо співрозмовника щодо сприйняття ним стану речей. Відповідно, перші враження і сприйняття учасника комунікації спричиняють гострий, значний ефект, а подальшій інформації приділяється менше уваги. Майбутні враження сприймають диференційовано, оскільки з плином часу люди знайомляться ближче. Перше враження поступово втрачає свою значущість і вербальна комунікація неминуче продовжує свої комунікативні інтеракції.

Мовленнєві дії, проте, не обмежуються лише простими висловленнями. Розповідь жарту чи оповідання, вибачення, дискусія, фліртування, пропонування вийти заміж, вести репортаж, переказувати й ін. – це все приклади складної вербальної комунікації, які складаються з простих мовленнєвих актів і релевантними для них немовних дійових компонентів [117; 192; 233].

Структуру вербальної комунікації формує мережа міжсуб’єктних відносин, що й показують інтерактивні моделі. Звідси можна припустити, що лише в процесі вербальної комунікації можлива соціальна взаємодія людей, а активна людина є і “продуктом”, і “творцем” свого соціального комунікативного середовища [181, с. 62].

Основу вербальних висловлень становлять фонові знання (обізнаність зі станом речей у певній ситуації, з загальною картиною світу тощо) учасників

ситуації, які мають бути достатніми для досягнення порозуміння між комунікантами. В іншому випадку потрібно в процесі комунікації спочатку визначити спільну ситуацію. Після узгодження ситуації, учасники комунікації використовують та оновлюють культурні багажі знань, зміцнюють свої соціальні відносини і підтверджують належність до певної групи та розвивають – особливо підлітки – свої мовленнєві навички й індивідуальність. Адже збереження та відновлення життєвого світу однієї соціальної групи, як і кожного її члена, залежать від участі в системі повсякденної практики комунікації [181, с. 63].

Дослідник *особистості* К. Тім-Мабрей відзначив, що мова формує вагому основу самосвідомості як народів (та етнічних меншин), так і малих чи великих, регіональних чи соціальних груп. Її розуміють як соціальний, культурний або політичний засіб формування особистості та забезпечення впевнених дій особистості в разі конфлікту. Потреба самовираження на мовному рівні, прагнення мовної особливості й мовної ідентичності є глибоко людські та виявляються у співіснуванні з іншими [292, с. 18].

Мова як основа вербальної комунікації часто виявляє так звані „приховані сторони“ людини та вказує її місце в певній соціальній групі, й, відповідно, дає нам змогу оцінювати нашого співрозмовника. Найшвидше ми пізнаємо людину через її мову, оскільки вона походить від нашого найглибшого й сокровенного – від душі й відображає її [283, с. 97].

У нашому повсякденному спілкуванні можна визначити за постійною мовною поведінкою важливі властивості особистості нашого співрозмовника: він реагує спонтанно й імпульсивно, його висловлення емоційні чи стримані, говорить або не говорить про свої почуття. Проте не тільки в повсякденних ситуаціях варто відчувати мовні повідомлення (більш чуттєво їх сприймати), а й особливо в різних контекстах уважність у використанні мови забезпечує важливий діагностичний внесок. Наприклад, ми спостерігаємо мовні ситуативні ролі різних груп людей – терапевта і пацієнта: в той час, як терапевт використовує здебільшого іменники й вигуки для передачі своєї допоміжної ролі, пацієнт переважно уживає займенники, дієслова та прикметники, що більше призначені

для детальних описів. За уживанням частин мови обидві групи різняться. Отже, за мовою можна виявити окремі характеристики мовця.

Дослідження мовних особливостей, що виявляються в комунікативному процесі, не обмежується лише мовним аспектом, оскільки у висловленнях відкриваються різноманітні мовні параметри, що викликані різними чинниками, наприклад: батьківщина, нація, релігія, культура, соціальне життя, географічне розміщення, вік, професійне коло, суспільний прошарок, рівень освіти, стан здоров'я, виховання, стать, традиції та звичаї та ін. (*Heimatsland, Nation, Religion, Kultur, soziales Leben, geographische Umgebung, Lebensalter, Arbeitswelt, Gesellschaftsschichte, Bildungsniveau, Gesundheitszustand, Erziehung, Geschlecht-Frauen und Männer- Traditionen und Sitten*).

У німецькомовному середовищі, що позначено географічними кордонами, німецька мова визнана державною та розмовною. Проте, нерідко виявляється, що мовці не розуміють один одного, хоча й належать до одного мовного середовища. Влучним прикладом може слугувати німецька мова, якою розмовляють в Швейцарії – “*Schwyzerdütsch*”. Висловлення швейцарця типу *As dus 'weisch, Ich mag mi nimm bsinne* або *Heschmer en Stutz*, що означають відповідно *dass Du das weißt, Ich kann mich nicht erinnern, Hast Du für mich etwas Geld?*, явно показують німецькомовному співрозмовнику, що йдеться про швейцарську мовну особистість (*schweizerische Sprachpersönlichkeit*), що виявляється вже на фонетичному рівні [238, с. 3].

Зазначимо, що уживані терміни або “мовний реєстр” змінюються від одного до іншого, навіть якщо вони перебувають у тому ж середовищі, або пов'язані багатьма спільними рисами. Мова адвоката, вчителя, лікаря, священика або неосвіченої людини несхожі, тому що кожен із них представляє особистість різних видів і певні посади та стани змушують їх використовувати відповідний мовний реєстр.

Варто також відзначити, що мовні особливості учасника комунікації розкриває його мовленнєва поведінка. Вони визначаються як на основі мовної належності, так і наявним специфічним словниковим запасом, передусім

культурним, національним, релігійним, юридичним та ін..

Для прикладу, адвокат вживає такі висловлення: *Der Freispruch des Angeklagten ohne Bewährungsfrist wurde ausgesprochen* або *Beim Hauptgerichtshof hat sich der Kläger auf seine eingeführte Rechtssache verzichtet*. Для розуміння таких виразів, що явно відображають “юридичну мовну особистість” (*juristische Sprachpersönlichkeit*), необхідно передусім з’ясувати значення цих термінів і вже на основі цього сприйняти їхній змістовий аспект. Ці висловлення надають нам важливі відомості про мовця. Використаний мовний реєстр пояснює нам певні культурні й мовні аспекти цієї особистості, зображає юридичну вербальну поведінку та формує особливості юридичної мовної особистості на основі використаного словникового запасу [217, с. 3].

Сформована вербальна поведінка свідомо сприяє визначенню типів мовної особистості та їхньої контекстної належності, тому що в комунікативних актах вона часто скерована на вибір точних слів та виразів, які відповідають комунікативній ситуації. Релігійній мовній особистості приписують рису “що наказує” (*präskriptiv*), оскільки її вербальна поведінка має апелятивний намір “заклик” (*appellative Intention*). Цей тип мовної особистості зазвичай виявляється в кількох основних комунікативних ситуаціях, наприклад: *Gottesdienst, Predigt, Gebet*. Наведемо уривок зі служби: *Christentum oder Islam, liebe Gläubige, Gott segnet uns jede Weile unsers Lebens. Das Gebet in der Moschee oder die gottesdienstliche Liturgie. Der Friede sei mit euch Schwester und Brüder* [217, с.155].

А. Фрейм підкреслює той факт, що французів часто пов’язують сімейні відносини, зокрема з батьками. Якщо друг, якого хочуть запросити на свято або в гості, вагається та не може вирішити, француз наполягає і використовує такі вирази: *Viens chez moi au nom de ma mère, sur l’ame de ma sainte mère rends nous une visite!*, що буквально означає *Im Namen meiner Mutter komm zu Besuch, im Namen meiner heiligen Mutter statte uns einen Besuch ab!* (тобто “Від імені моєї матері приходь відвідати мене, від імені моєї святої матері нанеси нам візит!” [167, с. 24].

Підкреслимо, що виявлені у процесі вербального спілкування мовні якості

необов'язково представляють реальну особистість; може бути так, що особистість змушена використовувати форму певної мовної особистості для отримання роботи чи для справлення враження на оточення. А потім розкривається її справжня мовна особистість.

На нашу думку, аналіз *мовної особистості* для отримання надійних і достовірних результатів має проводитися в повсякденних і звичних спонтанних інтеракціях.

Відповідно можна підкреслити, що кожна людина має власну мовну особистість, яка часто пов'язана з життєво необхідними чинниками. Це неминуче впливає на мовне сприйняття і процеси вербальної комунікації, адже всі мовні реєстри – свідомі чи несвідомі – окреслюють основні риси мовної особистості, які висвітлюють особливості мовця в усіх сферах.

Людина – основний суб'єкт суспільного і культурного життя, вона постійно має справу з природою і навколишнім середовищем. Вона часто здається фатальною головною дійовою особою суспільства через свої дії та протидії, а також через свій ефективний вплив на комунікативний процес, так ніби вона творець соціальних комунікативних взаємодій [278, с. 385].

Ми сьогодні стикаємося з вибухонебезпечною проблемою, яка полягає у проникненні в найглибші властивості людського характеру в усіх аспектах і дослідженні людської особистості на основі всіх ресурсів, у яких вона може проявлятися. Проте, саме через мову ми найшвидше пізнаємо людину та сприймаємо усі її риси, які є очевидними та окреслюють її соціальний статус і показують її поведінку. Дослідження мови має суттєве значення для виявлення особистісних характеристик мовця.

Співрозмовники підсвідомо сприймають особливості мовної особистості, і це формує їхнє уявлення про основні культурні цінності, світосприйняття співрозмовників.

Як вже зазначалося вище, у дослідженні мовної особистості ми стикаємося з дидактичними й у край важливими аспектами вербальної поведінки. Акцент також робиться на з'ясування процесу розкриття мовної особистості на основі

багатомовних прикладів і ситуацій у всіх можливих сферах, тому що явище мовної особистості сприяє становленню та підтримці людських взаємовідносин через комунікацію. Щомиті з'являється якась нова мовна особистість, яка знову потребує аналізу з усіх аспектів.

При цьому відзначимо, що проявлення мовної особистості в одній сфері життя впливає на її позиціонування в іншій. Так, психологічні аналізи мовної особистості мають значення і для юридичної галузі. У межах судово-медичної лінгвістики врахування специфічної вербальної поведінки особистості може бути цінним доказом [206, с. 413].

Досліджуючи зв'язок між особистістю й мовою інколи піддається критиці той факт, що діагностика особистості через мову рідко буває проблематичною. При цьому усне та письмове відтворення мови дає унікальну можливість зазирнути в думки, багаж знань та почуття людини [138, с. 117].

Зрозуміло, що мова формує нашу особистість і надає їй певних характеристик для можливості розкриття за будь-яких обставин і ситуацій.

Оскільки в нашій дисертаційній роботі ми аналізуємо особистість на основі використання мови й особливостей мовної поведінки учасника міжкультурної комунікації, розглянемо далі питання про формування мовної особистості у міжкультурній комунікації.

1.3 Мовна особистість у міжкультурній комунікації

Мовна особистість у міжкультурній комунікації представляє національну та культурну специфіку комуніканта, його культурний менталітет і спосіб мислення, його погляди на когнітивні й мовно-комунікативні норми і вплив таких думок на здійснення процесу міжкультурної комунікації [49; 134; 145; 180; 228; 253; 240; 271; 274; 299].

Як ми розуміємо, процес міжкультурної комунікації часто відбувається між різними індивідами, які належать різним суспільствам та визначаються типовими різноманітними культурними та лінгвістичними особливостями. Кожен налаштовується зрозуміти іншого в усій його відмінності. Проте такому

взаємопорозумінню можуть перешкоджати різноманітні хибні інтерпретації.

Поведінка мовної особистості та її розуміння іншими в рамках міжкультурної комунікації не завжди бувають успішними в основному через стереотипи і культурно специфічні дії та інші чинники, що перешкоджають сприйняттю мовної особистості іншими. В процесі міжкультурної комунікації ми сприймаємо значущі риси й уявлення щодо мовної особистості учасника комунікації та намагаємося проаналізувати всі належні різним мовним спільнотам лінгвальні, національні та культурні риси, а потім робимо ескіз усіх виявлених особливостей мовної особистості.

А. Фрейм розглядає мовну особистість у міжкультурній комунікації як культурний, мовний та національний багаж [167, с. 24].

У межах міжкультурної комунікації мовну особистість можна розглядати з таких поглядів: колективність та індивідуальність, універсальність і національна специфіка, соціальне значення та статус, менталітет, рівень володіння мовою, тезаурус, концептосфера, картина світу, мовна поведінка [55, с. 100].

Культурна і мовна особистість з погляду міжкультурної комунікації представляє нам характеристики індивідуальності й колективності, які неможливо розмежувати. Індивідуальність мовної особистості виявляється лише в середині суспільств і соціальних груп, де ми набуваємо власних якостей та нашу комунікативну поведінку. Аналізуючи колективність мовної особистості з погляду на національність, часто беруть до уваги менталітет [268], національний дух [287; 308], характер [184], концептосферу [228], мовну картину світу [207] і стереотипи [216].

Цікавим при цьому є те, що індивідуальність та колективність українські необхідні для всіх рівнів наших системних і динамічних моделей міжкультурної комунікації, тому що різні символи націй та народів формулюють індивідуальність і колективність [122, с. 17].

У міжкультурній комунікації ми часто стикаємося з такими поняттями, які неоднозначно сприймаються представниками інших культур та звичаїв. Оскільки багатозначність та інтерпретація однакових концептів ускладнює комунікативний

процес, акцент ставлять часто на тому, щоб розуміти всіх представників інших культур та мовних спільнот за місцем їхнього перебування. Відповідно, за допомогою концептів ми охоплюємо різноманітні характеристики, на основі яких можна встановити тезаурус кожної мовної особистості [57, с. 282].

Поняття *нація* (*Nation*), попри ідентичність в багатьох мовах, проявляє все ж у культурах інші відтінки значення. В Німеччині, де це поняття як і інші асоційовані з ним слова (наприклад: *Vaterland*, *Patriotismus*, *Nationalismus*), в будь-якому випадку з 1945 року рідше уживається, ніж в інших європейських країнах, походить від етнічного розуміння національної спільноти, що встановилося на початку дев'ятнадцятого століття. У Франції та Сполучених Штатах, навпаки, поняття *нація* (*Nation*) тісно пов'язане з демократією і народними революціями “*Französische Revolution – Amerikanische Revolution*” і кожен член національної спільноти активно його вживає в розмовах [228, с. 54].

О. Леонтович зазначив, що деякі поняття в росіян є “монстрами смислів”, які не тільки формують їхню мовну особистість, а й їхню духовну та емоціональну частину життя. О. Леонтович навів поняття “*душа*” (*Diša*), яка є основою російського характеру і ключем до внутрішнього культурного та мовного світу [55, с. 107].

Д. Карбау, зауважує, що в афроамериканців є поняття *Soul*, яке можна перекласти як “*душа*”, проте воно у функціонуванні набирає інших відтінків, наприклад: *Soul Brother* може містити пресупозицію (*чорна шкіра – чорний чоловік*), або *Soul Sister* пресупонує (*жінка – жіноча стать*) [139, с. 194].

Зазначимо, що мовні дії індивідів у будь-якому випадку віддзеркалюють багато якостей мовної особистості. Ці мовні дії різняться від суспільства до суспільства через культурні й мовні розбіжності, які передусім дозволяють виділяти ознаки індивідів.

Так, наприклад, угоди в міжкультурній комунікації не рідко інтерпретують неоднозначно. У мовній особистості співрозмовника, що представляє іншу культуру, часто є не однозначно зрозумілим, які конкретні мовні дії витікають з промов та як пов'язані погоджені й зумовлені ними дії. Інакше, під час мовних дій

у процесі вербальної міжкультурної комунікації виявляються певні культурні, національні та мовні параметри [157, с. 28].

Німецька мовна особистість у мовних діях характеризується безпосередністю (*Direktheit*), тоді як французька (мовна особистість) виглядає дещо провокативною та непрямую (*provokativ und indirekt*) [236, с. 28].

У моделі арабсько-німецьких інтеракцій часто виникають непорозуміння та хибні сприйняття через необізнаність з арабським чи німецьким способом мислення та їхньою комунікативною поведінкою.

Інтеркультуролог П. Кюн навів влучний приклад комунікативної ситуації, у якому він зобразив властивість поведінки добре освідченого мусульманина по відношенню до німця. Німець прибув на вокзал, щоб зустріти цього мусульманина. Під час зустрічі мусульманин привітав німця загальноприйнятими в ісламському світі словами *Salam Aleikom (Frieden sei über euch!)* – *Нехай буде мир серед вас! / Мир вам.* Проте, німець відповів: *Herzlich willkommen in Deutschland (Ласкаво просимо до Німеччини! Раді вітати у Німеччині!)*. Мусульманин кілька разів повторював своє привітання так і не дочекавшись прийнятної для нього відповіді: “*Wa’aleikom Salam*” (*Friede sei auch über euch! / I вам миру! Нехай і серед вас буде мир!* Німець не знав, як потрібно реагувати на таке привітання. У цьому випадку мусульманин намагався показати німцю, що мусульманин завжди пишається своєю релігією і часто схиляється до неї в комунікативній поведінці [214, с. 143].

Цей приклад показав, що арабська мовна особистість використовує релігію як вирішальний індикатор її належності. Німецька ж мовна особистість у повсякденному спілкуванні є прагматичною.

Жодного сумніву не викликає той факт, що міжкультурна комунікація – вагомий складник мовної особистості, адже через вербальний аспект міжкультурної комунікації можна виявити різноманітні властивості народів та груп, що вможливорює дослідження мовця і отримання в цілому достовірних результатів.

Мовна особистість у процесі міжкультурної комунікації може формувати

стереотипи та упередження по відношенню до інакодумців, що з одного боку полегшує комунікацію, а з другого (особливо у випадку хибних стереотипів) може призводити до непорозумінь. Це ж стосується й інтерпретації мовною особистістю іншомовних слів, зокрема арабізмів у німецькій мові.

1.4 Арабізми у лексиконі німецької мовної особистості: у діяхронії

Арабізми в німецькій мові почали з'являтися в Німеччині середніх віків у перекладах з математики, географії і астрономії. Разом з арабізмами в німецьку мову потрапляли слова з інших мов. Сьогодні цілі пласти німецької лексики посідають саме запозичення з латинської, грецької, арабської, англійської, французької, італійської та деяких слов'янських мов. Проникнення арабізмів у німецьку мову відбувалося не обов'язково напряду з арабських джерел, а опосередковано. На протязі віків багаточисельні арабізми інтегрувалися у німецьку мову і більше ніж 500 арабських слів зафіксовано у різних німецьких словниках [368, с. 4].

Перші запозичення арабізмів німецькою мовою припадають на сьоме сторіччя, коли вони почали вживатися в різних галузях науки: медицині, хімії, математиці, літературі, релігії, що було зумовлено значним розвитком науки в арабських країнах середньовіччя [173, с. 24].

Слова, які запозичені німецькою мовою з арабської за останні сторіччя, настільки близькі до своєї первинної форми, що їхнє походження розпізнається без труднощів. Водночас зі зміною форми відбувалася зміна значення запозичених слів. Як елінський (давньогрецький) період сприяв запозиченню із східних мов, так і згодом поширення християнства зумовлювало проникнення багатьох семітських слів у грецьку та латинську мови.

Хрестові походи, які зробили значний внесок у виникнення та поширення християнських спільнот у загальній історії людства, та внаслідок чисельних контактів між Сходом і Заходом, всупереч різного роду ідеологічним перепонам

та суворим настановам церкви, сприяли тому, що чисельна кількість арабізмів була запозичена німецькою мовою і до сьогодні використовується у спілкуванні німецькою спільнотою. Наприклад, арабізм *Koran* <араб. *al-qur'an*>, який вперше було запозичено під час хрестових походів у Іспанії та Сицилії. Цей арабізм запозичено німецькою мовою у 16 сторіччі. Пізніше його вживає Й. В. Гете у літературному творі „*West-östlicher Diwan*“:

(1) *Ob der Koran von Ewigkeit sei,*
Danach frage ich nicht.
Ob der Koran geschaffen sei,
Das weiß ich nicht.
Dass er das Buch der Bücher sei,
Glaub ich aus Mosleminnenpflicht.
Dass aber der Wein von Ewigkeit sei,
Daran zweifele ich nicht;
Oder dass er vor den Engeln geschaffen sei,
Ist vielleicht auch kein Gedicht.
Der Trinkende, wie es auch immer sei,
Blickt Gott frischer ins Angesicht [301, с. 19].

Ужитий у вірші Й. В. Гете арабізм *Koran* розглядався як священна книга мусульман та суттєвий релігійний знак – символ ісламського світу. При цьому, немає жодних сумнівів, що *Koran* вважається божественним одкровенням, а не літературним творінням.

Були сторіччя, коли контакти між арабським світом та Середньою Європою були багатогранні та тісні і арабський вплив на європейські господарство, суспільство і науку був значним. Важливу роль у географічному плані відіграло Середземне море, що пов'язано з торгівельними шляхами. Арабсько-ісламська торгівля велась з багатьма землями Європи і не обмежувалася лише обміном

товарів. Ю.Тораваль зауважує: „Розквіт внутрішньої та зовнішньої торгівлі привів до поширення ісламської культури. Торгівля була її послом“ [371, с. 111].

Збільшилася кількість та тривалість морських подорожей. Серед подорожуючих були вчені, полонники. Лише невелика кількість арабських слів потрапила в німецьку мову безпосередньо, наприклад: *Atlas (Stoff)* та *Haschisch; Falafel* та *Intifada* [371, с.132].

Як засвідчує семантичний аналіз Р. Тазі, із 350 запозичених слів 38% - запозичені з французької (*amiral / Admiral, baldequin / Baldachin, calife / Kalif, tambour / Tambour*); 22,5% із середньолатинської (*Alchimie, Algebra, Alkohol, Natron, Ziffer*) [290, с.10].

Безпосередні арабсько-німецькі контакти стосуються перекладів та рецепції арабської літератури. У згаданому творі Й. В. Гете вжито ще два арабізми (*Talisman* та *Allah*):

(2) *Talisman in Kernöl*

Gläubigen bringt er Glück und Wohl;

Steht er gar auf Onyx Grunde,

Küsse ihn mit geweihtem Munde!

Alles Übel treibt er fort,

Schützt dich und schützt den Ort:

Wenn das eingegrabene Wort

Allahs Namen rein verkündet,

Dich zu Lieb und Tat entzündet.

Und besonders werden Frauen

Sich am Talisman erbauen [301, с. 22].

Вжитий арабізм *Talisman* є символом щастя та радості й приносить віруючим спокій душі, жінкам любов та успіх у різноманітних діях та сферах життя. Талісману радіють всі, оскільки він приносить гарний настрій та увагу.

Цей арабізм вжито поряд з іншим арабізмом *Allah*. Ці два арабізми у контексті вірша доповнюють один одного: той, хто носить талісман, перебуває у благословенні та під охороною Аллаха.

У безпосередніх арабсько-німецьких перетвореннях основна увага приділялася позначенню титулів та деяким поняттям ісламської теології. Завдяки мовам-посередникам запозичення здійснювалися із інших сфер життя [33, с. 15].

У соціолінгвістичному плані багато запозичень з арабської у Середньовіччі з'явилися в галузях торгівлі, медицини та алхімії, перш ніж вони поширилися на інші сфери. Це ж стосується деяких арабізмів у середньо-верхньонімецькій, деякі з них пережили розпад придворної термінології, передавалися з покоління в покоління та увійшли у ново-верхньонімецьку (*Alchimie, Algebra, Ziffer*). Проте, інші з закінченням періоду середньо-верхньонімецької або зовсім зникли (такі як *varis, genit*), або за інших умов знову були запозичені – *ammiral, baldkrin, materaz, ékub*, які між 15 та 18 сторіччями були запозичені як *Admiral, Baldachin, Matratze, Alkoven*.

Роль арабської медицини та її вплив на Європу відображено в журналі „Der Doctor“ із ранньонімецької „*Ständebuch*“, де арабам навіть приписувалося започаткування лікарського мистецтва. Слово *Sirup* є арабізм у німецькій мові, який вказує на те, на скільки впливовим на Європу було арабське вчення про лікарські засоби. Слово *Sirup* походить від арабського *Sarab* (*Getränk* – напій) й означало в період арабського та латинського середньовіччя не простий цукровий сироп, що ми сьогодні пов'язуємо з цим словом, а лікувальний напій з вмістом цукру [173, с. 3].

Нижче ми наведемо зображення, яке демонструє уживання арабського слова *Sirup* у середньовічній Німеччині:

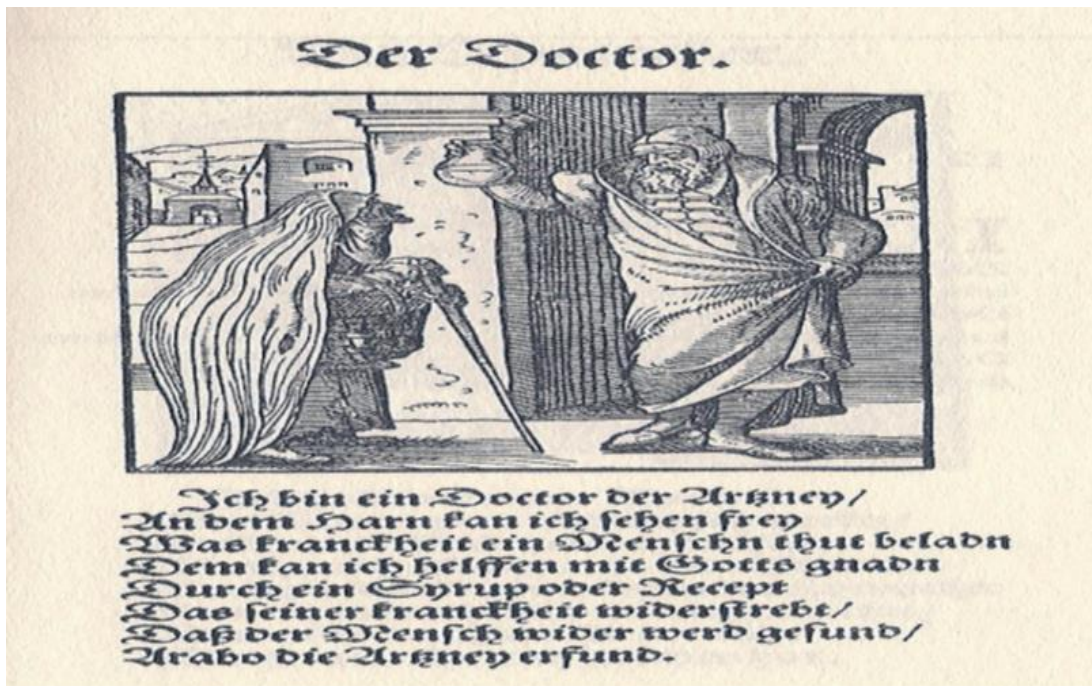

Рис 1.5. Арабізм *Sirup* у середньовіччі

З наведеного зображення видно, що арабізм *Sirup* вважався дієвим лікувальним засобом проти всіх хвороб та заражень.

Арабізми з'являлися у німецькій мові протягом різних часових періодів. Головним чином це було пов'язано зі ступенем наукового розвитку Близького Сходу а також з перекладами з арабської на латинську, а потім на німецьку. Це спонукало укладанню діахронічного корпусу арабізмів, які належать різним епохам. Проникнення арабізмів у німецьку мову до кінця 18 сторіччя Е. Літман розподіляє на такі основні періоди:

а) 7-11 сторіччя (*Zucker, Beteigeuze, Alkohol, Magazine*);

б) 12-14 сторіччя (*Alchemie, Algebra, Algorithmus, Alkoven, Amalgam, Almanach, Galgant, Giraffe, Havarie, Joppe, Kalif, Kamel, Lack, Marzipan, Matratze, Orange, Papagei, Safran, Satin, Schach, Spinat, Sultan, Tamarinde, Tambour (Musikinstrument), Zenit, Ziffer, Falafel, Fennek, Gazelle, Ingwer, Jasmin, Kaffee(bohne), Kümmel, Kurkuma, Kuskus / Couscous, Lärche, Limette / Limone / Limonade, Marabu, Mocca / Mokka, Muskat*);

в) 15-18 сторіччя (*Admiral, Arabeske, Chiffre, Damast, Gamasche, Gaze, Hasard, Kaffee, Kaliber, Sofa, Sorbet*) [220, с. 63].

Поширення глобалізаційних процесів, зростаючі потоки мігрантів, постійне протиріччя та культурно-релігійні непорозуміння між арабським світом та Заходом, що стають предметом дискусій у цивілізованому світі, призводять до того, що у німецькій мові з'являються нові арабізми. Коректність їхнього застосування чинить суттєвий вплив на порозуміння різних лінгвоспільнот та сприяє / не сприяє зближенню культур та релігій. Нові запозичення арабізмів можна вважати четвертою хвилею їхнього поширення у німецькій мові:

г) 19-21 сторіччя (*Al-Qaida, Taliban, Dschihad, Dschihadist, Umma, Halal, Mudjahid, Haram, Salafist, Fetwa, Hamas, Hisbollah, Hadith, Fatah, Maghreb, Yalla, Al-Dschazira, Al-Arabiya, Intifada, Talibanherrschaft, Talibankämpfer, Wallah, Andalus, Ansar al-Scharia, Ansar al-Sunna, Burnus, Kibla, Dawa, Ulama, Mahdi-Miliz, Mahdismus, Mahdist, Kafir, Ksar, Dschihadi, Inschallah, Schahada, Haschisch, Alizarin*).

Як ми вже зазначали, арабізми, запозичені за період 7-18 ст. належать до різних лексико-семантичних (тематичних) груп, наприклад: рослини та рослинні продукти (*Pflanzen und Pflanzenprodukte*), астрономія (*Astronomie*), медицина (*Medizin*), математика (*Mathematik*), торгівля та підприємництво (*Handel und Geschäftsleben*), матеріали та предмети побуту (*Material und Gebrauchsgegenstände*) та інші. Далі наведемо деякі лексико-семантичні групи арабізмів, які ми виписали з лексикографічних джерел (*Deutsches Universalwörterbuch / Duden, Deutsches Großwörterbuch Wahrig*), запозичення яких відбувалося у різні епохи та сьогодні функціонують у сучасній німецькій мові:

1) Pflanze und Pflanzenprodukte:

- *Zucker* <*Sukkar*> Seit dem 7.Jh.
- *Safran* <*Sa-a-fran*> Seit den 13 Jh.
- *Sirup* <*Scharab*> Seit dem 13.Jh.

- *Zwetsche* <*Damaschq*> Seit dem 15.Jh.
- *Artischocke* <*Al-charschuf*> Seit 1556.
- *Aprikose* <*Al-barquq*> Seit dem 17.Jh.

2) Astronomie:

- *Algol* (*Sternname*) <*Al-ghul*> Seit dem 10.Jh.
- *Atair* (*Sternname*) < *At-tair*> Seit dem 10. Jh.
- *Azimut* <*Assu-mut*> Seit dem 10. Jh.
- *Fomalhaut* <*Fum- al-hut*> Seit dem 10.Jh.
- *Deneb* (*Sternname*) <*Dha-nab*> Seit dem 11.Jh.
- *Zenit* <*Sam-t*> Seit 1650.
- *Aldebaran* (*Sternname*) <*Adda-bran*> Seit 1603.

3) Handel und Geschäftsleben:

- *Ries* <*Ris-ma*> Seit dem 14.Jh.
- *Risiko* <*Rizq*> Seit dem 16.Jh.
- *Tarif* <*Ta-rifa*> Seit dem 16.Jh.
- *Aval* <*Ha-wala*> Seit dem 17.Jh.
- *Kaliber* <*Qalib*> Seit dem 17.Jh.

4) Materialien und Gebrauchsgegenstände:

- *Kabel* <*Ha-bl*> Seit etwa 1400.
- *Lack* <*Lakk*> Seit dem 14.Jh.
- *Karaffe* <*Jarra-fa*> Seit 1709.
- *Tasse* <*Ta-sa*> Seit 16 dem .Jh.
- *Talisman* <*Tal-sam*> Seit dem 18.Jh.

5) Mathematik und Alchemie:

- *Elemi* <*Al-lami*> Seit dem 14 .Jh.
- *Alchemie* <*Al-kimiya*> Seit dem 17. Jh.
- *Algebra* <*Al-jabr*> Seit dem 17. Jh.
- *Algorithmus* <*Al-khorizmi*> Seit dem 17. Jh.
- *Salep* <*Sah-lab* > Seit dem 15. Jh.
- *Natron* <*An-natron*> Seit dem 17. Jh.

Слід зауважити, що арабізми наведених лексико-семантичних груп відповідають значенню цих слів в арабській мові та демонструють адекватне застосування у відповідних контекстах. Також слід наголосити, що процес запозичення арабізмів німецькою мовою був результатом арабського прогресу у таких фахових сферах як математика, хімія, астрономія, виробництво продуктів рослинного світу, а також у сфері торгівлі.

Кількість арабських слів порівняно з англійськими, французькими, італійськими, іспанськими, а також латинськими і грецькими незначна, проте вони надають німецькій мові характерних ознак. Більшість з них у вжитку протягом багатьох сторіч; одні з них повністю інтегрувалися й наслідуються кожним поколінням, інші мають вузько фахове застосування та залишилися морфологічно специфічними [368, с.13].

Асимільовані у систему німецької мови слова є переважно загально вживаними. При їхньому застосуванні носій німецької мови може й не усвідомлювати, що це арабізми. Такі слова не відіграють значної ролі при встановленні типу мовної особистості. Натомість арабізми, які є поки що „чужинцями“ у системі німецької мови виконують диференціальну функцію при визначенні типу мовної особистості. Навряд на їх основі можна визначити унікальність мовної особистості, проте соціогрупові типи німецької мовної особистості цілком можливо. Вже виділені нами на даному етапі лексико-семантичні групи арабізмів нашоухують на думку, що їхнє активне уживання як фахових термінів характеризує німецьку мовну особистість як таку, що належить до відповідної соціальної групи, тобто соціогруповий тип німецької мовної особистості: флорист, лікар, математик, астролог, релігієзнавець, економіст, технолог та інше.

Більшість арабізмів було запозичено через мови-посередники у Середньовіччі. Починаючи з 19 ст. кількість запозичених арабізмів є незначною. Запозичення арабізмів на сучасному етапі здійснюється безпосередньо завдяки

інтернаціональним контактам між Сходом та Заходом (Європою), особливо у таких сферах як торгівля, економіка, наука та культура.

Слід також зауважити, що починаючи з 18 ст. незначна кількість специфічно країнознавчих понять було запозичено із туристичних подорожей (*Kadi*) або як наслідок колоніального панування (*Razzia, Safari*).

На сучасному етапі глобалізація, інтеграційні процеси, контакти різних культур сприяли тому, що деякі слова арабського походження знову „ожили“ в німецькій мові чи повністю інтегрувалися (*Moschee, Islam, Burka, Allah, Safran, Hamam*) [296, с. 10].

В останні роки у зв'язку з викликами сучасного життя у світі (загрози тероризму, хвилі мігрантів зі Сходу до країн Європи) активізувалося уживання арабізмів, які однак трактуються не завжди адекватно, що має наслідком виникнення непорозумінь та конфліктів у міжкультурній комунікації між німцями та представниками арабських країн. Арабізми, які запозичені німецькою мовою на протязі століть, ми розглянемо детальніше у розділі II нашої дисертації.

1.5 Методологія та методи дослідження уживання арабізмів німецькою мовною особистістю

Дослідження індивіда з погляду його поведінки та ставлення до мови викликало значний інтерес у лінгвістиці: *“die sprechende Person”* – людина, що говорить, *“kommunikative Persönlichkeit”* – комунікативна особистість, *“kulturelle Identität”* – культурна ідентичність, *“nationale und religiöse Angehörigkeit”* – національна та релігійна належність. У центрі досліджень переважно перебуває мовна особистість, тобто індивід, що самовиражається через власну мову.

Ми досліджуємо мовну особистість у міжкультурному аспекті. Безумовно мова – основний засіб самовираження під час комунікативних інтеракцій у будь-якому суспільстві чи між представниками різних суспільств. Кожен комунікант

використовує власну мовну систему, яка характеризується певними національними, соціальними, культурними, релігійними особливостями.

Ми погоджуємося з Ю. Н. Карауловим, який вважає, що міжкультурний аспект мовної особистості є більш чітким та зрозумілим, якщо порівняти обох комунікантів у межах їхніх соціальних груп, які залежать від лінгвокультурних спільнот. Комунікант виражає в реальних міжкультурних ситуаціях свої думки, які можуть сприйматися та розумітися носіями іншої мови по-різному. Цей аспект часто спричиняє непорозуміння, помилки та роздратування при спілкуванні з представниками іншої культури [45, с. 36].

Слід зазначити, що лексичні одиниці – вагомий елемент у дослідженні мовної особистості. Лексика надає комунікативному процесу поглиблене розуміння інтерпретації міжкультурної мовної поведінки, оскільки вона культурно та національно забарвлена і кожний представник певної мовної спільноти має свій власний світогляд, що відображається через лексичні одиниці.

І. Л. Вайсгербер підкреслив, що лексикон однієї конкретної мови охоплює сукупність мовних знаків та засобів мислення, які притаманні мовній спільноті. Кожен комунікант /носій мови вивчає цей лексикон, який передається іншими представниками його спільноти, а вони в свою чергу опановують засоби мислення та інтерпретацію слів. Відповідно, можна сказати, що світогляд містить мовну особистість мовця. Коли ж перетинаються два різних світогляди, постійно виникають непорозуміння, адже йдеться про різні культурні та мовні системи [308, с. 81].

Незважаючи на володіння іноземною мовою комунікація може виявитися утрудненою та складною через відсутнє або викривлене розуміння тлумачення значень слів. Культурні забарвлення, притаманні мові, виявляються у різних формах.

Ці труднощі спричиняють різноманітні поняття, за допомогою яких люди різних культур та мовних спільнот сприймають світ. У міжкультурній комунікації, у якій мовці мають різні уявлення про світ, лексична площа мови займає лише частину інтерпретації. Значна частина декодування мовних знаків

відбувається поза межами світосприйняття індивіда. Без наявності сумісних культурно-адекватних концептів значення залишається прихованим [256, с.228].

Арабський письменник М. Ель-Хаджай спробував висвітлити це у своєму вірші:

*(3) Du hast Schwein, sagen die Deutschen
und sie meinen, es bedeutet etwas Gutes.
Du bist ein Schwein, sagen die Deutschen,
und sie meinen, es bedeutet etwas Schlechtes.
Bei uns Araber darf man das Schwein nicht essen,
aber ein Schimpfwort ist es deshalb noch lange nicht.
Auf Arabisch sagt man lobend:
Ein Mann ist stark und kräftig wie ein Schwein!* [153, с. 67].

Цей вірш чітко показує, що неможливо лексичні одиниці однієї мови лише суто лексично перенести на іншу мову або замінити на її лексику. Крім того, очевидно, наскільки сильно культурно забарвлена семантика слів. У лексиці відображається культура мови, та за семантичними ознаками понять можна легко визначити специфіку певного культурного кола. Крім того, лексика вможливує розуміння іншої мовної особистості, бо кожна лексична одиниця має точне значення, що інтерпретується та передається далі іншим мовцем. Відповідно, відбувається порівняння між культурними цінностями та ставленнями, яке застосовується для досягнення мовного та комунікативного консенсусу між двома мовними особистостями.

Для повного та детального опису мовної особистості, як вважають лінгвісти С. Г. Воркачов [20], Д. С. Лихачов [57], Ю. С. Степанов [79], необхідно врахувати, що сукупність правил та організаційних засобів комунікативної спільноти відображають особливості дій представника певного лінгвокультурного суспільства. Такі комунікативні дії встановлюють уживані суспільством мовні засоби, що тісно пов'язані з національним та культурним середовищем комуніканта. Опис мовної поведінки, що закладена в підсвідомості особистості, постійно визначає засоби вираження в дискурсі [312, с. 159].

Процес опису мовної особистості, що був розвинутий на основі антропоцентричної наукової парадигми, залучає різні техніки та методи дослідження мовного матеріалу. Цей процес відповідає конкретним встановленим завданням праці.

В наукових дослідженнях розрізняються поняття *методологія*, *метод* та *методика*.

Методологія (від грецьк. *Methodos* – шлях дослідження і *logos* – слово, вчення) є способом пізнання й осмислення об'єктивної дійсності та процесів формування й впорядкування внутрішнього рефлексивного досвіду людини. *Методологія* визначає світоглядну позицію дослідника та впливає на розуміння ним природи об'єкта своєї науки, співвідношення предмета, об'єкта та суб'єкта дослідження, встановлення науковцем загальної стратегії вивчення об'єкта тощо [73, с.12].

Методологічна база дослідження спирається на наукові парадигми та теорії, в межах яких і виробляються відповідні методи. Наше дослідження методологічно базується на антропоцентричній науковій парадигмі, у центрі уваги якої перебуває людина та її мова. У межах цієї наукової парадигми релевантним вважаємо застосування понятійного апарату комунікативної лінгвістики (теорій комунікації та міжкультурної комунікації [137; 141; 149; 152; 183; 187; 209; 246; 253; 258], соціолінгвістики [14;40;62;76;162;166], етнолінгвістики [25;114;168;287] ,лінгво-культурології [20; 60; 91; 169; 217; 219], семіотики [9; 157; 222; 247].

Метод (грецьк. *Methodos* – шлях дослідження, пізнання) – система правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства і мислення; шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, тобто спосіб організації теоретичного і практичного освоєння дійсності [48, с. 355].

Під *методикою* І. В. Арнольд розуміє спосіб пошуку нового матеріалу, тобто сукупність прийомів спостереження, експеримента і опису [5, с. 8].

Як зазначає М. П. Кочерган, термін *метод* неоднозначний: його застосовують у загальнонауковому та спеціально-науковому значенні, тобто

такому, що стосується окремої галузі науки (фізики, хімії, математики, історії, літературознавства тощо), а також у значенні, яке збігається зі значенням терміну *методика* [48, с. 356].

Загальнонауковими методами вважаються індукція, дедукція, аналіз і синтез.

Індукція – прийом дослідження, за якого на підставі вивчення окремих явищ робиться загальний висновок про весь клас цих явищ; узагальнення результатів окремих конкретних спостережень [48, с. 358].

Дедукція – форма достовірного умовиводу окремого положення із загальних. На основі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне положення [48, с. 358].

Аналіз – мисленнєве або практичне розчленування цілого на частини. *Синтез* - з'єднання частин у ціле [48, с. 359].

Застосування спеціально-наукових методів залежить від конкретної галузі науки.

Для дослідження уживання арабізмів німецькою мовною особистістю ми розробили такий алгоритм аналізу:

На першому етапі – вироблення теоретичних засад дослідження – необхідним було з'ясування таких понять як: комунікація, вербальна комунікація, міжкультурна комунікація, мовна особистість у вербальній комунікації, мовна особистість у міжкультурній комунікації. Необхідно було також прослідкувати виникнення та поширення арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості у діяхронії.

Відповідно, на цьому етапі ми застосовували загальнонаукові методи: індукцію, дедукцію, аналіз, синтез для з'ясування теоретичних понять згідно поставлених завдань, що передбачало аналіз існуючого досвіду досліджень, його узагальнення та систематизацію.

На цьому етапі, як і на послідуючих, застосовувався найпоширеніший основний мовознавчий метод – *описовий*, який передбачає планомірну інвентаризацію одиниць мови, пояснення особливостей їх будови

та функціонування на певному етапі розвитку мов, тобто у синхронії [48, с. 360–361]. За цим методом було виявлено арабізми у системі німецької мови та з залученням *етимологічного* аналізу було з'ясовано хронологію їхнього поширення у німецькій мові та шляхи запозичення.

Описовий метод використовує також прийоми інтерпретації (зовнішньої та внутрішньої). *Прийом зовнішньої інтерпретації* допомагає з'ясувати історію слова з історією позначуваного словом предмета, що дозволило класифікувати виявлені арабізми як за періодами їхнього поширення у німецькій мові, так і у плані їхньої тематики (виділення тематичних груп запозичених арабізмів) у діяхронії.

На другому етапі аналізу арабізмів на основі залучення *компонентного аналізу* було сформовано лексико-семантичні (тематичні) групи арабізмів сучасної німецької мови. Для цього використовувалися трактування значення арабізмів у лексикографічних джерелах, лексиконах, переважно німецькомовних, однак фрагментарно у явно сумнівних випадках з залученням *зіставного (порівняльного)* методу ми послуговувалися арабськими словниками, що було необхідним для встановлення ступеня повноти коректності трактування арабізмів у німецьких одномовних лексикографічних джерелах, а також їхньої інтерпретації німецькою мовною особистістю у різних комунікативних ситуаціях, що у свою чергу вимагало залучення *контекстного* методу. Отже для розв'язання поставлених у дисертації завдань застосовувалася *комплексна методика*.

На третьому етапі нашого дослідження з залученням *інтерпретаційного прийому, описового методу*, а також *порівняльного* аналізу, увага була зосереджена на уживанні та інтерпретації арабізмів у сучасній німецькомовній літературі та публіцистиці.

Статистичні підрахунки велися практично на всіх етапах аналізу та систематизації досліджуваного емпіричного матеріалу.

Застосування, на наш погляд, адекватної комплексної методики на всіх етапах нашого дослідження дозволило виявити лексико-семантичні групи арабізмів у діяхронії і синхронії та, відповідно, соціо-групові типи

німецької мовної особистості а також намітити перспективи подальших наукових пошуків.

Висновки до розділу 1

Мовну особистість розуміємо як динамічну систему, яка характеризує індивідів у їхніх комунікативних інтеракціях та містить різні параметри. Це функціональна й організована система, яка відображає сукупність як лінгвістичних так і екстралінгвістичних характеристик комуніканта та вможливорює відображення ним специфічних картин світу.

Аналіз досвіду дослідження мовної особистості як лінгвістичного феномену показав, що в комунікативному процесі виявляються різноманітні риси різних мовних спільнот, які характеризують комунікантів на певних рівнях: культурному, національному, мовному, релігійному, соціальному. Як наслідок виникають комунікативні інтеракції, які дозволяють встановити певну вербальну поведінку німецької мовної особистості та її особливості. Екстралінгвістичні чинники, які впливають на формування мовної особистості знаходять відображення у мові, насамперед у лексиконі мовної особистості.

Мовна особистість може досліджуватися з урахуванням загальнолюдських, загальнонаціональних, соціогрупових та індивідуальних характеристик мовної особистості.

На сучасному етапі загальноновизнаною є запропонована Ю. М. Карауловим структурна модель мовної особистості, яка містить вербально-семантичний, лінгвокогнітивний (тезаурусний) та мотиваційно-прагматичний складники.

Хоча в нашому дослідженні основну увагу зосереджено на вербально-семантичному складникові структурної моделі німецької мовної особистості, ми свідомі того, що всі складники взаємопов'язані. Крім того, саме вербально-семантичний компонент моделі "відкриває доступ" до лінгвокогнітивного та мотиваційно-прагматичного складників, що віддзеркалюється у процесі комунікації.

Вагомою властивістю комунікації є застосування символічних / знакових / кодових систем, що уможливорює розподіл комунікації на вербальну, невербальну та паравербальну. Досліджуючи комунікацію, науковці (Е. Shannon, W. Weaver, С. Neupel, Н.Д. Lasswell, W. Welte, К. Bühler, W. В. Gudykunst, Y. Kim та ін.)

пропонували різні моделі комунікації. При всій варіативності моделей комунікації немає жодної, де не були б представлені ретранслятор та реципієнт (мовець / слухач) та канал або передавач інформації (акустичний, оптичний, тактильний). Ретранслятор та реципієнт позиціонують себе як мовні особистості, формування яких відбувалося під впливом різних лінгвальних та позалінгвальних чинників.

Міжкультурна комунікація ставить нові виклики перед мовною особистістю, оскільки успіх комунікації між представниками різних лінгвостільнот як носіїв різних культур залежить від міжкультурної компетенції комунікантів. При сприйнятті інших культур дієвим є принцип толерантності, за яким комуніканти мають враховувати відмінності у світосприйнятті і не оцінювати іноземців крізь призму своєї власної картини світу.

Пожвавлення міжкультурних контактів особливо у зв'язку з глобалізаційними процесами у сучасному світі зумовлює іншомовні запозичення у різних сферах суспільно-політичного життя, що відображається насамперед на лексиконі мовної особистості. Серед іншомовних запозичень німецькою мовою не останнє місце посідають арабізми. Контакти між Заходом та Арабським світом мають тривалу історію та розвивалися з різним ступенем інтенсивності протягом століть.

Аналіз хронології поширення арабізмів у системі німецької мови дозволив з'ясувати, що починаючи з 7 по 18 ст. включно процес запозичення арабізмів пройшов три хвилі: 7-11 ст. (*Zucker, Alkohol, Magazine*); 12-14 ст. (*Algebra, Algorithmus, Marzipan*); 15-18 ст. (*Admiral, Kaffee, Kaliber, Sofa*).

Перші запозичення починаючи з 7 ст. зумовлювались значним розвитком науки в арабських країнах Середньовіччя. Свій внесок у поширення арабізмів у німецькій мові зробили хрестові походи, торгівля, морські подорожі, полонництво, переклади арабської літератури.

До виділених Е. Літтманом на основі діахронічного корпусу арабізмів трьох хвиль слід додати четверту хвилю: 19-21 ст. на основі відповідних приміток у довідкових джерелах (*Haram, Salafist, Hamas, Kalif, Dschihad, Al-Qaida, Taliban, Hisbollah* та ін.).

За семантичним значенням запозичені арабізми з 7 по 18 ст. (з зазначенням часу запозичення) ми розділили на такі групи: 1) *Pflanzen und Pflanzenprodukte*; 2) *Medizin*; 3) *Astronomie*; 4) *Handel und Geschäftsleben*; 5) *Materialien und Gebrauchsgegenstände*; 6) *Mathematik und Alchemie*.

Запозичення арабізмів відбувалося а) прямо (безпосередньо) як наслідок контактів країн Арабського світу з Німеччиною та б) опосередковано (завдяки перекладам з латинської, французької, італійської, іспанської та ін. на німецьку мову). За ступенем асиміляції у системі німецької мови вони розподіляються на такі, що а) повністю асимілювалися у німецьку мову та б) які залишилися не асимільованими, вони настільки зберегли зв'язок з мовою-першоджерелом, що відразу розпізнаються як чужі у системі німецької мови.

Асимільовані арабізми є загально вживаними. Такі слова не відіграють значної ролі при встановленні типу німецької мовної особистості. Арабізми, які залишаються поки що “чужинцями” у системі німецької мови, зберігають етимологічну пам'ять. Уживання таких слів навряд чи допоможе визначити унікальність мовної особистості, проте уживання арабізмів як фахових термінів дозволяє виявити соціогрупові (професійні) типи німецької мовної особистості: аграрій, лікар, теолог, хімік, географ, торгівельник тощо.

На сучасному етапі запозичення здійснюються переважно безпосередньо. У зв'язку з посиленням контактів між арабськими країнами та Німеччиною процес асиміляції, інтегрування арабізмів у систему німецької мови триває (*Islam, Allah, Safran, Burka, Moschee* та ін.).

Не зважаючи на те, що уживання арабізмів в останні роки набирає обертів, їхнє трактування не завжди адекватне: інтерпретація арабізмів німецькою мовною особистістю не відповідає (частково або повністю) арабському розумінню, культурний чи релігійний контекст переважно або не беруть до уваги, або розуміють неправильно (*Ramadan, Salafist, Dschihadisten* та ін.).

Точно сприйняті арабські слова, безперечно, позитивно впливають на процес міжкультурної комунікації. Хибне розуміння зумовлює певні стереотипи щодо соціальних, культурних, національних, релігійних та мовних особливостей

арабської комунікативної поведінки. Натомість низка німецьких інтерпретацій відповідають арабському змісту й уживаються коректно в різних контекстах та комунікативних ситуаціях, що стосується насамперед повністю асімільованих у систему німецької мови арабізмів (*Karaffe, Benzin, Gitarre, Ziffer, Aprikose, Arsenal* та ін.).

Основні положення цього розділу знайшли відображення в таких роботах [99; 100; 103].

РОЗДІЛ 2

АРАБІЗМИ У ЛЕКСИКОНІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТІ

2.1. Тематична багатоплановість арабізмів, уживаних німецькою мовною особистістю

Арабізми, поширення яких у системі німецької мови має тривалу історію, яка починається з 7 століття, вживаються на сучасному етапі у різних сферах життя суспільства залежно від свого значення: у науці, релігії, соціальному житті, політиці тощо. Цей факт дозволяє укласти тематичну класифікацію арабізмів, які уживаються німецькою мовною особистістю на сучасному етапі.

Для створення класифікації арабізмів ми використали різні лексикографічні джерела, Інтернет-ресурси та роботи дослідників, у яких фіксувалось кількість аналізованих арабізмів [126; 173; 290; 296; 371]. У результаті пошукової роботи було виявлено 627 арабізмів, які ми розподілили на 23 тематичні групи, що унаочнено у слідуючій таблиці:

Таблиця 2.1

№	Тематична група	Кількість арабізмів у групі	Відсоток
1	Wissenschaft	107	17%
	Mathematik	5	1%
	Chemie	14	2%
	Astronomie	56	9%
	Geologie	7	1%
	Geographie	25	4%
2	Arabisches soziales Leben und Hierarchie	70	11%
3	Religion und Islamwissenschaft	66	11%
4	Feste Namen und Bezeichnungen	60	10%
5	Gemüse	35	6%
6	Handel	34	5%
7	Alltag	33	5%
8	Essen	31	5%
9	Baukonstruktionen	27	4%

10	Kleidung	26	4%
11	Material	25	4%
12	Musik	16	3%
13	Pflanzen und Tiere	16	3%
14	Politik	14	2%
15	Transport	12	2%
16	Spiel	12	2%
17	Getränke	10	2%
18	Krieg	9	1%
19	Medizin	9	1%
20	Narkotika	4	1%
21	Gefühle	4	1%
22	Recht	4	1%
23	Literatur	3	1%
Усього :		627 арабізмів	100%

Як засвідчує наведена таблиця, найбільш об'ємними є групи „Wissenschaft - наука“ (107), „*Soziales Leben – соціальне життя*“ (70), „*Religion und Islamwissenschaft – релігія та ісламознавство*“ (66) та „*Feste Namen und Bezeichnungen – унікальні назви*“ (60). Це свідчить про те, що участь арабів у науковому прогресі (особливо у Середньовіччя) була значною (*Algebra, Algorithmus, Ziffer, Null* та ін.).

Тематичні групи „*Religion und Islamwissenschaft*“ та „*Feste Namen und Bezeichnungen*“ засвідчують тісні зв'язки між арабським світом з іншими країнами. Ці контакти сприяли запозиченню арабізмів у релігійному та соціальному житті німців, наприклад: *Allah, Koran, Mohamedauer, Kalif, Emir, Imam* та ін.

Група „*Politik*“ є результатом активізації на сьогоднішній день політичних процесів, особливо в арабському світі, що стає одною із загрозливих проблем сьогодення. У німецькій мові з'являються та активізують своє вживання такі політичні арабізми як *Salafist, Dschihadist, Mullah, Dschihad, Kafir* та ін.

Слід зауважити, що чимала кількість арабізмів асимілювалися у системі німецької мови та з успіхом уживаються німецькою мовною особистістю.

Наведені тематичні групи доводять значний внесок арабізмів у збагачення словникового складу німецької мови.

Оскільки кожна тематична група містить арабізми з різноманітним значенням, далі проаналізуємо деякі з цих груп детальніше.

2.1.1. Тематична група „*Religion und Islamwissenschaft*“

Іслам –це монотеїстична релігія, яка у ранньому 7 столітті нашої ери в арабських країнах розповсюджувалася під впливом пророка Мохамеда. Сьогодні іслам (приблизно 2,2 мільярда послідовників) посідає друге місце у релігійному світі. Ті хто сповідує іслам інколи називаються муслімами чи помилково мохамеданцями.

Виникнення та стрімке поширення ісламу в різних регіонах та країнах вплинули на мови цих країн, так що багато арабізмів на релігійну тематику уживаються сьогодні різними лінгвospільнотами. Слід зауважити, що значення цих арабізмів протягом часу або не змінювалось, або сприймалось невірно. Семантичний зміст цих слів роз’яснено в священій книзі мусульман – (Корані) [273, с. 42].

Проаналізуємо окремі арабізми, які належать до цієї групи.

- **Allah** <arab.>:

(4) *Was auf seine Brüder wartet, aber wenn es kommt, weiß Allah allein* [Süddeutsche Zeitung, 06.09.2015 (online)].

Allah – це арабське слово для *Gott* (Бог). Інтерпретація походить від еліпсу складу при компресії артикля *Al* та *llah* (*Gott, Gottheit* – Бог). Арабські християни також використовують слово *Allah* у значенні *Gott* (Бог). Це ім’я в ісламі вживається виключно для позначення єдиного й абсолютно сприймаємого божества (подібно до того як німці уживають *Gott* або англійці *God*) [273, с. 105].

(5) *Fünfundzig Meter vor mir zieht er auf die Standspur. Der Fahrer reißt die Tür auf und schrie Allah Akbar. Ruft er, als er auf den Boden springt. Gott ist groß, heißt das* [121, с. 5].

(6) *Allah wird dich strafen. Zeichnet ein sympathisches Bild einer cleveren*

Detektivin und ihres tuntigen Bürohelfers, der im Verlauf der Geschichte geradezu über sich hinaus wächst [108, c. 4].

(7) *Nach wie vor ist der Mann als Vertreter Allahs in der Beherrschung der Frau die wichtigste Basis für eine Ideologie aus Kult, Kampf und Koitus, die nur sich selbst toleriert [197, c. 5].*

(8) *Die Rebellen, die im Namen Allahs, des Korans und der Religion gegen die Regierung den heiligen Krieg führten, töteten alle, die im Dienste der Regierung standen [197, c. 8].*

(9) *Es existiere eine Spannung zwischen dem Gott der Christen und einem islamischen Allah [198, c. 7].*

(10) *Von Allah zu Terror erschreckt alle Bewohner des kleinen ruhigen Dorfs [249, c. 21].*

Не викликає жодного сумніву той факт, що слово *Allah* німецька мовна особистість розуміє і сприймає поверхнево, оскільки воно постійно пов'язане з певними культурними та релігійними переконаннями і стереотипами. Відповідно, для інтеркультурної семантики є спірним питання, чи позначає слово *Allah* в німецькому культурному та релігійному розумінні: *Бога (Gott)* чи постійну загрозу, адже воно майже завжди асоціюється з так званою *священною війною (Der heilige Krieg)* або *джихадом (Dschihad)*.

Словом *Allah* називають єдиного для всіх мусульман Бога. Часто мусульмани вживають його як релігійний символ. Ця лексема може також уживатися в різних контекстах, проте обов'язково з пошаною, наприклад: *Allah ist groß, Allah sei an deiner Seit, möge Allah Dir Beistand leisten [348, c. 104].*

- Koran qur'ān <arab.>:

(11) *Der Religionspädagoge Büilent Ucar erklärt, welche Rolle Gewalt im Islam spielt, weshalb der Koran nicht wörtlich zu verstehen ist und warum die Demokratie auch für Muslime die beste aller Staatsformen ist [Frankfurter Allgemeine Zeitung, 17.01.2015 (online)].*

(12) *Diese Leute haben im Netz mit ihren Lügen über den Koran die Meinungshoheit erobert [198, c. 17].*

(13) *Alles, was im Koran steht und uns vom Propheten überbracht wurde, ist gerecht und vernünftig* [198, с. 17].

Koran (Коран) – це священне писання Ісламу, яке містить згідно віри мусульман славесне откровення Бога ісламському пророку Мохамеду, яке було передано йому янголом Габріелем.

Арабізм *Koran* (арабською *qur'ān*) походить від *qara'a* (читати, розповідати). Коран розглядається як одичне откровення так і *спільність* (*Gesamtheit*) откровень. Уживається також як синонім слово *kitāb* (*Buch* – книга) [126, с. 41]. Зауважимо, що арабізм *Koran* під час хрестових походів набув поширення на північному заході Європи (Іспанія, Кордова, Сицилія) та в Північній Африці (Лівія, Туніс, Алжир), а також на узбережжі Атлантики (Марокко).

- **Hedschra** *Hiğra* <arab.> :

(14) *Alle sollten ebenfalls nicht vergessen, die Hedschra, zu der einst Prophet Mohammed auszog, sei Pflicht eines jeden frommen Muslims* [Die Welt, 27.04.2014 (online)].

Арабізм *Hedschra* (*Auswanderung* – еміграція, хіджра) означає переселення (еміграцію) ісламського пророка Мохамеда у 622 році із священного міста Мекка до Медіни (Medina) [356, с. 807].

З періоду Великої еміграції починається ісламське часоічислення. В ісламському лунному календарі цифра року доповнилась скороченням *n.d.H.* чи *n.H.* (*nach der Hedschra* – після хіджри). Переселення розпочалося у середині 622 р. нашої ери у п'ятницю [www.eslam.de].

- **Kafir** *kāfir* <arab.>:

(15) *Judenhass ist virulent in den heiligen Schriften des Islam. Überhaupt ist die Dichotomie zwischen Muslim und Kafir ein riesiges Problem im Islam* [Der Spiegel, 21.05.2011 (online)].

Арабізм *Kafir* (*Ungläubiger* – невірющий) позначає того, хто не вірить в Аллаха (*Allah*) і не визнає релігію (*Islam*). Практично цим словом позначається будь-хто, хто не є мусульманином.

На сьогодні виникають семантичні суперечки щодо інтерпретації та уживання цього слова в мові. Деякі вчені-мусульмани стверджують, що *Kafir* є той, хто взагалі не вірить в будь-яку релігію, тобто є атеїстом. Інші вважають, що *Kafir* є той, хто не є мусульманином. В Корані ми зафіксували фрагмент тексту, де *Kafir* розглядається як невіруючий:

(16) *Sprich: O Ihr Ungläubiger,*

ich verehere nicht, was ihr verehrt,

auch ihr verehrt nicht, was ich verehere.

Weder ich werde verehere, was ihr verehrt habt,

noch werdet ihr verehere, was ich verehere.

Euch eure Religion, und mir meine Religion [www.koran-auf-deutsch.de].

Слід додати, що розповсюджений переклад слова *Kafir* як невіруючий не є коректним, оскільки він не зумовлений ні Кораном (*koranisch*), ні арабською, а інспірується німецьким уживанням, яке у свою чергу перебуває під впливом латинського *in-fidelis* та грецького *a-pistos* – обидва поняття для німецьких *ungläublich, nicht-gläubig* у Новому Тестаменті [290, с. 73].

- Ramadan *ramadân* <arab.>:

(17) *Kassig habe nicht nur gebetet, sondern auch die Fastenregeln des Ramadan streng eingehalten. Er dachte, der Islam könne ihm die Kraft geben, mit den Belastungen der Geiselhaft zurecht zu kommen* [Focus, 19.10.2014 (online)].

(18) *In dem Prozess ging es auch um die Frage einer verminderten Schuldfähigkeit des 39-Jährigen, weil die Tat mitten im Ramadan passierte. Der gläubige Muslim hatte - trotz Hitze - vor der Tat seit 14 Stunden weder gegessen noch getrunken* [Focus, 11.09.2014 (online)].

(19) *Letztendlich sei das Essen sekundär beim Feiern des Ramadans, sagt der Gelehrte. Im Vordergrund stehe die Beziehung zu Allah, zur Familie sowie den Nachbarn* [Focus, 09.07.2014 (online)].

(20) *Während des muslimischen Fastenmonats Ramadan sind die Gläubigen aufgerufen, von Sonnenaufgang bis Sonnenuntergang auf Essen, Trinken,*

Rauchen und Geschlechtsverkehr zu verzichten [Die Welt, 08.07.2014 (online)].

(21) *Wie der Ramadan zum Konsumfest verkommt. Überall in der arabischen Welt entwickelt sich der Ramadan zunehmend zu einer Zeit des Vergnügungs- und Konsumrauschs. Fast schon so kommerzialisiert wie Weihnachten* [Die Welt, 18.09.2009(online)].

(22) *Ramadan stürzt Sportler in Gewissenskonflikte. Der Fastenmonat Ramadan ist für muslimische Sportler eine große Belastung. Vor allem für Fußballer liegt die Zeit zwischen dem 21. August und dem 19. September ungünstig* [Die Welt, 03.09.2009(online)].

Поняття *Ramadan*, що означає місяць посту мусульман, є обов'язковим обрядом також для мусульман, що проживають у Німеччині, та як символ міжкультурного спільного життя і порозуміння відзначають разом із німцями. Проте, німецьке суспільство вважає, що протягом Рамадану повсякдення вірян виснажливе та важке, адже вони від сходу до заходу сонця повинні відмовлятися від прийому їжі. Іншими словами, німецька мовна особистість не надає цьому поняттю ні дійсно реальних національних, ні релігійних значень, а асоціює лише зі споживчим святом та відмовою від харчування.

Очевидне також і те, що німці розуміють *Ramadan* подібно до *Weihnachten-Pizdva*, як у вислові *Ramadan fast schon so kommerzialisiert wie Weihnachten*. Таке сприйняття релігійного змісту мусульман сумнівне, оскільки під час Рамадану не йдеться про подарунки чи святкування, а про священний місяць, якого мають дотримуватися всі віряни.

Культурний та релігійний зміст слова *Ramadan* для арабської мовної особистості вкрай важливий, це один з п'яти стовпів ісламу. Протягом цього місяця всі віряни намагаються своєю набожною поведінкою очиститися від гріхів та наблизитися до Аллаха, оскільки згідно з релігійними переконаннями мусульман у цей священний місяць можуть бути прощеними всі гріхи та пороки [348, с. 911].

2.1.2. Тематична група „Wissenschaft“

Це збірне поняття для позначення наук, які починаючи з 8 ст. до 15 ст.

розвивалися в ісламському культурному колі, особливо астрономія, математика й медицина. Перш ніж при першому Каліфі ісламська наука поширилася на теологію, юриспруденцію, історію і філологію, ще на початку 8 ст. робилися переклади практично важливих праць в галузі медицини, астрономії, хімії, логіки під впливом на той час поширених перекладів грецьких текстів з теології [295, с. 112].

Арабська Академія Перекладу (*Haus der Weisheit – Дім мудрості*), яка була заснована у 813 р. в Багдаді, опрацювала велике зібрання закуплених грецьких рукописів, серед яких зразкові праці Платона, Арістотеля, а також праці Гіпократата та Галена.

Слід зауважити, що різні наукові роботи з математики й астрономії, наприклад роботи Архімеда, Герона Александрійського були доступні лише в арабському перекладі.

Немає жодного сумніву, що тематична група „*Wissenschaft*“ має найважливішу частину арабізмів у німецькій мові. Цю групу ми розподілили на підгрупи: *Geographie (Wadi)*, *Mathematik (Algebra)*, *Chemie (Benzin)*, *Astronomie (Zenit)*, *Geologie (Amber)*.

Переважна більшість арабізмів тематичної групи „*Wissenschaft*“ наведені у лексикографічних джерелах, проте зустрічаються й такі, які доси ще не зафіксовані у німецьких словниках.

Зупинимося на підгрупах арабізмів групи „*Wissenschaft*“:

a) Astronomie

Наслідуючи релігійні приписи ісламу, чисельні завдання у математичній астрономії були зкеровані на вимірювання часу та календарів. При розв’язанні цих проблем, які виникали у зв’язку з суворими вимогами місячного календаря, підготуванням молитов і моше в напрямку Мекки, а також визначенням часу молитов і початку Рамадана та вимогами високо розвинутої астрономії ісламські вчені набагато перевершили рівень науки та методичку греків. Крім того, більшість назв зірок має арабське походження, наприклад: *Beitageuze*, *Deneb*, *Ewif* та інші.

- **Zenit** *samt* <arab.>:

(23) *Das Stimm- und Wahlrecht der Frauen und die erste Bundesrätin bedeuten nur: ein Anfang der Freiheit, kein Zenit, kein Höhepunkt der Freiheit* [Die Welt, 24.07.2014 (online)].

1. (Astronomie) gedachter höchster Punkt des Himmelsgewölbes senkrecht über dem Standort des Beobachters bzw. über einem bestimmten Bezugspunkt auf der Erde; Scheitel, Scheitelpunkt
2. (bildungssprachlich) [Zeit]punkt der höchsten Entfaltung, Wirkung; Höhepunkt [356, с. 2051].

Арабізм *Zenit* позначає найвищу точку, апогей (*der höchste Punkt, Höhepunkt*) й вживається також у переносному значенні як у прикладі (6) – *Zenit der Freiheit* [386, с. 128].

б) Chemie

Араби зробили значний внесок у світові знання з хімії. Християнське Середньовіччя познайомилося лише у 11/12 ст. з алхімією завдяки перекладацьким школам Іспанії та Сицилії. При цьому для багатьох хімічних речовин та приладів було застосовано арабські назви: *Al Iksir (Elixier)*, *Alithmidun (Antimon)*, *Al qalya (Alkali)* та інші. Крім того, на Захід було відправлено різні арабські хімічні речовини, які вважалися діючими лікарськими засобами проти різноманітних захворювань та інфекцій [296, с. 23].

- **Benzine** *Ban 'zin* <arab.>:

(24) *Bockige Bertha, beweg dich! ...So hatte Carl Benz oft am Anfang geschimpft, wenn seine Benzine nicht laufen wollte, und Schritt für Schritt seine Fortschritte gefeiert. Doch nun zeigt die Zeit ein neues Gesicht* [Der Spiegel, 14.03.2010 (online)].

Арабізм *Benzine* (бензин) походить із Арабії. Це слово позначає легко займисту речовину із продуктів нафти та вуглеводню. Арабізм *Benzine* споріднений зі словами *Benzoe* та *Benzole* [296, с. 68].

- **Alchemie** *Al-kimya* <arab.>:

(25) *Daran kann man nun fast exemplarisch jene Alchemie des Erzählens*

studieren, an der sich im Grunde alle Regisseure versuchen, und die doch nur die Meister unter ihnen beherrschen[Süddeutsche Zeitung, 29.01.2014 (online)].

Слово *Alchemie* (алхімія) походить від арабського *al-kīmya* та було запозичено з грецької. Трактування значення цього слова є однак досить багатоплановим як і алхімія сама. *Al* – це арабський артикль, *Kemet* чи *Chemi* – чорна родюча земля. Чорна земля позначає найпервинніший предмет для хімічних досліджень. Земля – це також ім'я, яким стародавні єгиптяни позначали свою країну. Отже, *Alchemie* можна було б перекласти як *Kunst der Ägypter* (мистецтво єгиптян) [368, с. 11].

в) **Geographie**

Араби вважалися найвизначнішими географами Середньовіччя, які виготовляли різноманітні географічні карти відомих на той час частин світу. Завдяки своїм географічним студіям араби досягли значних досягнень, вони володіли даними Клаудія Птолемея (Claudius Ptolemäus) та більш ранніми даними ісламських вчених. У більшості географічних робіт арабів використовувалися карти, які не були доступні для досліджень та здобуття знань у Європі з античних часів Християнства [235, с. 19].

- **Wad Wādi** <arab.>:

(26) *Die Provinzhauptstadt Wad Madani am Ufer des Blauen Nil* [de.wikipedia.org].

Арабізм *Wadi* (*wadi*, *сухе русло*) – русло річки в пустелі (у Північній Африці та на Близькому Сході), яка наповнювалася водою лише після сильних злив [356, с. 1956].

г) **Mathematik**

Арабська математика після ретельного узагальнення математичних знань греків, єгиптян, індусів та персів розвинула та поглибила знання у цій галузі науки. Арабські математики винайшли ірраціональні числа як основний предмет арифметики та алгебри й висловили свої власні думки щодо них. Всесвітньо відома математична праця має назву *al-jabr* (*ал-джабр*). У цій роботі роз'яснено основні принципи арифметики і все, що потрібно знати при діленні та

геометричних обрахунках [296, с. 25].

- **Algebra** *Al-jabr* <arab.>:

(27) *Sie haben stattdessen die Initiative "Algebra für alle" ins Leben gerufen und wollen nun schon in der fünften Klasse in Mathe besser auf die Schüler eingehen* [Süddeutsche Zeitung, 31.03.2016 (online)].

Слово *Algebra* (алгебра) означає поєднання розірваних частин. Починаючи з 9 ст. різні вчені Арабського світу поглиблювали свої знання і методи дослідження алгебри та назвали досягнуті результати і теорії *al-jabr* (з араб.: доповнення) [368, с. 31].

- **Ziffer** *Sifr* <arab.>:

(28) *Die Familie war arm. Sein Vater starb jung, lange bevor der Benjamin der Familie mit zwei Lettern und einer Ziffer zum Idol wurde* [Die Zeit, 01.04.2015 (online)].

Арабізм *Ziffer* (*цифра*) означає фактично *Null*, *Nichts* та *Leer* (нуль, ніщо та пусто). Слово у середньовісній німецькій як і в інших європейських мовах починаючи з 13 ст. ймовірно (kann) застосовувалося у значенні *Zahlzeichen* (*числівник*), оскільки для арабських числівників характерним є *Null*. У німецькій мові *Ziffer* до 19 ст. ймовірно (kann) застосовувалося у значенні *Null*.

2.1.3 Тематична група „*Arabisches soziales Leben und Hierarchie*“

Ця тематична група („*Arabisches soziales Leben und Hierarchie*“ – арабське соціальне життя та ієрархія) вважається другою за кількісним складом арабізмів у німецькій мові.

Арабізми цієї групи у німецькій мові відображають основним чином традиції та звичаї арабських спільнот у всіх сферах життя, які проте не подібні західним (європейським). Крім того, кожен арабізм цієї групи може інтерпретуватися у німецькій мові у різних ракурсах (культурному, національному, етнічному, релігійному). Через постійні лексико-семантичні двозначності часто виникають непорозуміння (внаслідок неправильного розуміння змісту вжитого арабізма). Зауважимо, що більшість стереотипів

сформовано в межах цієї тематичної групи, що пов'язано з браком адекватних інтерпретацій і тривалим інтеркультурним комунікативним процесом.

Серед арабізмів цієї групи ми вибрали ті, що дуже часто уживаються німецькою мовною особистістю: *Admiral*, *Beduine*, *Fakir*, *Ibn*, *Mudir*.

- **Admiral** *amīr* <arab.>:

(29) *Das ist in Fredericksburg, weil Chester Nimitz hier geboren wurde", erklärt er. Und das Städtchen ist stolz auf den Admiral, der im Zweiten Weltkrieg Japan besiegte und sich für Frieden einsetzte* [Süddeutsche Zeitung, 12.11.2015 (online)].

Арабізм *Admiral* (*Befehlshaber zur See* – головнокомандувач на морі, адмірал) позначає морського офіцера у ранзі генерала. Воно запозичено у 14 ст. з французького слова *Amiral* чи *Admiral*, які у свою чергу походять від арабського *amir*. Слід однак зауважити, що слово *Admiral* за часів ісламського пророка Мохамеда уживалося у значенні *Leiter* та *Führer* науковими та військовими експедиціями. *Admiral* ніс всю відповідальність за мусульманських науковців та солдат [296, с. 17–18].

Слово *Admiral* у 12 ст. застосовували насамперед для позначення головнокомандуючого флоту у Генуї і Сицилії, а в 13 ст. також у Англії та Франції, пізніше й в інших державах [ebenda, 18].

- **Beduine** *badawī* <arab.> :

(30) *Mehr Sentimentalität gestattet sie sich nicht." Ich bin wie ein Beduine", sagt sie. "Meine Vorstellung von Zuhause ist nicht an einen festen Ort gekoppelt, sondern an die wenigen Besitztümer, die ich habe"*[Der Spiegel, 13.03.2013 (online)].

Арабізм *Beduine* (*Wüstenbewohner* – мешканець пустелі, бедуїн) позначає представника пастухів, який в обмеженому просторі пустелі пересувається з місця на місце [126, с. 33].

Проте, вживання цього слова у різних контекстах супроводжується суперечками, оскільки у певних контекстах *Beduin* розглядається як вульгарне для арабів. Якщо ж слово *Beduin* асоціюється з кочевими або напівкочевими арабами,

його значення кардинально змінюється. Отже, в арабському світі це слово двозначне. По-перше, для позначення нерозвинутої старомодної людини, наприклад:

(31) *Da kommt eine Gruppe von Touristen. Sie schwenken einem Beduine eine japanische Flagge und rufen Slogans, die militaristisch klingen. Da sagt der alte Beduine zu seiner Ethnologin: "Ist die chinesische Armee gekommen?" "Nein", antwortet sie ihm, "es sind nur japanische Touristen"* [<http://www.sinai-bedouin.com>].

По-друге, *Beduin* інтерпретується як стиль життя та ознака аскетизму.

- **Fakir** *faqīr* <arab.>:

(32) *Der gleichermaßen charmante wie einfältige indische Fakir namens Ayarajmushee Dikku Pradash fliegt nach Frankreich, um in einer Pariser Ikea-Filiale ein neues Nagelbrett zu kaufen* [Die Zeit, 14.07.2014 (online)].

Слово *Fakir* (*arm* – бідний) уживається для позначення представника аскетичної спілки віруючих в ісламських країнах та в Індії. Це люди, які завдяки різним тренувальним вправам, концентрації роблять своє тіло не сприятливим до хвороб і болі [356, с. 570].

Бідняком в ісламі вважається той, хто попри усе своє майно не здатний прокормити себе і свою сім'ю протягом року.

У релігійному контексті слово *Fakir* застосовується у зв'язку з загальними потребами (бідністю, скрутою), як наприклад у священному Корані:

(33) *Oh Ihr Menschen, ihr seid die Bedürftigen auf Allah* (О люди, ви жебраки, які потребують Аллаха)[www.koran-auf-deutsch.de].

У сучасній німецькій мові слово *Fakir* уживається переважно у значенні аскетизм та духовне життя.

- **Ibn iben** <arab.>:

(34) *Der moderne Gründerkönig Abdel-Asis Ibn Saud, der 1902 seinen Clan aus dem kuwaitischen Exil nach Riad zurückbringt, hat bald begriffen, dass er nur in Zusammenarbeit mit den Briten oder den Amerikanern an die Reichtümer*

kommen kann [Die Welt, 19.02.2015 (online)].

Слово *Ibn* (*Sohn von* – син) є складовою частиною арабського імені і позначає походження, яке зазвичай наводиться у класичних іменах після особового імені. Наприклад, *Ibn Rusched* (*Averroes*) дослівно означає син Рушеда, або *Ibn Sina* (*Avicenna*) – син Сіна. В арабській мові *Ibn* це патронім (ім'я за предками по батьківській лінії), який первинно слугував для розрізнення носіїв однакових особових імен. У сучасній німецькій мові арабізм *Ibn* розуміється як частина довгого власного імені, що належить арабській спільноті [296, с. 63].

На противагу іншим мовам, арабське *Ibn* приєднується через покоління до особистого імені і в результаті утворюється цілий перелік предків носія імені.

- **Mudir** *Mudīr* <arab.>:

(35) *Der Ort ist bekannt, weil der berühmteste mohammedanische Orden der Neuzeit dort gegründet wurde; aber einen Mudir gibt es da nicht und hat es nie gegeben*» [Focus, 21.12.2014 (online)].

Арабізм *Mudir* (*Leiter* – керівник) є службовим титулом у європейських країнах, це людина, яка керує адміністративним округом. *Mudir* відповідає *Gouverneur*. Слово *Mudir* може застосовуватися не тільки у значенні адміністративного керівника, але й у сфері шкільної освіти: *Mudir einer Schule* (*Der Vorsteher und der Direktor einer Schule*).

2.1.4. Тематична група „*Feste Namen und Bezeichnungen*“

Під цією назвою об'єднуються лексичні одиниці, які можуть застосовуватися тільки безпосередньо у зв'язку з мовою, від якої вони запозичені. Зміст цих лексичних одиниць завжди пов'язаний з контекстом уживання. Слід зауважити, що переклади таких сталих назв можуть викликати непорозуміння чи хибні інтерпретації. Наприклад, слово *Maghreb*, яке позначає країни Північної Африки і часто перекладається на німецьку мову словом *Westen* або *Sonnenuntergang*, що є дослівним проте семантично невірним перекладом.

У сучасній німецькій мові арабізми цієї групи застосовуються у різних галузях:

- а) політиці (для назв політичних партій і організацій);
- б) релігії (для релігійних ритуалів, свят, організацій);
- в) географії (сталі назви регіонів та політичних об'єднань);
- г) соціо-культурології (для підкреслення етнічних особливостей та звичаїв соціальних груп) тощо.

Із цієї тематичної групи проаналізуємо арабізми *Aschura*, *Kaaba*, *Maghreb*, *Maschrek*, *Sahara*.

- Aschura *Aschūra* <arab.>:

(36) *Abdullahs Versuch, die religiösen Gruppen zu versöhnen, hatte bisher wenig Erfolg. Sicherheitskräfte schließen immer wieder schiitische Moscheen, verboten ist die Aschura, das Gedenkfest für den Propheten Imam Hussein* [Focus, 11.03.2011 (online)].

Aschura – це десятий день ісламського місяця (*Muharram*), у який шиїти вшановують пам'ять про смерть імама Гусаїна у Кербела (Ірак). Релігійне свято *Aschura* розглядається сьогодні як одна із найважливіших релігійних подій в ісламі. Сьогодні у німецькій спільноті це слово уживається на релігійній основі, особливо ісламською спільнотою, що проживає у Німеччині. На передодні цього свята можна побачити оголошення-реклами, які запрошують до участі з вказівкою місця проведення міроприємства:

(37) *Aschura Programm der Al-Mustafa Gemeinschaft Bremen* [www.eslam.de/].

(38) *Aschura–Gedenkveranstaltung in der Moschee von Bremen* [www.eslam.de/].

- Kaaba *ka-a ba* <arab.>:

(39) *Der Eingang sieht aus wie der Eingang zur Kaaba, und kurz bevor man den Raum betritt, nimmt man im Innern eine blaue Neonschrift wahr. " Du sollst dir (k)eine Bilder machen", steht dort in hebräischen Lettern* [Der Spiegel, 15.03.2015 (online)].

Арабізм *Kaaba* (Кааба) означає *Kubus* або *Würfel* і є центральною святістю ісламу. *Kaaba* – це *Haus Gottes* (Дім Бога), до якого Він запрошує своїх гостей. *Kaaba* маркує спрямованість молитви та є центром релігійного обряду

пруданства. Вона знаходиться у внутрішньому подвір'ї священної Мечеті у Мецці [296, с. 133].

Для мусульман *Kaaba* є священним Містом, яке кожен мусульманин хоча б один раз у житті має відвідати. *Kaaba* згадується у священному Корані:

(40) *Allah hat die Kaaba, das unverletzliche Haus, zu einer Stütze und Erhebung (Aufstand) für die Menschheit gemacht* [www.koran-auf-deutsch.de].

- **Maghreb** *Maghrib* <arab.> :

(41) *Für uns Europäer wäre eine verstärkte Zusammenarbeit mit den Nachrichtendiensten arabischer Länder wie des Maghreb, der Golfstaaten und Pakistans ausgesprochen nützlich, denn die gegenwärtige ist absolut ungenügend* [Die Welt, 15.01.2015 (online)].

Слово *Maghreb* означає Захід. Всі країни, які знаходяться географічно у західній частині арабського світу, тобто Мавританія, Марокко, Алжир, Туніс, Лівія називаються *Maghreb-Länder*. Друге значення цього слова – *Sonnenuntergang* (захід сонця).

Цей арабізм уживається у географічному контексті, який представляє регіон у політичному аспекті.

(42) *Der eigentliche Reformprozess der Maghreb-Politik,*

(43) *Die unentschlossene Maghreb-Politik der Europäischen Gemeinschaft,*

(44) *Europäische Union fordert die Maghreb-Staaten auf, den politischen Pluralismus zu gewährleisten* [www.europarl.europa.eu].

Арабізм *Maghreb* позначає головним чином геополітичну організацію (*Union des arabischen Maghreb – Союз Арабського Магребу*), до якої належать північноафриканські країни. Це слово зустрічається майже у всіх статтях, нарисах, у яких досліджується політичне і соціальне становище цього арабського регіону.

У сучасній німецькій мові слово *Maghreb* сполучається з різними словами, що уточнює особливості членів цього регіону на різних рівнях, наприклад: *Maghreb-Staaten*, *Maghreb-Länder*, *Maghreb-Politik*, *Maghreb-Bürger*, *Maghreb-Reise*.

- Maschrek *Maschriq* <arab.>:

(45) *Syrien ist der jüngste Schauplatz der Diktatorendämmerung, die sich über Maghreb und Maschrek ausbreitet*» [Die Zeit, 05.05.2011(online)].

Географічно слово *Maschrek* означає Схід (*Orient*). Всі країни, які знаходяться у середній та східній частинах арабського світу, називаються *Maschrek-Länder*. З часів арабсько-ісламської експансії у 7 ст. – це регіон на Близькому Сході.

Політично *Maschrek* дефінується неоднозначно, однак цілому цим словом позначаються країни з арабськомовною більшістю на схід від Лівії та на північ від Саудівської Аравії, конкретно це Єгипт, Палестина, Ізраель, Йорданія, Ліван, Сирія та Ірак. Протипологом до *Maschrek* є *Maghreb* [368, с. 85].

У німецькій мові слово *Maschrek* вживається у політичному значенні, наприклад:

(46) *Aufstände in den Maghreb und Maschrek-Staaten und deren Auswirkungen auf die Türkei* [www. tr.boell.org].

(47) *In der Maschrek-Region leben aufgrund von diversen Konflikten sehr viele Flüchtlinge* [www.menschliche-entwicklung-staerken.dgvn.de/].

- Sahara *Sáh râ* <arab.>:

(48) *Bewaffnete Männer hätten die Frau am Mittwochabend in der Sahara verschleppt, meldete die amtliche Nachrichtenagentur APS am Freitag* [Süddeutsche Zeitung, 25.01.2011 (online)].

Арабізм *Sahara* (*Сахара*) означає *die Wüste* (пустеля). Інколи цим словом називається море без води. Античні римляни називали місцевість на південь від Картаго *Terra deserta*, тобто *покинута земля*. У Середньовіччі Сахара означала просто *Große Wüste* (Велика Пустеля). Лише у 19 ст. „перемогло“ слово *Sahara* [368, с. 121].

У німецькомовному просторі арабізм *Sahara* означає південну частину країн, які розташовані за межами території Європи. Цим словом переважно позначається найбільша пустеля північноафриканських арабських земель [356, с. 1485].

2.1.5. Тематична група „*Politik*“

Уживання арабізмів у німецькій мові активізується у зв'язку з актуальними політичними подіями, які сьогодні відбуваються в арабському світі. Виникнення та поширення певних конфліктів і військових протистоянь в арабському регіоні спонукають прослідкувати сприйняття та інтерпретацію уживаного мовного реєстру та з'ясувати особливості застосування лексичних одиниць.

Зауважимо, що уживані у німецькому просторі арабізми на політичну тематику походять саме з певного регіону (арабського). Поширення таких арабізмів у німецькій мові інтенсифікується чисельними дипломатичними відносинами та інтернаціональними політичними перемовинами між Орієнтом (країни Близького та Середнього Сходу) та Окцидентом (країни Заходу), як це мало місце під час ізраїльсько-палестинських мирних перемовин, у яких зафіксовані такі арабізми як *Fatah*, *Hamas*, *Intifada*, *Al-Qassam* та ін.

Арабізми з політичною тематикою вважаються найновішими лексичними одиницями, що увійшли в німецьку мову. Їхня семантична і синтаксична асимиляція залишається сьогодні актуальною проблемою лексикології.

Розглянемо далі арабізми цієї групи *Hamas*, *Fatah*, *Fedaijin*.

- **Hamas** *hâmas* <arab.>:

(49) *Der instabile Nahe Osten, die unmittelbaren Bedrohungen durch Hamas und Hisbollah, ein atomarer Iran und der sogenannte Friedensprozess mit den Palästinensern* [Focus, 21.03.2015 (online)].

Арабізм *Hamas* (*Eifer*, *Kampfgeist* – *хамас*) позначає ісламський повстанський рух в Палестині, який бореться проти ізраїльської окупаційної влади й оголосив священну війну проти ізраїльських військових сил.

Часто слово *Hamas* у німецькій мові позначає радикальну ісламську терористичну організацію та радикального противника Близькосхідного мирного процесу, наприклад:

(50) *Weder die moderate Fatah noch die radikale Hamas denken daran, Wahlen zuzulassen, die seit Jahren überfällig sind* [Die Welt, 07.05.2015 (online)].

(51) *Gazastreifen steht unter Kontrolle der Hamas, die Israel mit Terror*

überzieht [Der Spiegel, 07.02.2015 (online)].

(52) *Die Entscheidung des europäischen Gerichtshofes enthielt keine Bewertung, ob die Hamas eine terroristische Organisation ist* [Süddeutsche Zeitung, 21.01.2015 (online)].

- **Fatah** *fâtah* <arab.>:

(53) *Dessen Fatah-Fraktion hat im Westjordanland auf Verhandlungen mit Israel gesetzt, aber immer mehr Land an jüdische Siedler verloren. Das hat dem Ansehen der Fatah sehr geschadet* [Die Zeit, 02.10.2015 (online)].

Fatah (Sieg, *ḥamx*) – це рух за національне визволення Палестини, який започатковано палестинськими арабами. На противагу організації *Hamas* рух *Fatah* має політичний характер, а саме незалежність Палестини.

У німецькому вжитку арабізм *Fatah* також має політичне значення і жодним чином не означає тероризм чи ісламський радикалізм, наприклад:

(54) *Laut Zeugenaussagen arbeitete Hoffman als Berater für die palästinensische Organisation Fatah* [Die Zeit, 26.02.2015 (online)].

(55) *Sie sollen entsprechend einer Vereinbarung vom Vortag zwischen der Fatah von Palästinenserpräsident Mahmud Abbas und der im Gazastreifen herrschenden Hamas* [Der Spiegel, 25.04.2014 (online)].

(56) *Bei den Friedensabkommen von Oslo in den 90er-Jahren sei eine Behörde geschaffen worden, die nur aus der Fatah bestand* [Focus, 06.10.2014 (online)].

- **Fedaijin** *fidā`iyyīn* <arab.>:

(57) *Sie reihen sich in die Geschichte des Extremismus vor Ort – von den Attacken der Fedaijin gegen Israel nach dem Unabhängigkeitskrieg 1948* [Die Welt, 18.11.2014(online)].

Арабізм *Fedaijin* (*die sich Opfernden – ті, хто жертвує*) застосовується для позначення членів палестинської підпільної організації, які готові принести в жертву своє життя заради один одного та спільної справи. Це слово у своєму політичному значенні вживалося ассасінами (*Assassine* – 1) *вбивця поза спиною*; 2) *член середньовічної мусульманської терористичної секти*, які у своїх вчинках прихильно сприймали смерть [368, с. 61; 356, с. 582].

Уживання цього арабізма німецькою мовною особистістю постійно пов'язується з терористичними нападами, які чинять радикальні парижани. Наведемо приклади:

(58) *Am 12. September sprengen die Fedaijin die drei leeren Flugzeuge in die Luft* [Die Welt, 18.04.2011 (online)].

(59) *Stattdessen erklärten viele den Freiheitskampf palästinensischer Terroristen, wurde das Kopftuch der Fedaijin zum modischen Bekenntnis* [Süddeutsche Zeitung, 02.07.2011 (online)].

(60) *Der Plan der Palästinenser, 200 Fedaijin freizupressen und den Erfolg propagandistisch auszuschlachten, war früh gescheitert* [Der Spiegel, 23.07.2012 (online)].

2.1.6. Тематична група „Alltag“

Араби суттєво вплинули на стиль життя у світі, особливо європейців. Сьогодні ми знаходимо у німецькій мові різноманітні арабізми цієї групи, проте при їх уживанні західні спільноти досить часто навіть не усвідомлюють, що вони вживають саме арабізми, наприклад *Huka, Karaffe, Tasse, Sofa, Diwan, Koffer, Kork, , Ries, Tandur* та ін.

Розглянемо де-які арабізми цієї групи.

- **Alkoven** *al-qubba* <arab.>:

(61) *Das alte Bürgermeisteramt wird zu Bed und Breakfast, aus alten Schulbänken werden Dielen für den Alkoven, die Kinderwiege des Vorbesitzers wird zur mobilen Hausbar* [Focus, 29.08.2011(online)].

Арабізм *Alkoven* (*Gewölbe, Zelt, Nebenraum* – сховище, купол) позначає нішу в кімнаті для розташування одного чи декількох ліжок. *Alkoven* виглядає як нішеподібне спальне приміщення. Слово запозичено німецькою мовою у 13 ст. [296, с. 36].

У словникові Duden слово *Alkoven* трактується як „*kleiner, abgetrennter Nebenraum ohne Fenster, von den größeren Zimmern abgesondertes Gemach* (невелике відокремлене підсобне приміщення без вікон, від великих кімнат

відокремлена кімната)“ [356, с. 124].

- **Diwan** *dīwān* <arab.>:

(62) *Ich durfte die Nacht auf dem Diwan eines spartanisch eingerichteten Doppelzimmers im Hotel unserer Mannschaft verbringen, zusammen mit dem und dem schnarchenden Masseur* [Die Welt, 13.06.2013(online)].

Значення арабізма *Diwan* (*Niedriges Liegesofa – maxma*) є багатоаспектним: зпершу це зібрання написаного, віршів. У цьому значенні слово стало відомим завдяки праці Й. В. Гете „*West-östlicher Diwan*“. Далі слово позначає *Schreibtisch* (*письмовий стіл*) та *Amtszimmer* (*службова кімната*). Характерним для такої кімнати був лежак з великими подушками. У німецькій мові можливо слово з'явилося саме у літературному контексті для позначення збірки віршів [368, с. 76].

- **Haschisch** *ḥašīš* <arab.>:

(63) *Er habe Drogen genommen, heißt es, Haschisch und Ecstasy. Er soll gedealt, Autos und Handys geklaut haben* [Die Welt, 29.04.2015(online)].

В арабському світі слово *Haschisch* (*Rauschgift – гашиш*) позначає зілля, траву (*Kraut und Gras*). Як *Rauschgift* (*гашиш*) це слово потрапляє у вжиток вперше у 19 ст.. У сучасній німецькій мові існують також слова *Hasch*, *haschen* (*Haschisch rauchen – курити гашиш*) та *Hascher* (*jemand, der Haschisch raucht – той, хто курить гашиш*). У німецькому просторі гашиш застосовується для наркозу як знебільний засіб. Перекладається також як наркотичний засіб, наркотик [126, с. 41].

- **Matratze** *matrah* <arab.> :

(64) *Auf dem Parkett liegt nur noch eine dünne Matratze, auf der Dengler in einen Schlafsack gehüllt die letzte Nacht in seinem alten Leben verbringt* [Süddeutsche Zeitung, 20.04.2015(online)].

Арабізм *Matratze* (*матрац*) запозичено у німецьку мову з давньофранцузького *materas*, потім з італійського *materasso*, і зрештою з арабського *matrah*, яке має значення *Kissen* чи *Teppich*, на яких можна спати.

У сучасній німецькій мові розрізняють *Innenfeder matratten* (*mit*

unpelostertem Federkern) та *Schaumstoffmatratzen* [368, с. 89; 372, с. 311].

- **Tasse** *tāsa* <arab.>:

(65) *Den Kaffee könnte sie aus einer Tasse mit einem Porträt von ihr trinken, auf deren Rückseite steht: Für die beste Chefin der Welt* [Die Welt, 19.03.2015(online)].

Слово *Tasse* запозичено з арабської та має значення *Schälchen* (чашка) – малий посуд для пиття різної форми з вушком [356, с. 1731].

2.2. Особливості інтерпретації арабізмів арабами та німцями

У процесі використання мови ми сприймаємо особливості (культурні, національні, релігійні, соціальні, мовні), у яких стикаються різні концептуальні системи і які тісно пов'язані з навколишнім середовищем осіб та їхніми соціальними групами.

За допомогою мови виражають загальне й індивідуальне. Вона зберігає історичні події суспільства, оскільки культура надає мові значення. Семантика слів невід'ємно пов'язана з культурним та соціальним оточенням. У лексиконі відображається культура мови та за семантичними характеристиками слів можна визначити особливості культурного кола й основні риси мовної особистості.

У культурі мова розуміється як основний та характерний елемент. Хоча вона і може розділятися людьми різного культурного походження та можливо створити мовні містки до інших культур, мову вважають основною цінністю якоїсь однієї культури. Через мову можуть ідентифікуватися соціальні групи як власні культурні спільноти, а її втрата призведе до їхнього розпуску. Для меншин мова – це більше аніж просто засіб комунікації, це основний символ етнічної та культурної самобутності [281, с. 24–25].

Відповідно зазначимо, що мова слугує порозумінню між учасниками комунікації. Проте, вона також може виявитися перешкодою в комунікації, що виходить за межі однієї культури. Як носій культури мова імплікує та експлікує культурні значення явного та непомітного, конкретного та абстрактного однієї культури, що впливають безпосередньо на процес комунікації, оскільки мовні

системи комплексно відбивають культурні особливості. Їх непросто розпізнати, тому вони роблять використання мови складнішим, аніж це прийнято зазвичай. Часто лише спроби транскордонного спілкування щодо меж поколінь, реєстрів чи культур доводять нам весь спектр складнощів взаємовідносин мови та культури [255, с. 31].

Через мову культура вербалізується, формулюється та проявляється, будь то духовні чи матеріальні, видимі чи невидимі поняття. Таким чином, мова – найтипівіший, представницький і центральний елемент будь-якої культури [132, с. 85].

Зазначимо, що в мовній поведінці виявляються різні цінності й особливості, під якими розуміється рівень культури. Культурні форми, що утворилися, можна зобразити схематично так:

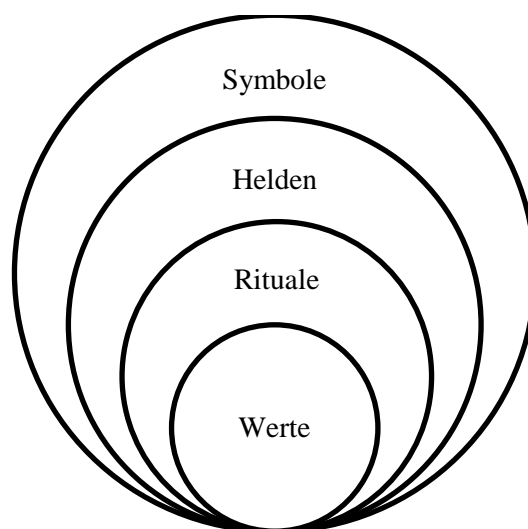

Рис. 2.1. Рівні прояву культури через мову [132, с. 85]

Схема (рис. 2.1) ілюструє, що мова розкриває приховану сторону культури нації. Для прикладу, символи показують слова, жести, зображення, об'єкти; герої показують людей, живих або мертвих, реальних чи вигаданих, або чії властивості високо цінуються; ритуали показують колективні дії, які часто здійснюються з метою показати саму дію; цінності показують поляризаційні заповнені почуттями критерії для оцінки дій та обставин. Культура впливає на сприйняття, мислення, цінності і дії своїх представників

[3; 17; 38; 54; 143; 149; 150; 170; 180; 208; 212; 224; 258; 263].

Отже, культура значною мірою залучена до процесу вивчення мови шляхом порівняння з іншими мовними спільнотами (рис. 2.2).

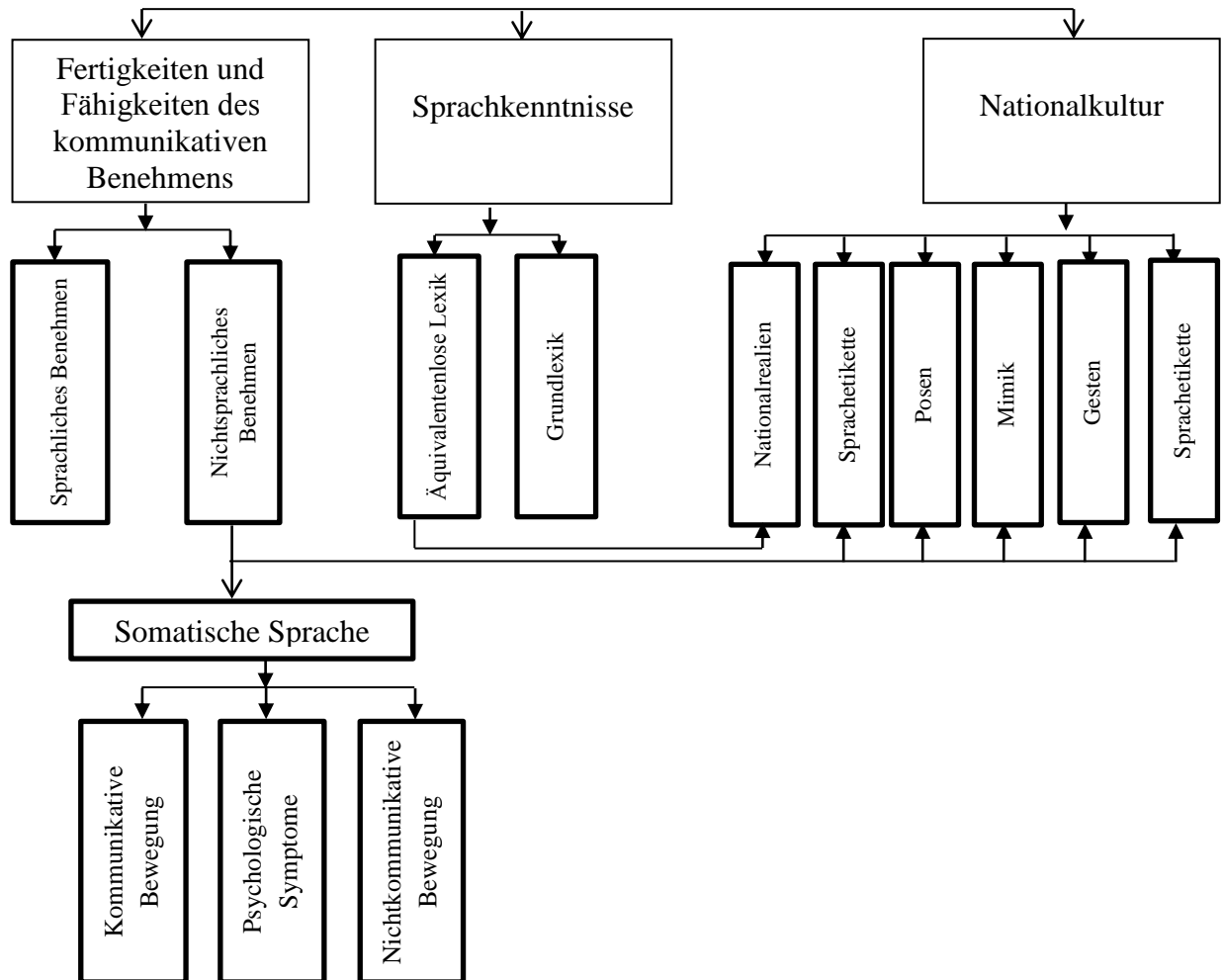

Рис. 2.2. Соціокультурні компоненти змісту вивчення мови [129, с. 9]

Національний та культурний характер мови здебільшого виявляється через взаємозв'язок місця проживання і діяльності, підсилюється та певною мірою передається. Проте, насправді він залежить від ідентичності природного розташування, яка зазвичай пояснюється походженням спільноти. Оскільки розвиток людської природи залежить від мови, і саме поняття *народ* тлумачиться як значна кількість людей, що певним чином володіє однією мовою [300, с. 288–289].

Через тісний взаємозв'язок із культурою мова відіграє значну роль у

відображенні й аналізі культурної самобутності. За кожною мовою можна зробити певні висновки щодо національного характеру. Також мови поки що неосвічених народів мають вказівки на характер та показують дещо неочікувані для їхнього рівня розвитку інтелектуальні особливості [300, с. 290].

У такому взаємозв'язку з культурою мова охоплює три зовсім різні сфери: *лексикон* певної етнічної мови в розумінні тематичного лексикону культурно-специфічних артефактів; меншою мірою граматичну систему, *комунікативну поведінку* (тактики комунікативних ходів) та мовний етикет її носіїв; *мудрощі*, тобто визначені колективні переконання, цінності та норми мовної спільноти, що виражаються (*мовою і культурою*) у вигляді фразеологізмів, прислів'їв, художньої літератури.

Слід додати, що дух народів та їхні культурні особливості висвітлюються в мові й народи походять один від одного, де вирішальне не фізіономія, а ступінь подібності мов, що може бути наслідком більш раннього або пізнішого зв'язку.

У мовних спільнотах при спілкуванні культурні об'єкти отримують типовість і знайомість, через те що про них говорять та їх обговорюють. Через мовну поведінку таким об'єктам надаються значення та оцінювання типу *schön, hässlich, originell* та ін. Наприклад, відомості про те, що обеліск з Єгипту походить з часів Рамзеса II, надає цьому об'єкту з боку глядача більшого значення, а додаткові відомості, що цей обеліск був подарунком єгипетського віце-короля Мохамеда Алі Паши королю Франції Луї-Філіпу I, надає об'єкту ще більше значень, якими можна оперувати у вагомих фрагментах дискурсу [248, с. 28].

У культурній площині мова проявляється і як засіб комунікації, і як “*доступ до культури*”. Вона виникла та розвивалася через потреби людей спілкуватися в повсякденні та імпліцитно чи експліцитно відображає соціокультурні об'єкти та стани речей, повсякденну діяльність людей мовної спільноти.

Дослідження різноманітних мовних особистостей в аспекті вживання мови та інтерпретації значень слів у різних контекстах, очевидно, приводить нас до аналізу понять, що належать різним культурам та народам, оскільки кожне слово

у будь-якій мовній спільноті інтерпретується та сприймається інакше. Часто слова можуть призвести до неймовірних непорозумінь та роздратувань, наприклад: *Familie, Hidschab, Weihnachtsbaum, Burka, , Weiberhof, Ehre, Dschihad, Holocaust, Niger, Nazi, Schwein, Salat, Moschee, Kirche, Synagoge, Waschbecken, Gotteshaus, Mekka* та ін.

Багато з наведених вище характерних для арабського суспільства слів на сьогодні широко використовуються у німецькомовному суспільстві та є невіддільною частиною сучасної мовної поведінки в Німеччині, оскільки вони вже наведені майже в усіх словниках німецької мови. У цих словниках ми знаходимо німецькі тлумачення таких культурно-специфічних арабських слів, які мають вагомe значення для формування мовної особистості.

Лексикон певної мовної особистості дозволяє нам за основними особливостями визначити, про яку особистість йдеться – арабську, німецьку, французьку чи якусь іншу. Як приклад наведемо слова, які пов'язуються з арабською мовною особистістю: *Kopftuch, Allah, Hidschab, Burka, Mekka, Moschee, Moslime, Dschihadisten, Scheikh*. Довготривале використання цих слів у повсякденній комунікації зображає культурну, національну та мовну приналежність учасника комунікації.

Відповідно, варто підкреслити, що формування та розвиток мовної особистості людини відбуваються передусім через процес інтерпретації значень слів як важливого компонента мовної індивідуальності [247, с. 39].

Д. Фішман наголошує, що культурні, національні, релігійні й мовні особливості, уявлення особистості передаються через використання мови та її контекстуальні інтерпретації, які відіграють вирішальну роль у формуванні відчуття належності до певної культури чи суспільства [162, с. 15].

Виявлені культурні й національні якості мовної особистості зумовлюють стиль вербальної комунікації, при цьому значення уживаних однакових слів не завжди подібні у різних комунікантів.

Крім того, учасники комунікації вносять в інтеракції свої різні культурно-специфічні форми і конвенції, які варіюються в різних культурах і визначають

основні характеристики мовної особистості. Це призводить до значної кількості непорозумінь. Більшість учасників комунікації не усвідомлюють, що манера їхнього спілкування є наслідком конвенцій, яким вони навчилися під час соціалізації в конкретному культурному контексті [206, с. 70].

У комунікативних процесах завжди передбачається двобічне уживання певних культурно-специфічних слів. Якщо значення слів несуть чітко виражений культурний характер, не рідко виникають проблеми з взаємопорозумінням. Так ми виходимо на інтеркультурну семантику, завдання якої – пояснити і культурно-специфічні значення слів у мовному контексті, і пов'язані з цим труднощі порозуміння та конфлікти.

Отже, що це за культурно-специфічні слова, які впливають на слововживання та його значення? Чи дійсно представляють такі слова мовну особистість? Чи можемо ми схарактеризувати мовну особистість лише на основі уявлень та відчуттів, що викликають ці слова? Яких непорозумінь можна позбутися?

Щоб відповісти на ці та інші питання, ми спробуємо проаналізувати деякі слова, що можуть зашкодити комунікативному процесу і негативно вплинути на адекватну характеристику мовної особистості. Сприйняття значень слів та комунікація без порушень означає адекватно діяти й реагувати в соціально-культурному плані в комунікативних ситуаціях та доступно й правильно сприймати і говорити на відповідній мові. Адже під комунікацією між людьми розуміють не лише мовні дії, а й інтерактивну соціальну поведінку, скеровану або на розуміння, або на передачу інформації. Поза соціокультурними контекстами тільки обмежено можлива правильна інтерпретація значень слів [125, с. 23].

Як підкреслює Г. Нойнер, не завжди просто та з успіхом можна досягнути розуміння культурно-специфічних слів як в процесі вербальної міжкультурної комунікації, так і на рівні іноземної та рідної мов. Він зобразив міжкультурний діапазон мовної особистості у вигляді схеми (рис. 2.3).

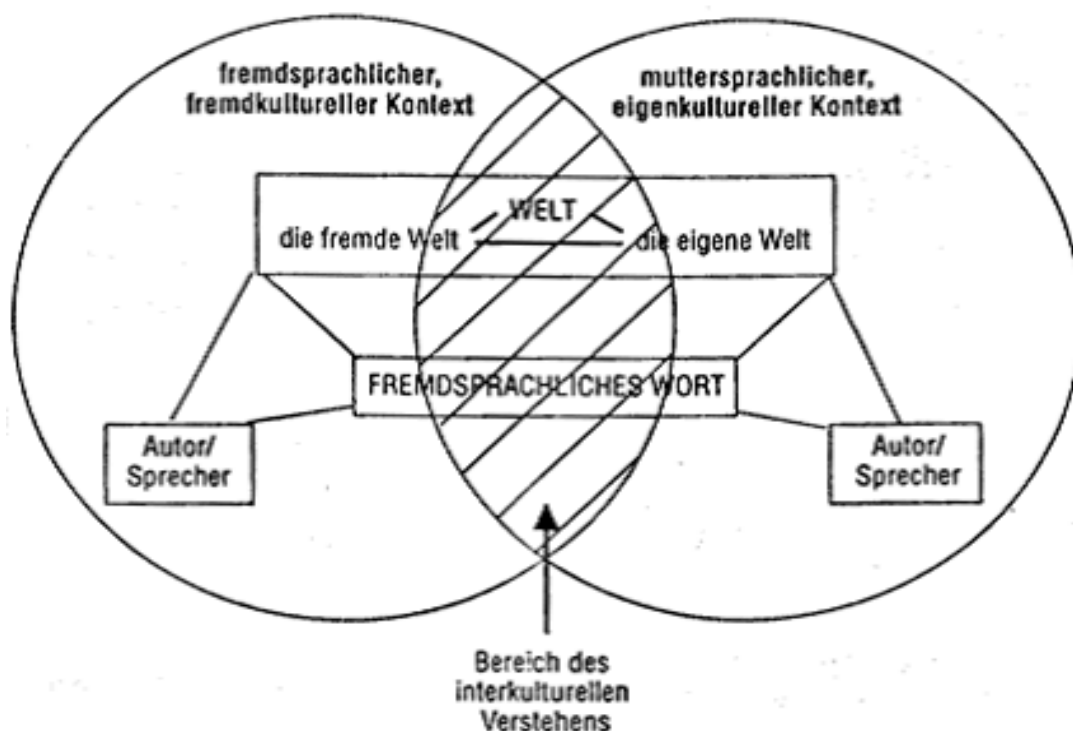

Рис. 2.3. Міжкультурний діапазон мовної особистості [161, с.81]

Схема засвідчує, що порозуміння двох мовних особистостей можна досягнути шляхом інтерпретації значень уживаних слів, кожне з яких представляє свій власний мовний світ. Уявляючи ці світи, обидві мовні особистості часто зіштовхуються через свої відмінності та культурно-специфічні значення вживаних ними слів.

Перш ніж навести чіткі та конкретні приклади вживання слів, що призводять до помилкового сприйняття іншою мовною особистістю та викликають певні мовні й культурні непорозуміння, розглянемо їхні встановлені значення, які беруть участь у формуванні та розвитку мовної особистості, оскільки мовець зберігає сталий зв'язок зі своєю культурною та соціальною належністю.

Культурно-специфічні слова часто проявляють при детальному дослідженні доволі різноманітні конотативні й асоціативні семантичні відтінки. Вони різняться для кожної мовної особистості, оскільки розглядаються як складова вже визначеної мовної спільноти [228, с. 54].

Як зазначив П. Кюн у своїй праці “Міжкультурна семантика”, культурно-

специфічні слова – це слова, значення яких хоча й детермінуються як міжкультурні, проте на перший погляд не здаються такими та не розпізнаються як такі. Ці одиниці можуть викликати серйозні непорозуміння [214, с. 57].

Такими культурно-специфічними словами рідко однозначно виражаються інтенції мовця, оскільки уживання певних комунікативних актів керується чітко визначеними національно-культурними та мовними обмеженнями. Для прикладу, у деяких країнах вважають неделікатними явні заперечення, категоричні узагальнення чи твердження, як у випадку з німецькою мовною особистістю, що характеризується у своїй мовній поведінці прямою, точністю, особистою незалежністю та раціональністю [281, с. 60].

Мова, лексикон, мовні дії, комунікативні стилі та вербальна чи паравербальна поведінка не співпадають у представників різних культур. Проблеми виникають тоді, коли зазначені мовні дії інтерпретуються крізь призму (модель) власної культури. При цьому не враховується той факт, що, наприклад, слово може бути полісемним, а різні слова однаково звучати.

Так звана лексико-семантична інтерференція має наслідком те, що певне слово використовується без знання його точного значення і культурно-специфічної основи. Або елемент іноземної мови передається на іншу на основі подібних чи наближених значень та графофонетичних форм з інших мов. Проте, уживане чи передане слово не вписується в якусь конкретну ситуацію, що може призвести до неправильного тлумачення, непорозуміння або нерозуміння. У міжкультурній комунікації на такі проблеми варто особливо зважати, тому що при вживанні культурно-специфічних слів активуються різні семантичні фрейми, а певні поняття у зв'язку з культурно-специфічним уживанням наповнені різними значеннями. Лексичні одиниці як компонент культурно-семантичної мережі повинні розглядатися в постійній залежності від їхнього культурного занурення [357, с. 119]

Наведемо фазову модель міжкультурних комунікативних ситуацій М. Жаке, в якій він зобразив необхідні для порозуміння двох різних мовних особистостей компоненти та зазначив фази непорозуміння, що можуть зашкодити

комунікативному процесу (рис. 2.4).

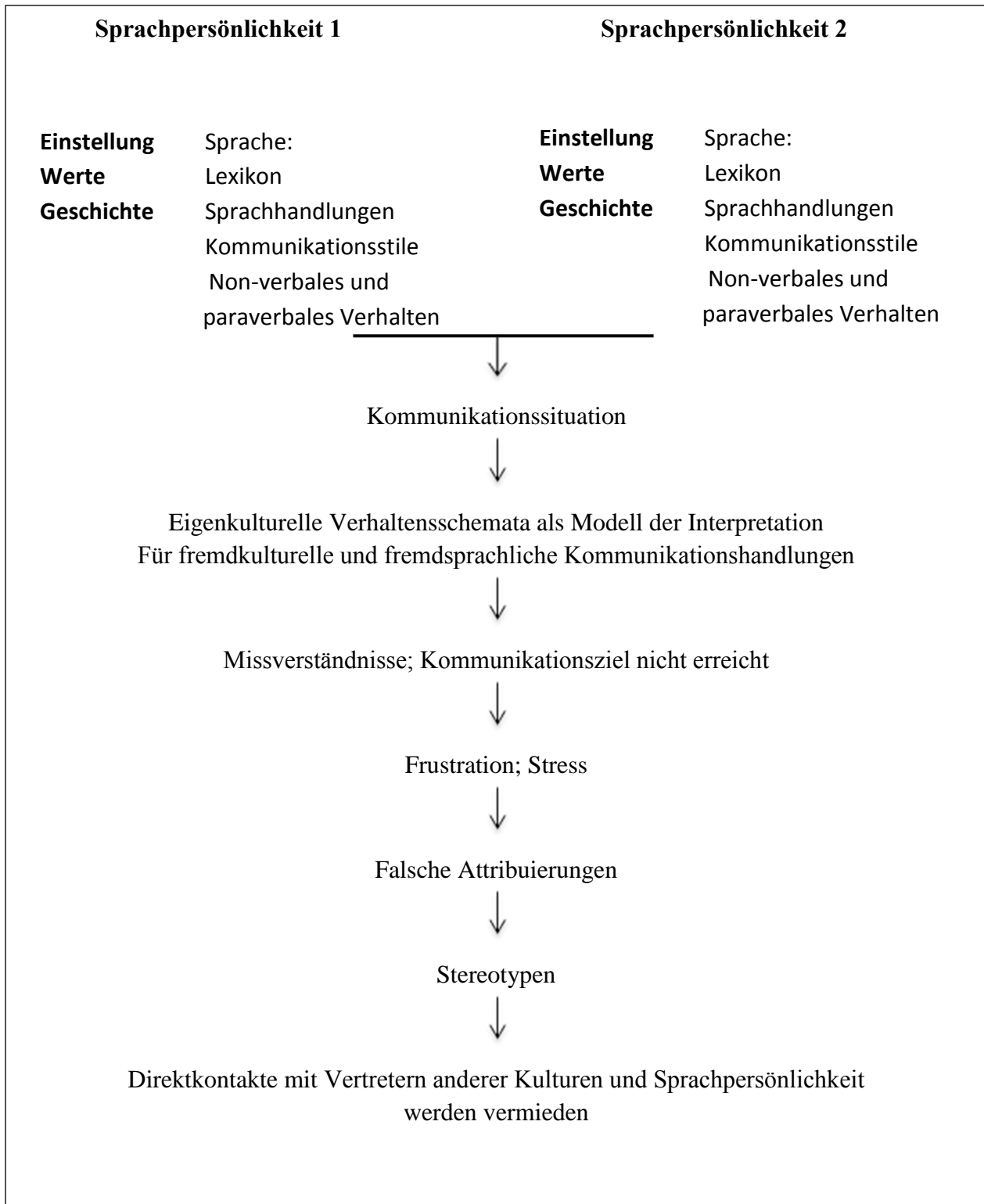

Рис. 2.4. Фазова модель міжкультурних комунікативних ситуацій М. Жаке [236, с. 75]

Цікавим у цій моделі, на нашу думку, є те, що використання мови в різних

комунікативних ситуаціях має вирішальну роль у визначенні мовної особистості. За допомогою мови виражаються суб'єктивні ставлення, цінності й історія учасника комунікації.

Як приклад можемо навести значення німецького слова *Freund*, яке різниться від на перший погляд подібного англійського *friend*. У німецькій мові цим словом позначають когось, із ким мають тісний зв'язок, проте в англійській слово *friend* означає будь-кого, з ким існують взаємини, поверхневі, тісні чи інтимні [206, с. 63].

Широко відомим є ужитий Л. Вайсгербером приклад розходження значень, що пов'язано з різними відповідностями в родинних стосунках. У німецькій мові один іменник *Onkel* позначає брата батька чи матері. Для латинської ж характерне використання для позначення цих двох об'єктів два різних слова *patruus* – *Vaterbruder* (брат батька) та *avunculus* – *Mutterbruder* (брат матері). Хоча, звичайно, німці можуть розмежувати брата матері та брата батька, як і римляни мали здатність до узагальнення слів, проте вирішальне те, що одиничне для одного світу в іншому може мати дві категорії [217, с. 56].

Крім того, мовні проблеми зумовлюються недостатнім знанням не тільки денотативних, а й конотативних смислів. Семантично найбільш акцентується денотативне значення слова чи фрази. Конотативне значення, що значною мірою культурно детерміноване і зазвичай не виражено експліцитно, часто незнайоме для іноземців. Ми погоджуємося з Р. Хаузером, який зазначив, що як і вивчена іноземна мова завжди буде для нас іноземною мовою, якою ми хоча і спілкуємося, все ж не можемо безпосередньо спостерігати за реальністю, так само ми ніколи не зможемо досконало зрозуміти значеннєвий контекст іншої культури [189, с. 280].

Можна легко зрозуміти лексичні значення, наведені у довідниках. Культурно зумовлені конотативні значення, що приховані за словом чи групою слів, часто ігноруються користувачами.

Отже, якщо на денотативному рівні може бути досягнуто порозуміння щодо суті поняття, конотативні відмінності залишаються та перешкоджають порозумінню і впливають на спілкування, проте самі учасники комунікації не

завжди усвідомлюють цього джерела перешкод [230, с. 141].

Далі ми розглянемо практичне використання деяких культурно-специфічних слів, що допоможе виявити національно-культурні особливості німецької мовної особистості.

У релігійному контексті німці використовують слово *Gotteshaus* як синонім поняття *Kirche* (церква), що означають освячену святу будівлю з одним чи більше дзвоном. Такою, наприклад, виявилася розмова між німцем та мусульманином з арабського світу, коли німець ужив поняття *Gotteshaus* у дещо неправильному значенні:

(66) Besuchst Du heute Dein Gotteshaus?

Spinnst Du? Dafür soll ich mich finanziell gut vorbereiten!

Wieso denn brauchst Du finanzielle Vorbereitung für den Besuch des Gotteshauses? Bezahlst Du Gebetsgebühre, um dein Gotteshaus zu besuchen?

Das Gotteshaus der Muslime liegt in der heiligen Stadt von Mekka und das ist so weit von mir. Deswegen muss ich mich für eine eventuelle Pilgerfahrt finanziell gut vorbereiten.

Na klar jetzt kapiere ich, erwiderte der Deutsche. Ich meinte das Gotteshaus, wo die Muslime ihr Gebet regelmäßig sprechen können, fügte er hinzu.

Jetzt ist mir deine Frage deutlich geworden, erwiderte der Muslim. Das tägliche Gebet leisten wir in Moschee, wo alle Gläubige Allah verehren können [95, с. 10].

У наведеному прикладі можна відзначити, що німець використав слово *Gotteshaus* (Дім Божий) для позначення церкви, у яку він вірить і часто відвідує. Поняттю *церква* в арабському світі відповідає слово *мічеть* (*Moschee*), що позначає будівлю з куполом та мінаретом, де магометяни щоденно вшановують свого Бога (*Allah*) та збираються для спільної молитви. Буквальний переклад слова *Gotteshaus* арабською мовою *Al-bayt al-haram* (Дім Божий) представники мусульманського світу часто пов'язують із містом Саудівської Аравії Мекка (*Mekka*). Це для них святе місце, яке побудували пророк Авраам та його син Ізмаїл. Подорож туди називають *Pilgerfahrt* (паломництво) і, звичайно ж, не

МОЛИТВА.

У побутовому контексті у Німеччині особлива проблема вживання слова *Schwein*. *Du hast Schwein!* – говорять німці і мають на увазі щось гарне (*Тобі щастить!*). Говорять *Du bist Schwein!*, маючи на увазі щось погане, образливе [129, с. 64–65]. Це один з прикладів енантіосеміозу, коли в одному слові спостерігаються енантіосемічні зв'язки.

Араби ж використовують це слово, коли хочуть похвалити, наприклад: *ein Mann ist stark und kräftig wie ein Schwein!* або *Die Landwirten pflügen das Feld wie Schweine* чи *Du strapazierst häufig dem Schwein ähnlich*. Німецька мовна особистість уживає *Schwein* як оцінне лайливе слово для тих, кого не поважає через його поведінку чи спосіб мислення, наприклад: *Nach deinem Saufen bist Du rundlich wie die Schweine geworden* або *Welches Schwein hast Du hier gegessen?* [356, с. 1571].

Уявіть собі таку ситуацію: переходячи дорогу, літнього чоловіка з Йорданії ледь не збив автомобіль, що мчався на великій швидкості. Німецька жінка злякалася, побачивши цей інцидент, і з полегшенням промовила до йорданця: *Da hast Du aber Schwein gehabt*. Чоловік напротивагу цій німкені не розуміє мовного вживання слова *Schwein* та сприймає її слова як образу, і відповідно реагує: *Ich habe doch kein Schwein, Du hast Schwein und ich habe Glück, dass ich kein Schwein esse* [214, с. 51].

Інший приклад зіткнення німецької та арабської мовних особистостей полягає у вживанні слова *Ehre*, яке викликає суттєві непорозуміння. Слово *Ehre* давнє та дуже поширене. Для німецької історії був характерним *Mann von Ehre*, надійний, справедливий та чесний. Більш глибокого значення це поняття набуло в сформованих ісламом культурах Близького Сходу. [356, с. 1571].

Німецький універсальний словник Дуден тлумачить поняття *Ehre* так:

1. Ansehen aufgrund offenbaren oder vorausgesetzten Wertes; Wertschätzung durch andere Menschen (репутація на основі очевидної або передбачуваної цінності; повага іншими людьми): *Die Ehre seiner Familie; er macht seinen Eltern Ehre; wir sind die glänzende Ehre unseres Heimatlands;*

2. Gefühle für die eigene Ehre (почуття власної гідності): *Meine Ehre verbietet*

mir, sie zu hintergehen; das geht mir gegen die Ehre [356, с. 468].

Порівняємо наведені визначення з дефініціями у словнику Wahrig:

1. Achtung, Anerkennung, Ruf, Ansehen, innerer Wert, Ehrung (повага, визнання, репутація, внутрішня гідність, вшанування): *Zu Ihrer Ehre muss ich das sagen; zu deiner Ehre wird baldmöglichst ein Fest veranstaltet;*

2. Gebet, Ehrlichkeit, Auszeichnung (благочестивість, чесність, честь): *Hast Du mal Gott die Ehre gegeben; er hat seine Ehre dareingesetzt, die Prüfungen erfolgreich zu bestehen; er wollte damit Ehre einlegen) [373, с. 951].*

Відзначимо, що німецька мовна особистість сприймає слово *Ehre* за одним з наведених вище тлумачень та спирається на них у процесі комунікації.

Арабу вкрай необхідно бути чесним, тому що він завжди представляє свій рід. Особливо його честь (*Ehre*) залежить від моральної поведінки його дружини та дочок. В арабській мові є два поняття слова *Ehre*: *Šharaf* – це честь у загальному значенні, а *Ird* (*честь*), що пов'язана з інтимним життям [134, с. 187].

Як приклад розглянемо таку ситуацію. Німецькому службовцю не вдається вчасно впоратися з дорученою роботою, хоча він повинен як найшвидше здати її керівникові. Він просить свою арабську колегу, яка живе в Німеччині, допомогти йому. Між ними відбувається така розмова:

(67) Falls Du mir Hilfe leisten könntest, würdest Du mir deine Ehre geben?

Entschuldigung, wieso denn gebe ich Dir meine Ehre! Hast Du doch deinen Verstand verloren? Ich bin verheiratet und habe zwei Kinder! Ich bin überdies keusch und darf meinen Ehemann nicht verraten [134, с. 185–187].

Під честю (*Ehre*) жінки в усіх арабських та мусульманських суспільствах розуміють незайманість до шлюбу та вірність у шлюбі. Наприклад, батьки кажуть своїй донці, яка втратила незайманість до шлюбу: *Du hast unsere Ehre besudelt (Tu нас заплямувала, зганьбила.) [134, с. 187].*

З наведеного прикладу (64) видно, що мовна поведінка німців тісно пов'язана з соціальним середовищем та їхніми звичаями. Вони рідко вживають слово *Ehre* в значенні жіночої незайманості та добродесності, оскільки не пов'язують це поняття з інтимною чистотою і говорять про заміжню жінку (*Sie ist*

eine Frau von Ehre).

Німецька мовна особистість для позначення значної кількості жінок часто вживає слово **Harem**, коли жінки фактично обіймають певні громадські посади чи робочі місця. Досить часто можна почути вислови типу: *Binnen einigen Jahren ist unser Unternehmen ein Harem geworden* або *Gestern gab es bei mir zu Hause einen bezaubernden Harem!* [214, с. 92]

Значення цього слова часто утотожнюють зі східноарабським *Harem*, що має на перший погляд подібне семантичне навантаження. В універсальному словникові Duden *Harem* витлумачено так:

1. *Frauenabteilung der Wohnhäuser, zu der kein fremder Mann Zutritt hat. In den Ländern des Islams, abgetrennte* (в країнах ісламського Світу ізольована частина приміщення, до якої заборонено вхід стороннім чоловікам);

2. *Größere Anzahl von Frauen eines reichen orientalischen Mannes* (велика кількість дружин багатого східного чоловіка);

3. *Gesamtheit der im Harem wohnenden Frauen* (сукупність жінок, які проживають у гаремі) [356, с. 792].

Значення німецького слова *Weiberhof* не відповідає арабському відповіднику *Harem*, оскільки обмежується значною кількістю жінок лише в професійному або дружньому колі. Уживання цього слова в арабському мовному суспільстві може спричинити непорозуміння, оскільки його сприймуть як *Harem*, яке викликає негативні конотації. Для багатьох арабів воно асоціюється з недоброчесністю, застарілими звичаями та відсутністю вірності, наприклад: *Leben Sie unter deinem Dach Harem?* або *Erhältst Du Vergnügen und Spaß mit Deinem überreizenden Harem?*

Зазначимо, що більшість арабів не вживають слово *Harem*, бо не в усіх арабських країнах полігамія визнана законом. Німецька ж мовна особистість уживає слово *Weiberhof* для підкреслення того, що жінки повною мірою користуються своїми законними правами та ідея жіночої рівноправності дійсно функціонує.

Отже, культурні та національні особливості німців виявляються як в

німецькій мові, так і в загальних конвенційних вербальних комунікаційних формулах. Постійне використання мови висвітлює культурно-національні мовні фрейми німецькомовної особистості та її основні особливості.

Уживання цих слів під час комунікативних інтеракцій часто призводить до непорозумінь, які зображають та описують мовну поведінку німців з погляду інших мовних спільнот.

У зв'язку з цим, лексикон, як і вживання слів, має вагоме значення, оскільки за словами приховані культурно- та групо-специфічні концепти, що відображають у конкретних життєвих ситуаціях загальні характеристики німецької мовної особистості [236, с. 117].

Унаслідок збільшення релігійних протиріч та непорозумінь утворилися різні специфічні слова, які вживають у комунікативному процесі. Такі слова у релігійному контексті визначають духовні особливості мовної особистості, її поведінку передбачає контекст, наприклад: у німців *Heiliger Krieg, Kreuzungskrieg* або в арабів *Dschihad*. Проте, кожне слово містить якесь особливо точне значення, що уживається в певно визначених комунікативних ситуаціях.

Слово *Dschihad* означає священну війну мусульман, боротьбу мусульманина заради захисту батьківщини та поширення Ісламу. *Der große Dschihad* – це релігійний та етичний обов'язок толерантності та самовдосконалення [356, с. 448].

Для німців *Dschihad* скоріше асоціюється з “кривавою і варварською” боротьбою мусульман проти іншівірців. Це зумовлено деякими терористичними актами та жорстокими вчинками, що були здійснені в ім'я ісламу.

Німецька мовна особистість сприймає таке значення під час вербальної комунікації з арабами, наприклад:

(68) *Wirst du hier zulande deinen Dschihad machen, um den Islam zu verbreiten?* – scherzt der Deutsche. Der Araber aber fühlte sich verspönnnt und missverstanden. Er entgegnet aber:

Nicht im Geringsten, ich bringe keine Leute um und Dschihad weist keinen Krieg nach! Dschihad ist die Verteidigung der Heimat gegen irgendwelchen Angriff und die

Religion zu bewahren [95, с. 254].

Зрозуміло, що закріплене німецьке сприйняття слова *Dschihad* походить із неправильного розуміння мовного вживання цього слова, тому що його значення потрібно сприймати лише відповідно до вербальних комунікативних ситуацій.

Слово *Hidschab* включає в себе фундаментальне значення на релігійному рівні всіх суспільств, бо релігійний побут суспільства має міцні відносини з цим предметом – хустиною. Наприклад, християнки ходять у ній до церкви по неділях, або мусульманки, що носять її усе життя, а також єврейки вдягають її, щоб в суботу здійснити молебень у синагозі.

Для німецької мовної особистості слово *Hidschab* не чуже чи не знайоме, тому що протягом багатьох років у Німеччині відбувається багато дискусій і суперечок, пов'язаних із цим предметом, відповідно всі німці сприймають це слово. Наприклад:

(69) *Frauen mit Hidschab präsentierten nach außen die fundamentalistische Rechtsordnung der Scharia, die die Unterordnung der Frau unter den Mann fordere* [Die Welt, 30.07.2015 (online)].

(70) *Mein Hidschab ist mehr als ein Stück Stoff, es ist Zeichen meiner Glaubensfreiheit und Emanzipation. Ich trage es, denn es ist in meiner Religion eine Pflicht und das wirkt keinesfalls über meine Arbeit oder über meinen alltäglichen Umgang mit den Leuten aus* [214, с. 148].

Недивно, що німецький суддя розуміє значення слова *Hidschab* у вузькому значенні, оскільки не всі словники німецької мови чітко тлумачать це слово. Так, в універсальному словнику Duden це поняття пояснюють так: *Tuch, das um den Kopf gebunden getragen wird* [356, с. 1042].

Великий словник Wahrig подає таку дефініцію: *Ein gesäumtes Stück Stoff, die man rund um den Kopf trägt* [373, с. 1303].

Відповідно, можна зауважити, що німецька мовна особистість сприймає це поняття не в релігійному аспекті, вона розуміє лінгвальний аспект значення слова, попри особливості вживання в релігійній сфері. Як ми вже зазначали, однією з особливостей німецької мовної особистості є те, що вона рідко пов'язує та

асоціює мову з релігією.

Також ми вже згадували, що німецький комунікант визначається прямою мовною поведінкою та висловлень, особливо при висловленні думок чи уявлень [129, с. 64]. Він часто схиляється до прямих висловлень без усіляких натяків. Таку прямоту німецької мовної особистості яскраво пояснює уривок статті арабині з Єгипту про мовну поведінку німців у процесі вербальної комунікації:

(71) *„Ich habe wiederholt Deutsche eingeladen, um meine Deutschkenntnisse zu verbessern. Und jeder, den ich eingeladen hatte, aß gerne ägyptisches Essen. Doch, einmal, als ich einen Taxifahrer und seine Frau zu mir eingeladen hatte, geschah etwas Seltsames. Ich hatte mich einen halben Tag auf diese Einladung vorbereitet. Als sie um 18Uhr kamen, war der Tisch schon gedeckt. Ich sagte: „warum gucken Sie so? das ist nicht zum Gucken, sondern zum Essen“. Die Frau und ich setzen zum Essen hin, aber der Mann wollte nicht und sagte: „Nein, danke“. Ich sagte: „aber kommen Sie zum Essen, es wird Ihnen gut schmecken“. „Nein, ich will nichts essen, ich bin satt“, widerholte er. Dann habe ich noch einmal gebeten: „aber probieren Sie mal“. Da sagte er ärgerlich: „ich kann nicht essen, was sind Sie für ein Mensch!“. So habe ich erfahren, dass „Nein“ auf Deutsch ehrlich „Nein“ heißt“ [129, с. 64].*

Співрозмовники використовують слова, які імплікують – залежно від конкретного учасника комунікації – різноманітні соціокультурні та національні значення. Такі імпліцитні особливості значень слова визначають основні відмінності німецької мовної особистості в порівнянні з іншими особистостями.

Слово *Familie* позначає в німецькій мові маленьку сім'ю, що складається лише з батьків та дітей. У звертанні *Hast Du schon Deine Familie besucht?* або *Ist deine Familie am letzten Wochenende zu Dir gekommen?*, німець під *Familie* часто розуміє вузьке закрите інтимне коло та місце формування почуттів. Для арабів *Familie*, на противагу німцям, не охоплює інтимну сферу, оскільки увесь рід формує сім'ю. Під цим поняттям розуміють передусім велику родину, до якої належать водночас дідусі з бабусями й інші близькі та далекі родичі [228, с. 54].

Коли німець запитує араба про справи у його сім'ї, араб розуміє по-своєму це поняття і відповідає:

(72) *Alles in Ordnung bei Deiner Familie?, Hast Du Familie in Damaskus? Ja ja, gestern statten mir meine Großeltern und Cousinen einen Besuch ab* [229, с. 55].

Контекст німецького слова *Familie* висвітлює тісні відносини індивідів, оскільки німецька сім'я – це емоційний пункт відпочинку та спокою. Це можна визначити як одну з соціальних особливостей німецького суспільства. Це відрізняє німців від арабів, які більше одружуються, мають більше дітей, більше святкують сімейних свят та підтримують більше контактів з усією родиною у повсякденні [202, с. 88].

Для німців слово ***Habibi*** (*Liebhaber*) відіграє досить вагоме значення, особливо у повсякденних відносинах між чоловіками та жінками, які почуваються самотньо й покинутими і перебувають в постійному пошуку другої половинки. Слово *Liebhaber* за словником Duden має такі значення:

1. *Geliebter, einen Liebhaber haben* (коханець, мати коханця): *sie legte sich einen Liebhaber zu*;

2. *Mann, der um eine Frau wirbt* (чоловік, який домагається жінки): *ein stürmischer, leidenschaftlicher Mann*;

3. *Mann, der nach einer Sexualpartnerin sucht* (чоловік, який шукає партнерку для інтимних стосунків): *ein erfahrener Liebhaber* [256, с. 1121].

Через це слово також виявляється на основі використання мови німецьке ставлення щодо розуміння любовних стосунків. Німецька мовна особистість розуміє під *Habibi* не обов'язково одного офіційного чи легального партнера, інакше міжособистісні відносини обмежувалися б певним часом та сплиним бажанням.

Це слово може викликати жахливі непорозуміння, якщо співрозмовник сприймає інший смисл, як, наприклад, у консервативних арабських суспільствах, де такі слова вважають знаками недоброчесності. У німецькому суспільстві вислови типу *Ich habe auch einen Habibi! Auch ich habe einen Habibi, es ist ein Kumpel von meinem Freund!* [330] представляють свідомо чи мимоволі свої особливості розуміння аспекту любові.

Якщо поставити такі запитання арабу чи арабині, вони сприймуть їх як

поштовх до проституції чи позашлюбних стосунків, оскільки *Liebhaber* не обов'язково стане чоловіком у майбутньому. Це суперечить арабським звичаям, що всякчас тісно пов'язані з релігією. Німці ж часто це слово асоціюють із проведенням дозвілля та статевими зв'язками.

Відповідно до наведених прикладів, ми можемо зробити висновок, що культурно-специфічна лексика, що визначає мовну поведінку німецької особистості, виявляє національні, культурні, мовно-соціальні особливості, які відіграють важливу роль у процесі розуміння в різноманітних комунікативних ситуаціях та також розглядаються як визначальні ознаки національної належності учасників ситуації. Це такі особливості:

- релігійне та інтимне повсякдення німців;
- ставлення німців до людських цінностей та їхні повсякденні взаємовідносини у суспільстві,
- мовна та культурна поведінка німців по відношенню до іноземців, що проживають у Німеччині;
- вербальні комунікативні особливості німців. Ці та інші якості виявляються у вербальній комунікації, яка висвітлює мовну поведінку особистості.

Також не варто залишати поза увагою той факт, що на рівні смислів виникають непорозуміння через те, що учасники комунікації вживають слова так, як вони це навчилися в процесі соціалізації в культурно-специфічному контексті. Вживання слів німецькою мовною особистістю також залежить від співрозмовника. Культурні, національні та мовні особливості можуть бути непоміченими, коли одному поняттю чи стану речей відповідають різні одиниці диференційованих мов (тобто в кожній мові є сталий відповідник, що відповідає значенню, проте має відмінне фонетичне оформлення) [214, с. 26].

На нашу думку, сприйняття є селективним на основі життєвого досвіду та надає значення, що сприймаються на основі культури. Слід також зазначити, що використання слів поєднує мовні спільноти і, водночас віддаляє одну від іншої, оскільки вербальна комунікація супроводжується непорозуміннями та комунікативними перешкодами. Для виявлення різноманітних особливостей, що

відносяться до всіх сфер людської діяльності, необхідно передусім розкривати свої вербальні якості успішно та беззаперечно.

Різним мовним висловам властиві соціальні, національні та культурні нашарування, адже в них виявляються оцінювання і класифікація учасника комунікації мовцем та вид відносин, який мовець зі співрозмовником вже має чи лише хоче набути.

Кожне слово має очевидну унікальність, яка належить певній спільноті й висвітлює її звичаї. Різниця в значеннях слів пов'язана з соціальними та культурними традиціями, які неможливо було б виявити без використання мови. Мовна поведінка особистості проявляється в різних контекстах і комунікативних ситуаціях, оскільки усвідомлення значень слів різниться на кожному рівні. Багато вирішальних чинників варто при цьому охопити, передусім культурні чинники, суспільство, релігію, мову та ін.

За допомогою схеми зобразимо наведені вище приклади комунікативних контекстів непорозумінь при уживанні арабімів німецькою мовною особистістю (рис. 2.5).

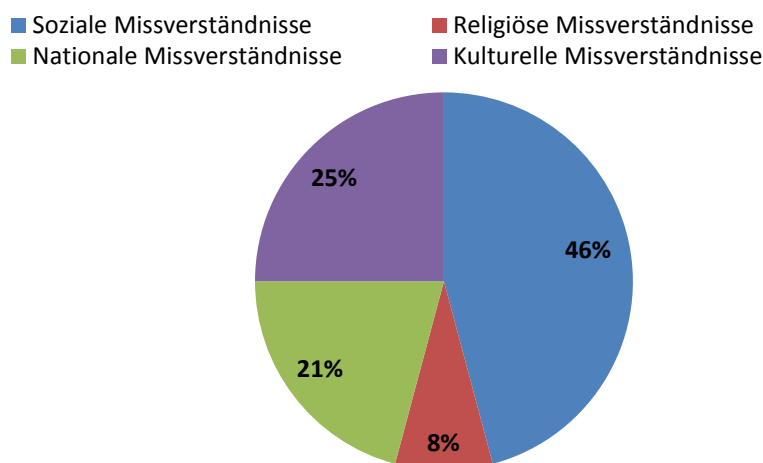

Рис. 2.5. Контексти викликаних німецькою мовною особистістю непорозумінь

Згідно з рисунком 2.5 соціальний аспект (46%) суттєво впливає на вірогідність виникнення непорозумінь, оскільки всі роздратування походять з

суспільства, у якому можна проявити свою мовну поведінку. Кожен мовний акт має соціальне підґрунтя, що впливає на культурні якості соціуму. Тому культурний аспект (25%) також викликає різні непорозуміння. Непорозуміння у релігійному контексті становлять (8%), а у національному (21%).

Представлення соціальних та культурних особливостей німецької мовної особливості не покладає край непорозумінням, оскільки вони залучені до формування та розвитку національного характеру, адже культура та суспільство належать певному народу і сприяють його ідентифікації.

В наступних працях було б цікавим та доцільним дослідити також писемне мовлення молоді в міжкультурному аспекті.

Молодіжна мова досі була відома передусім не в лінгвістичному аспекті. Досить часто підпадала під гостру критику з політичного та соціокультурологічного погляду. Її розглядають як письмовий молодіжний різновид для якого характерна власна граматична підсистема [293, с. 245].

Досі були проведені різні дослідження з теми міжкультурної молодіжної мови [109; 114; 116; 191; 192; 193; 201; 357]. У цих студіях переважно розглядають молодіжну мову на дискурсивному рівні. Серед німецьких авторів П. Ауер одним з перших присвятив своє дослідження граматичним та прагматичним особливостям молодіжної мови в межах міжкультурного комунікативного процесу. Дослідник називає міжкультурну молодіжну мову вирішальним мовним феноменом і зображає її та елементи, що впливають на неї (рис. 2.7).

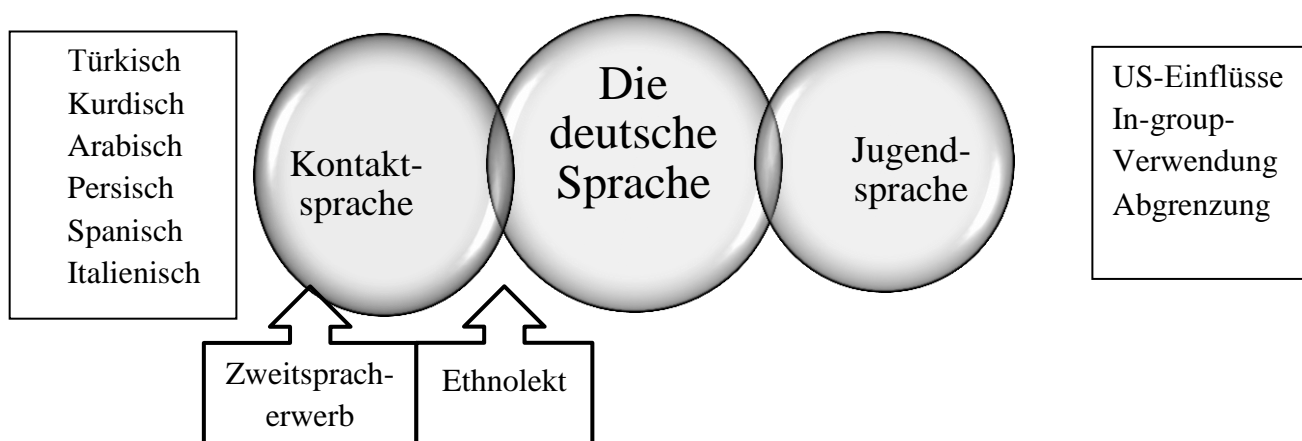

Рис. 2.6. Елементи впливу на молодіжну мову за П. Ауер [116, с. 251]

На рисунку 2.6 показано всі категорії, пов'язані з комунікативним процесом

молодіжної мови. Відокремити одну категорію від іншої не можливо, тому що вони взаємозамінні.

Отже, особливості молодіжного мовлення ми виносимо в перспективу наших подальших досліджень.

2.3. Арабсько-німецький суржик

Щораз більший інтернаціональний обмін зумовлює появу великої кількості іншомовних слів у німецькій мові. На початку це були наукові терміни латинського та грецького походження, далі – милозвучні французькі висловлення, що вважалися в освічених колах гарною манерою, тепер – англіцизми в галузях комп'ютерів, техніки, Інтернету й економіки. Постійне вживання таких запозичень дещо звузило межі розвитку німецької мови, оскільки завжди спостерігалася тенденція використання саме цих слів.

Безперечно, будь-яка взаємодія з іншою культурою збагачує мову та залишає відчутний слід. Такі запозичення відображають війни й історичні події, ідеології, модні тенденції, культурні міграції, науковий і технічний прогрес.

І. А. Бодуен де Куртене дотримувався у своїх наукових трактатах принципу, що мови виникли із суміші мов. Суміш (гібрид, комбінація)– це принцип життя. Використання іншомовних слів характеризує міжкультурну мовну особистість, що особливо очевидним є в умовах глобалізації сучасності. Так само як зменшується кількість носіїв лише однієї мови, так і мультилінгвальність може редукувати культурну самотність представників однієї культури [217, с. 198].

Постійне вживання іноземних мов суспільством спонукає до використання в комунікативному процесі нових слів та виразів не німецького походження. З іншого боку, використання запозичень сприяє міжкультурній комунікації, тому що певні іншомовні слова сприймаються як полегшений засіб для успішного взаємного порозуміння.

Загалом іншомовні слова потрапляють у мову через взаємодії кількох мовних спільнот або завдяки культурним, економічним чи політичним відносинам [1; 16; 29; 33; 36; 58; 69; 86; 87; 92; 253].

Феномен уживання іншомовних слів – результат радикальної форми мовної взаємодії. Вивчення іноземної мови часто призводить до змішень, до інтерференцій у великому масштабі. Мовний суржик, як в основному розуміють зазначений феномен змішання мов, протягом тривалого часу був заборонений, указував на пом'якшення встановлених норм, неохайність і мовну розв'язність мовців, які не знають власну мову та надають перевагу словам з різних мов та змушені сфабрикувати стандарт здатності вираження – як наслідок жалюгідний печворк (*халтура*), непридатний для обов'язкових компетенцій у школі, на роботі та в суспільстві [193, с. 2].

Звичайно, можна дискутувати з приводу того, чи представляють ці інтегровані іншомовні слова дійсно значну цінність для німецької мови. Мова як квітка: за нею потрібно доглядати, підживлювати та час від часу „чистити“ від надто непотрібних термінів і висловлень. Лише за таких умов вона може „далі рости“. Безперечно, мова також еволюціонує. Вона змінюється з плином часу, набуває нових слів і втрачає при цьому застарілі та більше неактуальні. Це природний процес. На нього, очевидно, впливає також інтенсивна інтернаціональність, що спричиняє більшу глобалізацію мови. На думку К. Гейнца, це сприяє досягненню порозуміння між людьми [204, с. 25].

За останні роки та десятиріччя в німецьку мову інтегрувалася значна кількість англіцизмів та інших нових іншомовних слів, наприклад сьогодні частіше вживають *Döner Kebab* (*arab. Lürk kebab, нім. am Spieß gebratenes, scharf gewürztes Hammelfleisch*) аніж *Fleisch geschnitzeltes am Spieß*, а у сучасних кав'ярнях охочіше замовляють *Latte Macchiato* замість *italienischen Kaffee mit gefleckter Milch*, яке ніби звучить дещо абсурдно та не зовсім апетитно [204, с. 28].

Окрім наведених прикладів, що пояснюються своїм культурним походженням, існують все ж іншомовні слова, причина інтеграції яких не зовсім зрозуміла. Для прикладу, слово *Weekend* першими запозичили з англійської порівняно радже мовно-патріотичні французи. Іспанці ж на сьогодні залишаються безумовно вірними своєму *fin de semana*. В англійській ж мові набагато менше іншомовних слів, окрім *Sauerkraut, Bratwurst* (та інших німецьких національних

страв), *Doppelgänger*, *Poltergeist*, *Kindergarten*, *Dummkopf*, які раніше не були відомими англійцям та американцям [158, с. 34].

Але навіть якщо якийсь іншомовний вираз може бути зайвим у німецькому мовленні, це ніяк не повинно бути причиною розвитку фобії проти іншомовних слів усіх типів. Мовне розмаїття відображає також дух часу сучасного суспільства. Люди вже не розмовляють як сотню років тому. Для прикладу, громіздке *Dienstleistung* трансформувалося в *Service*, *berufliche Tätigkeit* – в примітивне *Job* [158, с. 36].

Сьогодні багато слів походять з мов, які раніше не відігравали значної ролі, зокрема з турецької, арабської чи французької. Уживання іншомовних слів замість існуючих німецьких відповідників засвідчує “схильність до модернізації” [205, с. 41] або як “збагачення стандартної мови” [145, с. 87].

Також можна відзначити, що в лексиконі німецької мовної особистості за останні роки збільшилася кількість запозичень з арабської мови, які з’являються хаотично, проте через свою просту структуру уживаються регулярно та є зрозумілими. При цьому підлягають розподілу за різними групами:

1. Арабізми як мовні кліше з різними функціями:

а) з функцією підсилення:

(73) *Yalla (Los! Tempo! – (Вперед! Швидко!): Lass uns denn fahren, yalla!*

(74) *Wallah (Ich) schwöre – Присягаюся): Wallah, ich überwies ihm das Geld schon!*

б) з функцією звертання:

(75) *Habibi (mein Liebling, mein Schatz – мій любий, моя люба): Mach dir keine Sorgen, Habibi!* [259, с. 119–120];

(76) *Lan (Ey Mann! Alter Kerl!): Komm her, lan! Hast du Geld dabei, Lan?* [109, с. 41]

в) з функцією привітання:

(77) *Salam Aleikom, Salam (Hey. Friede mit Euch! - Arabischer Grußformel)* [356, с. 1586]: „Salam Aleikom Bruder!“

(78) *Beim Treffen begrüßte ich meine arabischen Freunde mit Salam!“* [109, с.

44].

г) з функцією висловлення згоди (метакомунікативна функція):

(79) *Tamam (Alles klar! Abgemacht! Einverstanden! – (Зрозуміло! Домовились! Гаразд!); Tamam, ich komme morgen vorbei!* [259, с. 119–120].

2. Арабізми-комунікеми з контексто-залежними функціями (набувають статусу мовних клише):

(80) *Inschallah (Um Gottes Willen! Wenn es Gott erlaubt! – За ради Бога! Да буде на це воля Господня!); Inschallah schreiben wir einander* [259, с. 119–120].

(81) *Haram! Das ist doch Haram (Das ist eine Sünde, sündhaft – це згріх, згрішно); Benimm dich nicht so diabolisch, das ist Haram!*

3. Арабізми, які позначають суцільно арабські страви, напої, соуси. Сюда ми відносимо:

(82) *Chawarma (gebratener Spieß mit stark gewürztem Hammelfleisch, Spießbraten – печеня з баранини на рожні, шашлик); Ich bestelle aus der Imbissstube eine Chawarma.*

(83) *Couscous (Gericht aus verschiedenen Gemüsen und Kichererbsen – страва з різних овочів та нуту); Hier wird der nordafrikanische Couscous angeboten!*

(84) *Kebab (aufgerolltes Brot mit Hammelfleisch – рулет з бараниною); Hier wird leckerer Kebab verkauft, lass mal probieren!*

(85) *Harissa (scharf gewürzte Soße – гострий соус); Fügen Sie, bitte ein bißchen Harissa hinzu!*

(86) *Halwa (orientalischer Kuchen – східний пиріг); Während meiner Reise in die Türkei kaufte ich viel Halwa* [259, с. 119–120].

Слід зауважити, що німці, які замовляють чи купують такі страви не обов'язково знають технологію їхнього приготування, їхній вміст і т. п. Можливо вони їх пробували у закладах арабської кухні, вони їм смакують, тому вони споживають їх, і рекомендують своїм друзям.

4. Арабізми на позначення послуг для конкретно визначених користувачів.

Оскільки у Німеччині мешкає чимала кількість мусульман, які суворо дотримуються своїх арабських традицій, то для них передбачені відповідні послуги, з урахуванням вимог ісламу. Що стосується німців, то вони також відвідують такі заклади суспільного користування, де можна, наприклад, познайомитись з арабською кухнею чи відвідати східні лазні. До них можна висловити своє ставлення: схвалення чи ні.

Але про відмінності у трактуванні основного змісту позначеного арабізмами не може йтися, оскільки все у цих закладах відповідає традиціям арабського світу, на що вказують уже самі назви, які у висловленнях не передаються німецькими еквівалентами: *die Lebensmittel Halal, Halal-Produkte (anbieten), Halal-Hotels, Halal produziertes Fleisch, Halal zertifiziert, Halalsiegel tragen, McDonald's-Restaurants u. a.; erstes Hamam Deutschlands, die Besucher des türkischen Hamams, im arabischen Hamam, ein orientalisches Hamam.*

Що стосується арабізму **Halal**, то він означає (дозволене в шари'аті):

(87) *Hilfsgüter für die Flüchtlinge im Nordirak. Auf den Paketen ist vermerkt, dass die Lebensmittel Halal sind, also nach islamischem Recht erlaubt und zulässig* [Die Welt, 09.08.2014 (online)].

(88) *Neuer Markt für Deutschland ... Manche Produkte tragen entsprechende Halal-Siegel. Der Begriff sei allerdings nicht geschützt, berichtete Hamza Wördemann vom Zentralrat der Muslime in Deutschland* [Die Welt, 25.06.2014 (online)].

(89) *Mit Halal-Produkten erfolgreich expandieren. Diese Gelantine-Art entspricht den Anforderungen des Islam, ist somit Halal-zertifiziert, und ermöglicht eine weitere Expansion in islamischen Ländern* [Die Welt, 01.05.2014 (online)].

(89) *Halal-Hotels – Koran und Kompass statt Alkohol ... Statt Alkohol gibt es einen Kompass Das "Sah In Paradise" ist eines der so genannten Halal -Hotels, oder muslimgerechten Hotels, die derzeit vor allem in der Türkei einen regelrechten Boom erleben* [Die Welt, 21.01.2013 (online)].

(90) *Doch gerade in Wedding, wo zahlreiche Türken leben, sucht man vergeblich*

nach der Ware mit Halal–Siegel [Die Welt, 11.10.2010 (online)].

(91) Halal-Burgersorgen in Frankreich für Streit Quick, die französische Antwort auf McDonald's, bietet in einigen Filialen nur noch Halal-Burger an, die den islamischen Vorschriften entsprechen – und kein Schwein enthalten [Die Welt, 24.02.2010 (online)].

У Німеччині набуває більшої значущості слово *Halal*. Його постійно вживають у німецькому суспільстві, особливо в сферах побуту та торгівлі. Згідно з німецьким розумінням, ця лексема позначає все, що суворі віряни можуть використовувати і що не забороняє ісламський закон.

В арабському середовищі це слово використовують лише стосовно продуктів харчування та самого харчування, які всі мусульмани можуть вживати. Все що не суперечить ісламським правилам прийому їжі розуміють як *Halal*. Семантичний зміст цього слова значною мірою пов'язаний із релігійним аспектом. У німецькому середовищі відбувається розширення семантичного значення арабізму але на базі основного значення “дозволеного за канонами ісламу”.

Арабізм ***Hamam*** означає громадські лазні Туреччини , Близького Сходу та Середньої Азії [354].

(92) Eröffnet wurde es bereits im Jahre 1988 als erstes Hamam Deutschlands [Hamamberlin-Forum, 08.09.2015 (online)].

(93) Wie sieht wohl ein deutscher Hamam aus? Das frage ich mich, als ich den Hamam am Hamburger Hafen betrete [Hamamberlin-Forum, 08.09.2015 (online)].

(94) 90 Prozent der Besucher des türkischen Hamams in Hamburg sind Deutsche [Bild, 27.10.2011 (online)].

(95) O mein Gott, ich soll mich halb nackt im arabischen Hamam mit Frauen fotografieren lassen! [Bild, 27.10.2011 (online)].

(96) Danach ist auf die Idee gekommen, ein orientalisches Hamam zu eröffnen. Wenn Sie meinen, einen türkischen Hamam würden nur Türken aufsuchen, irren

Sie sich [Bild, 27.10.2011 (online)].

Слово *Hamam* має переважно культурне й національне значення, що відображає традиції арабського суспільства. Це значення чітко виражене в німецькій мовній поведінці, оскільки лексему сприймали в межах культурного та національного арабського середовища, що й відбилося на його безпосередніх соціальних особливостях, яких мають чітко дотримуватися.

Виявлена значна кількість подібностей розуміння арабізмів німецькомовною особистістю та представниками арабського світу ілюструє можливість інтеграції „інакодумців“ у німецьке суспільство. Тривалий інтеграційний процес вимагає, безперечно, толерантність у ставленні представників різних культур один до одного для забезпечення мірного співіснування, злагоди та порозуміння у мультинаціональному суспільстві.

Наш вибір слів для ілюстрації зумовлено також власним досвідом спілкування у німецькомовному середовищі, оскільки йдеться про комунікантів у Німеччині, які мають власну самобутність і належать різним соціальним групам, зокрема араби німецького громадянства чи з правом довготривалого перебування в цій країні.

Наведені слова належать німецькому повсякденному спілкуванню. Проте не варто забувати, що німецька мовна особистість розуміє та використовує їх у своєму контексті, тобто процес розуміння відбувається через реально пережиті комунікативні ситуації або через певні мовні стереотипи, що виникли в німецькому суспільстві.

Для встановлення адекватності смислів цих слів ми звернулися до декількох словників арабської мови і виявили майже ідентичну основну інформацію, за винятком де-кількох слів, трактування яких більш конкретизовано. Наприклад, арабізм *Harissa* трактується у німецьких джерелах як „*scharf gewürzte Soße*“ (гострий соус), а в арабських словниках наводиться інформація із яких саме інгредієнтів він готується: „*scharf gewürzte Soße aus Chili, Paprika, Koriander, Kümmel* та ін.“ [356, с. 792]. Або, наприклад, *Halwa* у німецьких довідникових джерелах трактується як „*orientalischer Kuchen*“ (східний пиріг), а в арабських як

„*Süßspeise aus geröstetem Sesam, Honig od. Sirup u. Zucker*“ [356, с. 780]. На наш погляд така конкретизація не є принципово важливою принаймні для тих, хто покладається на свій смак.

Порівняння арабських тлумачень з розумінням цих понять німецькою мовною особистістю робить можливим зробити висновок, що арабські словники подають значення разом із пов'язаними з ними культурними та національними особливостями. Щоб пояснити різницю сприйняття смислів, наведемо слово *Salafist*, яке розуміється німецькими журналістами як *gefährlicher und grausamer Mensch* (небезпечна та жорстока людина):

(97) *Vollverschleierte Frauen auf einer Kundgebung des radikalen Salafistenhasspredigers Pierre Vogel in Offenbach am Main* [Die Welt, 15.02.2014 (online)].

У наведеному прикладі (95), безперечно, зображено фанатичного й екстремального злочинця, який думає, що дотримується рекомендацій ісламу. Проте, арабське розуміння слова *Salafist* не відповідає німецькому трактуванню, оскільки не містить радикального змісту. Неправильне розуміння таких слів часто є результатом культурних та національних маніпулювань. Відповідно, можна помітити, що німецька мовна особистість сприймає значення арабських слів у політичному контексті, оскільки вони більше уживаються з політичних, аніж культурних міркувань.

Іншим прикладом, що висвітлює відхилення значень, може бути слово *Ramadan*, яке розуміють і вживають у Німеччині по-різному. Для прикладу, Міністр внутрішніх справ Федеральної землі Північна Рейн-Вестфалія в Німеччині сприймає це поняття так:

(98) *Wir gratulieren den in Deutschland wohnenden Muslimen anlässlich des Ramadans und wir empfehlen ihnen, auf ihren Gesundheitszustand aufzupassen* [199, с. 87].

У промові міністра, на нашу думку, примітний факт, що під словом *Ramadan* розуміється не Святий місяць посту, якого всі мусульмани в світі повинні дотримуватися, а якийсь місяць, що може завдати шкоду стану здоров'я

людей. Це пов'язано з тим, що це поняття дійсно обмежує прийом їжі протягом місяця, але лише від сходу до заходу сонця, тобто протягом дня. Докладне та зрозуміле тлумачення цього слова рідко можна знайти в німецьких словниках.

Інтеграція іншомовних слів часто характерна для суспільств, у яких живе багато іноземців та мігрантів. Німецька мовна особистість пристосовується до такого мовного середовища, у якому вона збагачує свій словниковий запас завдяки іншомовним словам.

Хоча багато мігрантів у повсякденному житті бездоганно володіють літературною німецькою мовою або регіональним діалектом, їхню мову вважають джерелом виникнення великої кількості запозичень: потрібних для спілкування нових термінологічних понять, що вважаються *Türkendeutsch* чи *Kanak Sprach* або *Ethnolekt* [228, с. 88].

У великих містах німецькі науковці відзначають, що діти та молодь різного етнічного походження у своїх локальних мережах розвивають власні слова, які згодом містять властивості різних варіантів німецької мови. Покоління *змішаного спілкування* надало, безперечно, саме собі таку назву та часто використовує всі можливі іншомовні слова. Вони не вимагають іншомовної категоризації [217, с. 137].

Інтеракціоністська концепція особистості розглядає становлення особистості як безперервний процес, який відбувається в комунікативних діях, передусім у вербальній комунікації. Є і негативні тенденції: коли певні особистості своїми мовними діями та поведінкою демонструють або своє приєднання до певної групи чи об'єднання, або ж виключення себе з них. Тому у німецькому суспільстві є групи освічених молодих людей, які відчужуються від суспільства [193, с. 6]

Використання іншомовних слів це спосіб вираження *перехідної соціальної особистості*. Вона не зіставляє мовні елементи, а змішує їх, komponує їх по-новому, розвиває гібридні форми і заповнює ними і без того семантично неозначений простір. Вона відображає свій власний, неповторний спосіб вибору мовних засобів, змішання й оволодіння мовами обох мовних суспільств. Формується особистість, що водночас адаптується – на вимогу більшості у

суспільстві – як німецька або арабська або французька, а також як особистість, що є представником певної етнічної меншості, яка при цьому одночасно руйнує і креативно створює або вдосконалює нову автономну особистість [193, с. 6–7].

У міжкультурній комунікації її учасники використовують різні понятійні системи. Відповідно, труднощі викликає те, що поняття окрім свого денотативно-лексичного значення містять також конотативний контекст, до якого входять асоціації, емоції, оцінювання. Отже, якщо на денотативному рівні можна досягнути порозуміння щодо суті поняття, конотативні відмінності залишаються та перешкоджають порозумінню і впливають на спілкування, водночас самі учасники комунікації не усвідомлюють цього джерела перешкод.

Варто підкреслити, що соціокультурний аспект дослідження мовної особистості має вагоме значення, оскільки характеристики мовної поведінки, які завжди помітні завдяки інтерпретаціям слів, виявляються під час соціальних інтеракцій.

У межах міжкультурного дослідження певних особливостей німецької мовної особистості можна відзначити, що багато арабських слів уживає молодь у різних смислах, які не завжди легко або помилково розуміють німецькі комуніканти. Зокрема, слова *Scheich*, *Kalifat*, *Dschihad*, *yalla*, *wallah*, *Hamam*, *Hadsch* та ін.. Ця особливість вказує на те, що німецька мовна особистість має міжкультурний слід, що виявляється у впливі на граматичні, синтаксичні та лексичні правила мови.

Німецький комуніканти визначається безпосередністю мовної поведінки та висловлень, особливо при вираженні думок чи уявлень. Він часто схиляється до висловлень без усіляких натяків.

Можна зробити висновок, що на сьогоднішньому етапі питання щодо змішання мов, чи змішаного спілкування, що відомо також під терміном «суржик» дискутується на предмет користі чи неприпустимості цього явища. На цю проблему можна подивитись під іншим кутом зору. А саме у зв'язку з процесом інтеграції мусульман у німецьке суспільство.

Висновки до розділу 2

Формування та розвиток мовної особистості у міжкультурному аспекті відбувається через трактування значень іншомовних слів у лексикографічних джерелах, завдяки особистим контактам з іноземцями, при вивченні іноземної мови тощо, що у свою чергу впливає на інтерпретацію іншомовних слів у комунікативному просторі.

Запозичення арабізмів німецькою мовою пройшло довгий шлях, що показав аналіз їхнього поширення у системі німецької мови у діяхронії. Доповнення діяхронічного аналізу арабізмів синхронічним засвідчило тематичну багатоплановість арабізмів, уживаних на сьогоdnішньому етапі німецькою мовною особистістю. Систематизація досліджуваного матеріалу дозволила виявити 23 тематичні групи арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості. Кількісні підрахунки показали, що найбільш об'ємними є такі групи: 1) Religion und Islamwissenschaft (релігія та ісламознавство) (*Allah, Koran, Hedschra, Kafir u. a.*); 2) Wissenschaft (наука): а) Astronomie (астрономія) (*Zenit*); б) Chemie (хімія) (*Benzine, Alchemie*); в) Geographie (географія) (*Wadi*) г) Mathematik (математика) (*Algebra, Ziffer*); 3) Arabisches soziales Leben und Hierarchie (арабське соціальне життя та статусна ієрархія) (*Admiral, Beduine, Ibn, Mudir*); 4) Feste Namen und Bezeichnungen (сталі назви) (*Aschura, Kaaba, Maghreb, Maschren, Sahara*); 5) Politik (політика) (*Hamas, Fatah, Fedaijin*); 6) Alltag (повсякденне життя) (*Alkoven, Diwan, Haschisch, Matraze, Tasse*).

Ці найбільш об'ємні групи ми розглянули детальніше, з'ясували повноту та коректність їхнього трактування у лексикографічних джерелах, а також їхньої інтерпретації у комунікації. За цими критеріями арабізми підлягають розподілу на дві групи: а) такі, що трактуються у лексикографічних джерелах не повно і відповідно інтерпретуються не зовсім адекватно (*Gotteshaus, Schwein, Ehre, Harem u. a.*); б) такі, що трактуються та інтерпретуються у відповідності до арабськомовних джерел (*Muezin, Kalif, Hamam, Halal*).

Встановленні нами розбіжності зумовлюються різними чинниками: а) необізнаність з конотативним значенням уживаних арабізмів; б) не врахування багатозначності окремих арабізмів; в) гомофонія (однакове звучання)

різнозначних арабізмів; г) поверхнєве трактування Корану як основного священного письма Ісламу та відповідно радикалізація окремих його прескрипцій; г) відсутність толерантного срийняття носіїв іншої культури; і) політизація віросповідання.

Не завдають труднощів при уживанні арабізми, які повністю асимільовані у системі німецької мови (*Gitarre, Kaffee, Aprikose, Jacke, Limonade, Maske, Marzipan, Zucker*).

Наше дослідження підтверджує висловлення науковців [193; 194] про формування змішаного спілкування: мовна особистість у своїх висловленнях змішує свої рідні й іншомовні слова, що можна кваліфікувати як появу мовного суржику. Водночас мотиви його застосування різняться. Мігранти, які мають німецьке громадянство та добре володіють німецькою мовою, вводять у висловлення арабські слова, щоб засвідчити свою етнічну ідентичність. Німці ж або хизуються своїм знанням арабських слів, або не знають адекватного німецького відповідника, або виявляють толерантність до мусульман, з якими спілкуються.

При цьому мотиви його застосування різняться. Мігранти, які мають німецьке громадянство та добре володіють німецькою мовою, вставляють у висловлення арабські слова, щоб засвідчити свою етнічну ідентичність. Німці ж або хизуються своїм знанням арабських слів, або не знають адекватного німецького відповідника, або проявляють толерантність до мусульман, з якими спілкуються.

Арабізми, які засвідчують формування німецької мовної особистості як представника змішаного (арабсько-німецького) спілкування розподілено у роботі на такі групи та підгрупи: 1) арабізми як мовні кліше з різними функціями: а) підсилення (*Bekräftigungsfloskel*) (*Halla, Wallah*); б) звертання (*Habibi, Lan*); в) привітання (*Salam Aleikom, Salam*); г) висловлення згоди, метакомунікативна функція (*Tamat*); 2) арабізми-комунікеми з контекстозалежними функціями (набувають статусу мовних кліше (*Inschallah, Haram*); 3) арабізми, які позначають суґубо арабські страви, напої, соуси (*Chawarma, Couscous, Kebab, Harissa*,

Halwa); 4) арабізми на позначення послуг для конкретно визначених користувачів (*Halal, Hamam*).

Арабсько-німецький суржик засвідчує тривалість інтеграційного процесу, результатом чого буде збереження порозуміння, злагоди, миру у мультинаціональному суспільстві Німеччини.

Основні положення цього розділу найшли відображення в роботах [101; 104; 105].

Розділ 3

УЖИВАННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРАБІЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ПУБЛІЦИСТИЦІ

3.1. Уживання арабізмів у сучасній німецькомовній літературі

У нашому дослідженні було здійснено спробу проаналізувати регулярне уживання німецькою мовною особистістю арабських слів та виразів, які на сьогодні стали значущою частиною німецької мови.

Лексикон німецької мови постійно поповнюється запозиченнями з арабської, які вживаються у спілкуванні. Відповідно, здійснюється спроба пристосувати значення таких слів до німецького національного та культурного контексту, що не завжди сприяє досягненню успішного порозуміння в міжкультурній комунікативній ситуації.

Закцентуємо, що уживання великої кількості арабізмів відбувається автоматично, підсвідомо. Це стосується повністю асимільованих арабізмів у системі німецької мови, інша ж частина арабізмів уживається свідомо. Відсутність або різниця у значеннях німецьких культурно та національно забарвлених еквівалентів зумовлює їхнє уживання, хоча вони й не відповідають німецькій мовній поведінці та її особливостям. У даному розділі нашої праці ми з'ясуємо наявність арабізмів у сучасній німецькомовній літературі та публіцистиці, звернемо увагу на домінуючу проблематику літератури мігрантів, проаналізуємо відповідність їх інтерпретації арабізмів арабському культурному та національному сприйняттю.

Вибір саме цих джерел зумовив той факт, що на сьогодні активно обговорюють мультикультурні суспільства, міжкультурні непорозуміння, міжкультурну комунікацію тощо [59; 135; 142; 165; 174; 224; 240; 250; 251; 271; 275; 307].

В різних жанрах сучасної німецькомовної літератури піднімаються проблеми, присвячені різноманітним сферам суспільного життя. Не випадково художній дискурс розглядається сьогодні як простір, у якому перетинаються різні

інші види дискурсу [213; 285]. Ми ж звертали увагу на фрагменти, у яких застосовувались арабізми, при цьому такі, що якоюсь мірою зберегли свою етнічну ідентичність [250; 253].

Однак слід зауважити, що ці слова демонструють не стільки своє денотативне значення чи етимологічну пам'ять, скільки їхнє переосмислення на сучасному етапі, оцінне ставлення до подій, об'єктів, предметів і т.п., поняття про які позначаються ними, асоціації, які вони викликають да і взагалі уможлиблюють варіативність сприйняття адресатом зображуваного адресантом.

Тривалий інтеграційний процес призводить до того, що арабізми з явно поки що вираженою національною особливістю починають сприйматись через призму запозичуючої їх культури.

Якщо у лексикографічних джерелах дається основне розуміння арабізмів, то у літературі вони обростають додатковим змістом. Продемонструємо сказане на прикладах зі словом *Harem*:

(99) *In der verborgenen Welt des Harems träumen Fatima und Eliza von ihrer Zukunft. Während die eine alles daransetzt, zur Favoriten des Sultans aufzusteigen, sieht sich die andere nach einem Leben jenseits der Palastmauern, nach Liebe und Freiheit* [144, с. 21].

(100) *Und während sich mitten im Harem zwei Freundinnen um ein gutes Kismet bemühen, zerfällt draußen das Osmanische Reich und mit ihm die jahrhundertealten Traditionen und Werte* [144, с. 21].

(101) *Das junge Mädchen wurde entführt, um in die Haremsschule verschleppt, auf das Dasein als eine von vielen Geliebten, im besseren Fall als einer der Favoriten oder gar der Ehefrauen des mächtiges Sultans vorbereitet zu werden* [144, с. 22].

(102) *Leila trippelte zwischen Zenda und ihrer Mutter durch den Garten, der den Palast von Harem des Paschas trennte* [144, с. 24].

(103) *Jamilah war seit über zwanzig Jahren Hebamme, Lehrerin und vertraute den im Harem lebenden Frauen* [199, с. 17].

(104) *Ich will in keinen Harem! Stieß sie heftig vor, wohl wissend, dass der Großwesir bereits in Hörweite war* [199, с. 18].

(105) *Ah, eine neue Sklavin für den Scheich! Großen Harem hat er denn! Kommt herein* [229, с. 3].

(106) *Als junges Mädchen sagte ich mir immer wieder, dass mein Vater mich aus dem Harem befreit hatte* [148, с. 31].

Слово *Harem* походить від арабського кореня *haruma* та означає *святий заборонений*, проте в сучасній німецькій мові воно набуло дещо зневажливе значення: *жінки, що належать одному чоловіку і надають йому сексуальні послуги* [296, с. 91].

Як помітно, слово *Harem* у наведених прикладах багатосмислове, воно демонструє різні конотації. Кожне вживання привносить певний смисл, що відображає по-перше культурну та національну особливість, а по-друге залежно від контексту уживання, воно засвідчує різне оцінне ставлення до поняття, що цим словом позначається. У прикладах (101 та 104) під словом *Harem* розуміють скритий, відособлений світ жінок або жіночий світ, протиставлений чоловічому. Тобто, перебування жінок у певному середовищі часто позначають як *Harem*.

При цьому ставлення жінок до перебування у гаремі різне: одні мріють стати фаворитками султана, інші мріють вирватись із мурів палацу (*Palastmauern*), вони мріють про любов (*Liebe*) і свободу (*Freiheit*). А приклад (104) демонструє небажання жінки потрапити у гарем. Крім того існували різні школи, де жінок спеціально готували до перебування у гаремі у якості однієї із коханок султана чи у кращому випадку однієї із його дружини. При цьому жінки потрапляли у ці школи не за власним бажанням (*entführt und verschleppt*), що засвідчує приклад (101). У гаремі мешкали також акушерки, які доглядали, навчали і довіряли жінкам у гаремі (прик. 103). Існування гарему пов'язувалось з існуванням Османської імперії (прик. 100). Хоча вважалось, що жінки перебували у гаремі на правах рабинь (прик. 105) (*Sklavin*), однак вони почували себе беззахисними при розпущенні гарема (прик. 99).

У німецькому суспільстві це слово набуває під час іронічно-шутливого уживання як натяк на чоловіків, які мають де-кілька коханок, або часто міняють їх. Шутливого значення це слово набуває також, коли замінює німецький еквівалент *Weiberhof*.

- Scheich

(107) *Scheich Jamil al-Nazari, Herrscher von Daar-el-Abbah, las das Dokument sehr sorgfältig. Er trug die traditionelle Kopfbedeckung der Araber* [232, с. 8].

(108) *Scheich Ramiz ist ein Mann, den ich sehr achte. Ein hervorragender Herrscher, ein Mann mit Visionen für die Zukunft* [232, с. 10].

(109) *Also werde ich Gelegenheit finden, auch ein paar politische Fragen mit Scheich Ramiz zu besprechen und die guten Beziehungen zwischen unsern Ländern zu festigen* [232, с. 18].

(110) *Die Piraten hatten vor, sie als Sklavin zu verkaufen. Es gab viele reiche Scheiche hier in Arabien, die für eine weiße Frau viel Geld bezahlten* [232, с. 7].

(111) *Der Scheich beachtete ihn nicht. Stattdessen sagte er an Ella: Ich bin ab jetzt dein Herr. Mein Name ist Scheich Amir Al Bakar* [231, с. 9].

(112) *Der Scheich ließ sich von ihrer Angst nicht abhalten. Ohne mit der Wimper zu zucken, begann er damit, ihr die Kleidung vom Leib zu schneiden* [231, с. 3].

Scheich походить від арабського слова *saih*. На Сході у 17 ст. це слово уживалося в значенні *святий, набожний*. У 20 ст. воно набуває негативного смислу та використовується для позначення людини, що слідкує за кимось / переслідує когось. Сьогодні словом *Scheich* називають могутнього монарха в арабськомовних країнах. Як засвідчують наведені приклади шейх оцінюється за своїми діловими якостями (прик. 107 : *las das Dokument sehr sorgfältig*; прик. (108): *ein hervorragender Herrscher, ein Mann mit Visionen für die Zukunft*); за це його поважають (прик. 108 : *ein Man, den ich sehr achte*). До обов'язків шейха належить заключення угод про міждержавні контакти (прик. 109 : *gute Beziehungen zwischen unseren Ländern*). В той же час він може дозволити собі купити у піратів білу жінку та вступити з нею в інтимні зв'язки без її згоди (прик. 110, 112). Також цим словом можна позначити офіційного керівника певної

території. Відповідно, територія, що перебуває під його керівництвом називається *Scheichtum*.

Під словом *Scheich* німецькомовна особистість переважно розуміє арабський почесний титул та форму звертання по відношенню до осіб шляхетного статусу. Це підкреслює довічну потребу роз'яснення істинного значення цього слова. *Scheich* може позначати також мусульманського вченого, який перебуває більшість часу в мечеті та досліджує різні заповіді ісламу, людина, яка обіймає високу посаду та ухвалює певні рішення на користь країни, проте не отримує за це платню, а отже має почесний титул.

Культурні й національні розбіжності в тлумаченні слова *Scheich* арабами та німцями полягають в тому, що це слово в арабському середовищі означає літнього чоловіка, що заслуговує на повагу інших людей. Він може не займати якусь офіційну або почесну посаду. Його постійне заняття – наука, здебільшого ісламізм і теологія, наприклад: *Scheich Karazaoui in Moschee Al-azhar in Ägypten* або *Scheich Ibn-Sina* [348, с. 1022]. Відповідно можна сказати, що інтерпретація арабізма *Scheich* має сильну залежність від контексту.

- Hadsch

(113) *Hier bin ich, o mein Gott, hier bin ich...Dies ist der Hadsch, die Pilgerfahrt, die für jeden Muslim einmal im Leben Pflicht ist* [243, с. 9].

(114) *Außerdem steht jetzt der Hadsch bevor, dann wird in Mekka ein solches Gedränge sein, dass wir die Ruhe, nach der es uns beiden so verlangt, nicht genießen können* [243, с. 11].

(115) *Alles deutet darauf hin, dass wir an dem Hadsch teilnehmen sollen, Sagte sie* [243, с. 11].

(116) *Und schließlich, ganz davon abgesehen, war doch bekannt, dass der Hadsch stressig ist! Aber gerade dieser Gedanke zeigt mir, dass ich mal wieder nach einem leichten Ausweg gesucht hatte* [243, с. 14].

(117) *Am darauffolgenden Sonnabend sollten wir an einem Vorbereitungstreffen in einer Moschee in Frankfurt teilnehmen, die zu der konservativen Partei gehörte, die unseren Hadsch organisierte* [243, с. 14].

Арабське слово *Hadsch* з погляду німецької мовної особистості в наведених вище прикладах згадується поверхнево, так ніби йдеться про звичайну подорож до Мекки, оскільки абсолютно не підкреслюється священний релігійний аспект цього поняття. Це поняття досі в німецькій мовній поведінці сприймають як релігійний ритуал, що потрібно обов'язково здійснити у свему житті (дієслово *sollen*, іменник *Pflicht* у прик. 113, 115, 117).

Відповідно, зауважимо, що слово *Hadsch* часто асоціюють із виснагою і суворістю (прик. 114 : *ein solches Gedränge, die Ruhe nicht genießen können*; прик. 116 : *war doch bekannt, dass der Hadsch stressig ist*). Німецька мовна особистість розуміє це поняття як неминучий релігійний обов'язок, який повинні виконувати всі мусульмани. Хоча, *Hadsch* не є обов'язком, а таке святе паломництво можуть здійснювати всі охочі та спроможні. Одні паломники з захопленням реагують на *Hadsch*, їх переповнюють емоції (прик. 113 : *Hier bin ich, o mein Gott, hier bin ich ...*). Інші, хто сприймає *Hadsch* як примусовий обов'язок (*Pflicht, steht der Hadsch bevor*) не дуже задоволені майбутнім паломництвом (прик. 114). Треті ніби докоряють самі собі, що вони хочуть уникнути виснажливої подорожі до Мекки (прик. 116). Приклад 117 постачає інформацію, що до паломництва ведеться підготовка та організаційна робота у мечеті консервативною партією (*in einer Moschee, die zu der konservativen Partei gehörte; Vorbereitungstreffen, Hadsch organisieren*).

Поняття *Hadsch* – це одна з п'яти рекомендацій (*Säule des Islam*) ісламу. І це паломництво кожен мусульманин намагається здійснити хоча б один раз у своєму житті. Паломництво до Мекки дозволено лише винятково здоровим людям. Це не релігійний заповіт, проте, хто його здійснить, отримає благословення Аллаха [348, с. 522].

- Imam

(118) *Die beiden Jungen waren zusammen jeden Freitag in die Moschee gegangen und hatten den leidenschaftlichen Predigten ihres Imams gelauscht* [107, с. 3].

(119) *Doch zur Osterzeit erinnerten die Imame immer daran, dass die Muslime nicht glauben, dass Jesus am Kreuz gestorben war. Gott hat ihn vorher weggenommen* [107, с. 4].

(120) *Hannah ist jung, wissbegierig und ziemlich eigensinnig. Das passt nicht zusammen mit den konservativen Vorstellungen ihres Vaters, des Imams* [279, с. 5].

(121) *Was also überrascht an der Formulierung «Grüß Gott, Herr Imam»? Das wird nicht nur an dem immer noch anzutreffenden Irrglauben liegen, es existiere eine Spannung zwischen dem »Gott der Christen« und einem »islamischen Allah«. Dabei ist Letzteres nur die wunderbar wohlklingende, arabische Vokabel für denselben, weil einzigen Schöpfer und Herren der Welt* [198, с. 7].

(122) *Es kommt hier sicherlich hinzu, dass das Bild von einem Imam hierzulande noch weit davon entfernt ist, als Bestandteil des kulturellen Wir-Gefühls wahrgenommen zu werden* [198, с. 7].

Поняття *Imam* у німецькому розумінні має релігійний зміст та підпадає під культурний вплив, що призводить до розколу між християнами німецького суспільства та мусульманами, що проживають у Німеччині. Релігійну та культурну поведінку імама завжди сприймають як перепони й перешкоди інтеграції та свободи.

Однак, сама форма привітання імама «*Grüß Gott, Herr Imam*» (прик. 121) засвідчує, що ставлення німців до мусульман є неоднозначним. Справа тут у вживанні слова *Gott*, а не *Allah* : *Gott* – у християн, а *Allah* – у мусульман. У привітанні «*Grüß Gott, Herr Imam*» скрита глибока думка про можливість єдності християн та мусульман. Практично *Gott* і *Allah* – це слова еквіваленти, оскільки творець і господарь світу один (*einziger Schöpfer und Herr der Welt*). Отже, як засвідчує приклад 121, попри існуючі поки розбіжності і напруження у стосунках між християнами та мусульманами у Німеччині, існує також впевненість у можливості інтеграції мусульман у німецьке суспільство.

У наведених прикладах ми отримуємо інформацію про оцінне ставлення до імама : його проповіді страстні (прик. 118 : *leidenschaftliche Predigten*) ; за своїми

переконаваннями серед них є такі, що притримуються консервативних поглядів (прик. 120 : *konservative Vorstellungen*). Цікаву інформацію містить приклад 121 : мусліми не вірять, що *Jesus* (Христос) помер на хресті, його *Gott* (Бог) забрав з хреста.

Основне завдання людини, яку в арабському світі називають *Imam*, полягає в підвищенні релігійної освіченості інших людей. Для цього вона пояснює основні положення релігії та надає відповіді на запитання і поради щодо повсякденного життя. Вона не ставить перед собою мету втрутитися в особисте життя інших чи нав'язати радикальні чи то фанатичні погляди й думки. *Imam* не виконує більше функцій священника або пастора. Хоча, згідно з тлумаченнями деяких словників арабської мови це дійсно людина, яка править молебень у мечеті п'ять разів на день та закликає вірян до молитви [348, с. 75]. Те, що імам править службу у мечеті, засвідчує також приклад 116.

- Hidschab

(123) *Ach je, seufzt der Laie, bei den Muslim Girls ist alles so furchtbar schleierhaft mit einem schwarzen Hidschab* [155, с. 3].

(124) *Mit ihrem Hidschab wartet das Kopftuchmädchen in der Küche des Hauses auf die Befehle ihrer Väter, Brüder und Ehemänner* [155, с. 3].

(125) *Als junges Mädchen wollten mir meine Eltern einen Hidschab wählen, damit ich sie in die Moschee begleite* [155, с. 4].

(126) *Wie die anderen weiblichen Passagiere versuchte ich einen Blick auf die angepriesene Ware für umgerechnet einen bzw. zwei Dollar zu erhaschen, aber im Gedränge konnte ich nur lauter Hidschabs sehen, die obligatorische Kopfbedeckung der Frauen* [260, с. 2].

(127) *Normalerweise hielt ich mich daran, aber an diesem Abend wollte ich einfach nur schneller nach Hause, den Hidschab abzulegen und zur Ruhe kommen* [260, с. 3].

(128) *Ich zog Jeans und T-Shirt an und legte meine Armbanduhr an, dann zog ich mir den Hidschab über* [260, с. 4].

Зауважимо, що у зв'язку із збільшенням потоків мігрантів з країн ісламського світу арабізм *Hidschab* доволі часто вживається в сучасній німецькій мові. Цей предмет жіночого одягу постійно викликає в Німеччині суперечки щодо доцільності носити його, що стало актуальною темою для сучасних письменників та публіцистів.

В аналізі прикладів (123–128) можна помітити, що ця хустина (*Hidschab*) – ніби символ деспотизму та жіночого поневолення, і що всі жінки змушені її пов'язувати на голові, що оцінюється негативно (прик. 123 : *so furchtbar*); жінка відчувається некомфортно й незручно (прик. 126, 127). Серед мусульман є такі, що змушені носити *Hidschab* згідно традиції, хоча у них виникає інколи бажання, якомога скоріше скинути цю хустину (прик. 127). Але обов'язковою є ця хустина для відвідування мечеті (прик. 125).

Попри всі дискусії, поки що більшість вважає, що *Hidschab* – це більше ніж звичайна хустина, яку повинні носити мусульманки; це передусім предмет ісламського жіночого одягу, що відображає її духовне, тілесне та релігійне життя [371, с. 93]. В цей ряд вписуються також арабізми *Burka*, *Nikab*. До речі слово *Hidschab* зустрічається у іншій орфографії *Hidjab*.

- Haram

(129) *Wird Allah Dich ohne Kopftuch nicht lieben? Wenn ich die Blicke der Männer einfange, ist das Haram. Kein Kompliment und keine Sünde* [267, с. 76].

(130) *Ohne das Untertuch gucken ja auch immer noch Härchen raus, das geht gar nichts. Das wäre eine Verlockung. Nicht ehrbar, also Haram* [267, с. 76].

Арабізм *Haram* (*ме, що заборонено, гріх*) позначає все, що є неприпустимим для вірян (мусульман), тобто усі приписи та поради Корану мають дотримуватися. Це стосується усіх сфер життя мусульман: харчування, торгівлі й підприємництва, поведінки у суспільстві тощо. Дотримування цих приписів показує, що вірянин не хоче грішити (*will nicht Haram tun*). Гріхом в ісламі вважається, наприклад, розлучення, крадіжка, вживання свинини чи алкоголю тощо. А ще як свідчать наведені приклади 129, 130 гріхом вважається привертати увагу чоловіків та чути від них компліменти.

- Scharia

(131) *In der Scharia, die als Zivilrecht des Islam gilt, wird eine bestimmte Steinigungspraxis vorgeschrieben* [261, с. 124].

(132) *Er hatte den Koran auswendig gelernt und kannte sich in der Scharia gut aus. Er genoss seine Position als oberster Religionspolizist* [267, с. 125].

Арабізм *Scharia* (*шаріат*) це шлях, яким мусить йти кожен мусульманин для отримання спасіння. *Scharia* часто трактують як синонім ісламу та як сукупність релігійних приписів. Шаріат поділяє вчинки людей на обов'язкові, бажані, дозволені, непристойні та заборонені. При цьому підкреслюється, що шаріат надано мусульманину Аллахом й тому є досконалим, бездоганим та незмінним. *Scharia* опікується цивільним правом. За порушення приписів Ісламу у давнину забивали тіх, хто порушив відповідні приписи, камінням (публічна казнь). Так званий *Religionspolizist* (спостерігач за дотриманням заборонених приписів) пишався своїми функціями.

- Mufti

(133) *Amin el-Husseini war einer des bekannten islamischen Muftis in Palästina und führte die Ideologie der Nationalsozialisten* [261, с. 13].

(134) *Und doch geistert der Mufti immer wieder durch die Gespräche und die Auseinandersetzungen* [154, с. 11].

Mufti (ісламський суддя) відіграє особливу роль у релігійному житті ісламського суспільства. Мусульмани звертаються до цієї людини у критичні ситуації, просять поради та офіційного дозволу, наприклад, щодо дати початку місячного посту, часу молитов, участі у військових діях тощо. Деякі арабські суспільства мають *Mufti* при своєму офіційному уряді (керівництві).

Арабізм *Mufti* увійшов до різноманітних сучасних словників німецької мови, які тлумачать це слово приблизно однаково [Duden Universalwörterbuch]: *Mufti – islamischer Rechtsgelehrter und Wissenschaftler, der sich zu verschiedenen Themen des Lebens der Muslime äußert, erläutert* [Wahrig Herkunftswörterbuch]: *Mufti – Mohammedaner Rechtsprecher, Entscheider und Gesetzausleger erklärt* [356, с. 1218; 372, с. 346]. Проте будучи ісламським суддею *Mufti*, міг бути прихильником

певної ідеології, як наприклад *Amin el-Husseini* у Палестині поділяв ідеологію націонал-соціалістів (прик. 133).

Такі арабізми як *Emir, Pascha, Wesir, Sultan, Scheich* позначають осіб, які посідають державницькі посади, у творах літератури ставали неодноразово персонажами казок. Слово *Dschinn* – це міфологічно-казковий персонаж, який відомий й українцям з дитинства.

- Emir

(135) *Der Vater des Emirs von Hall- Abdellah, trotzdem nennt man den Emir nicht Ibn-Abdellah, wohl aber Ibn-Baschid* [237, с. 27].

(136) *Bei einem feierlichen Gottesdienst wurde ihm als Emir von Spanien gehuldigt* [241, с. 29].

Починаючи з 947 року в Палермо вживалося арабське слово *amir*. Після того, як Палермо захопили у 1072 році нормани, та території починає формуватися арабсько-грецько-норманська культура і починає вживатися *amiratus*, що позначає найвищий титул. З 18 ст. вживається слово *Emir*, що й доси позначає арабський титул [296, с. 48].

- Pascha

(137) *Ich muss sofort eine Antwort entwerfen. Er ist von Mohammed, dem Pascha von Ägypten* [239, с. 155].

(138) *Der Zorn des Paschas hatte inzwischen Zeit gehabt, sich abzukühlen* [297, с. 7].

Арабізм *Pascha*, від арабського *Bascha*, у 15 ст. за часів Османської Імперії та Османського Віцекоролівства Єгипту позначав найвищий громадський та військовий титул. *Pascha* у німецькому трактуванні пов'язується з турецьким *paşa* – титул вищих урядовців у султанській Туреччині та деяких інших країнах. [www.uk.wikipedia.org].

- Wesir

(139) *Er ist Gottes Schatten auf Erden, der Herrscher am Goldenen Horn, er ist der erhabene Wesir seiner Zeiten* [156, с. 135].

(140) *Trotzdem verstand er, dass vom Wesir Alafadel die Rede war und von einer Krankheit, andere Namen wurden aber auch erwähnt* [242, с. 419].

(141) *Doch hier lag der große Herrscher Ägyptens, der Wesir, dessen Name die meisten Bewohner nur flüsternd von sich gaben* [242, с. 419].

Арабізм *Wesir*, від арабського *wazir*, буквально означає носій важких предметів. Слово *wasir* походить від дієслова *wasara* (нести) [368, с. 127]. З часом значення змінилося – той, що несе разом з государем труднощі правління. Це слово було запозичене у європейські мови не лише безпосередньо у значенні титул міністрів і вищих сановників у багатьох мусульманських країнах, а й як шаховий термін (слово *ферзь* також походить від арабського *wasir*) [368, с. 127–128].

- Sultan

(142) *Der Sultan bricht die Versammlung auf, um die Notabeln zu begrüßen* [304, с. 9].

(143) *Er heißt Abdulhamid, der letzte Sultan des Osmanischen Reiches* [304, с. 11].

Sultan (араб. *sultān*) – ісламський титул, що несе моральне навантаження і містить релігійну владу, оскільки роль правителя була визначена в Корані. Проте султан не повинен обов'язково бути релігійним наставником, главою. Вважається, що титул султана нижчий за титул каліфа, проте в Єгипетському Султанаті з 1261 по 1517 реальна влада належала султанові, а влада каліфа династії Аббасидів обмежувалася лише духовною владою. У державах, де правили Чингізиди, титул султана зазвичай вважався нижчим ханського звання [www.uk.wikipedia.org].

Слово *Sultan* потрапило у європейські мови у формі *solden*. Безпосередньо у німецьку мову слово потрапило у 13 ст., з 16 ст. *Sultan* використовується у значенні *правитель, государь, монарх* [368, с. 115].

Зауважимо, що в Корані це слово позначає абстрактне поняття влади, таким було значення в перші сторіччя ісламу. Згодом терміном *Sultan* називали одноосібного представника світської влади, в той час як *Imam* був релігійним авторитетом.

- Dschinn

(144) *Als Emma den Korken herauszieht, steigt eine Rauchsäule empor: Karim, der Blaue Dschinn [234, с. 12].*

(145) *Der Dschinn Bartimäus bekommt eines Tages in London den Auftrag, dem hochnäsigen Zauberschüler Nathanael zur Seite zu stehen [288, с. 92].*

Арабізм *Dschinn* позначає духа, демона у фольклорі арабів та народів мусульманських країн [368, с. 46].

- Inshallah

(146) *Beim Verlassen der Türkei sollen wir das Geld wieder zurückerhalten...Inshallah! Langsam setzen wir uns wieder in Bewegung [127, с. 161].*

(147) *Schiraz werden in dieser Hinsicht noch als besonders schön gepriesen. Inshallah (so Gott will), wird es noch so sein [127, с. 161].*

Арабізм *Inshallah* складається з двох частин: *Inscha* (*wenn er will* – якщо він хоче) та *Allah* (*Gott*). Це слово має безпосередній зв'язок з поширеним в мусульманському світі виразом *Wenn Allah will* (*Якщо хоче Аллах*). Уживання цього арабізму вказує на домінуючий релігійний аспект комунікативного процесу в арабському суспільстві. Його уживання набуває значення комунікеми. В українській мові подібними є такі комунікеми «*Дай-то Бог!*», «*На все Божья воля*», «*Дай Боже, щоб ...*» і т.п. Таке не завжди виправдане вживання оцінюється, на наш погляд, рос. «*Не помінай Господа вчує*» як пересторога необдуманого згадування Бога.

- Schaitan

(148) *Der Mann unserer Gruppe teilte uns mit, dass wir den Schaitan gesteinigt haben [243, с. 9].*

(149) *Gestern Abend war Schaitan in unser Zimmer gekommen, um uns zu versuchen [243, с. 14].*

В ісламі *Schaitan* позначає найвищого, найголовнішого невіруючого джина. Це слово доволі часто згадується в Корані (наприклад, Коран 7:10): «*Drauf sagten wir zu Engeln: «Fällt vor Adam nieder!» Und die taten es; nur Schaitan weigerte sich.*

Er war einer der Ungläubigen». Напроти́вагу янголам, про яких в Корані написано: «...*Sie widersetzen sich keinem Befehl Allahs und führen alles aus, was ihnen befohlen wird*» *Schaitan* не був вірним та відданим Аллаху. Коли Аллах попросив його разом з янголами підкоритися Адаму (людині), *Schaitan* обури́вся і відпові́в: «*Ich bin besser als er. Mich hast Du aus Feuer erschaffen, und ihn nur aus Lehm!*» (Я кращий від нього. Мене Ти створив з вогню, а його лише з глини!) [www.koran-auf-deutsch.de/].

Багаточисельні легенди пов'язані з *Schaitan*. Згідно однієї він був змушений тисячі років оберігати ворота раю, на яких був напис: «*Es gibt unter den am meisten geehrten Knechten Allahs einen, der lange Zeit gehorsam ist und sich dann seinem Herrn widersetzt und sein Herr von sich weicht und ihn verflucht.*» (Є серед найбільш шанованих служителів Аллаха той, який довгий час був слухняним, а потім пручається своєму господареві і його господар відходить від нього і проклинає його.). *Schaitan* читав цей напис та не міг зрозуміти, хто ж міг так вчинити [www.eslam.de/]. Слід додати, що це слово можна часто почути як вигук незадоволення.

Слід зауважити, що аналіз структури та змісту арабських казок (у перекладі на німецьку мову) засвідчив, що арабські казки містять обов'язково згадку про Аллаха, про його вчення, при цьому цим ім'ям починаються і закінчуються майже всі казки. Однак виникає питання, чи має рацію перекладач, коли замість арабського слова *Allah* вживає німецький еквівалент *Gott*, наприклад: 1) початок казки: «*In den Geschichten der Völker aus uralten und längst vergangenen Tagen wird folgendes erzählt – aber Gott weiß es am besten, er ist weiser, mächtiger und edler als alle. Im Übrigen ist die Geschichte dem Verstand derer angemessen, die begehren und die Gnaden schenken und erbitten*» [313, с. 5]; 2) кінець казки: „*Dies ist die Geschichte von Anfang bis zu Ende. Preis sei Gott allein, und er schenke Segen dem besten seiner Geschöpfe, unserem Herrn Muhammad, seinen Angehörigen und Freunden!*“ [313, с. 32].

Як засвідчують наведені приклади початку і кінця арабських казок вони явно вказують на арабський контекст і у такому контексті, на нашу думку, слід

було використовувати арабізм *Allah*, тим паче, що це слово наводиться у всіх лексикографічних джерелах і німці добре розуміють його. Ми вважаємо, якщо це суцільно арабська казка, то при її перекладі на німецьку мову слід зберегти відповідний мовний реєстр, оскільки тут не йдеться про інтеграцію мусульман у німецьке суспільство.

Приклади відмінностей інтерпретацій арабських слів арабською та німецькою мовними особистостями подано на рисунку 3.1.

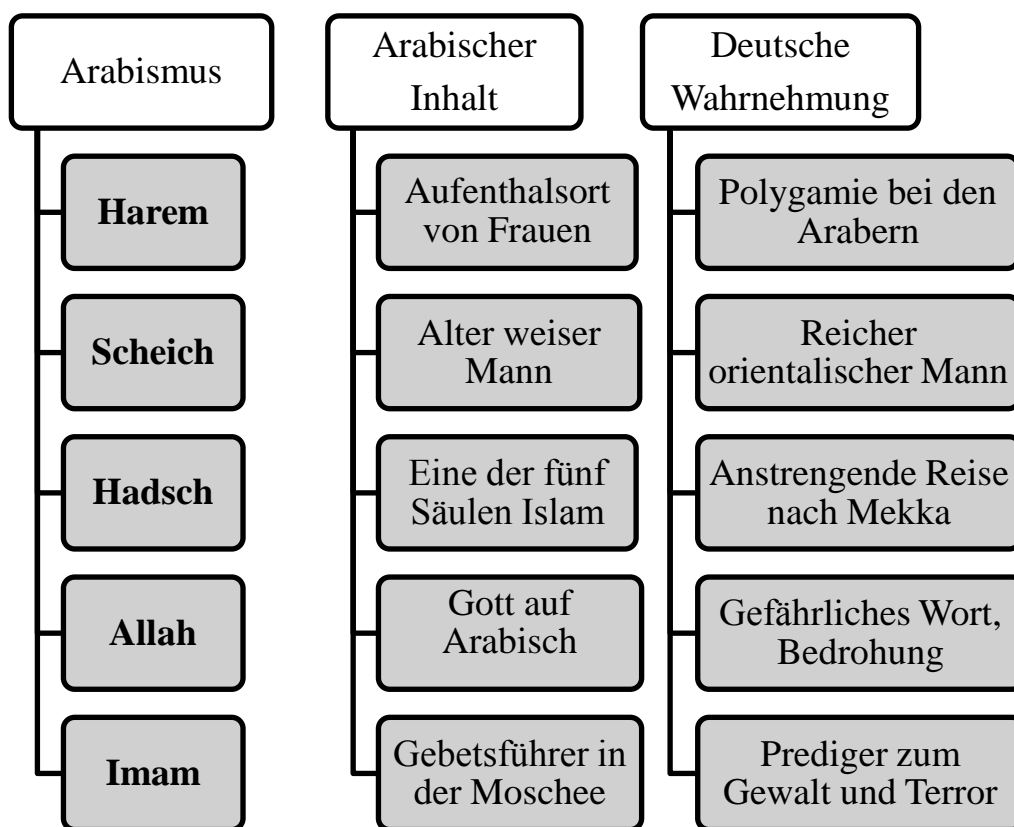

Рис. 3.1. Розбіжності в розумінні арабізмів німецькою та арабською мовними особистостями

Отже, проаналізовані арабізми, які уживаються у творах, присвячених міжкультурній проблематиці, фактично всі мають релігійне підґрунтя. Однак помітною є міграція цих арабізмів у інші сфери життя. (соціальну, побутову, політичну, художню та ін.). Як наслідок вони сприймаються і інтерпретуються не як догма ісламу, а обростають додатковими смислами, переосмислюються,

демонструють різне оцінне ставлення щодо позначуваного та ніби “пристосовуються” до світського життя.

У літературі мігрантів, які опікуються насамперед проблемою міжрелігійного співіснування та порозуміння між представниками різного віросповідання (християнства, іудейства та ісламу) піднімається проблема інтеграції мусульман у німецьке суспільство.

Справжні цінності ісламу засвідчують проповіді Бенжаміна Ідріца, імама муслімського приходу у Пенцбурзі (Верхня Баварія). Він опікується проблемою інтеграції мусульман у Європейське суспільство. Визначаючи той факт, що у німецькому середовищі ставлення до ісламу неодностайне, його книга як і вся його релігійна служба скерована на пошук взаєморозуміння між мусульманами і немусульманами, які мешкають у Німеччині, а також між церквою та державою. А те, що тут існують проблеми засвідчують хоча б слова Крістіана Вульфа, які він проголосив у своїй промові з нагоди 20. річниці німецької Єдності : *«Das Christentum gehört zweifelsfrei zu Deutschland. Das Judentum gehört zweifelsfrei zu Deutschland. Das ist unsere christlich-judische Geschichte. Aber der Islam gehört inzwischen auch zu Deutschland»* [Frankfurter Allgemeine Zeitung, 26.04.2014 (online)]. Його промова не у всіх викликала схвалення.

У своїх недільних проповідях основну увагу імам приділяє універсальним цінностям, які такіж старі як і наш космос. У фокусі його увагі гармонія двох інстанцій : з одного боку Коран і Пророк, а з іншого основний закон держави (конституція). Перші, за його словами, пропонують орієнтацію у ставленні до неба, другий у ставленні до Земного. Тільки у гармонії співіснування між церквою і державою, між мусульманами і немусульманами, між різними релігіями – шлях до миру і злагоди у будь-якому суспільстві.

Основні цінності ісламу, християнства, іудейства базуються на 10 заповідях, які мають засвоїти всі, незалежно від віросповідання. У центрі всіх цінностей домінує справедливість, навколо якої ґрунтуються всі інші. Отже, Бенжамін Ідріц, як теолог і знаток Корана виступає саме за інтеграцію, не за радикалізацію чи асиміляцію, а згідно Корана за серединне поняття між цими двома полюсами – за

інтеграцію мусульман у німецьке суспільство і прикладає всіх зусиль, щоб роз'яснити своїм прихожанам суть ісламу. Наведемо фрагменти його проповіді з нагоди 60-річчя Німеччини та її основного закону, які яскраво засвідчують основні цінності ісламу :

(150) *Die neue Generation von Muslimen ist Träger einer neuen Identität. Menschenrechte, Demokratie und Rechtsstaat, uneingeschränkte Glaubens- und Meinungsfreiheit, Pluralismus des Denkens, der Religionen, Sprachen und Ethnien, Sicherheit des Einzelnen wie des Landes, Bildung und Erziehung, Toleranz und Vertrauen innerhalb der Gesellschaft, Gerechtigkeit und Gleichheit zwischen den Individuen, Bewahrung der Schöpfung sind die Grundwerte, auch für die Muslime in Deutschland. Für diese Generation der Muslime ist Deutschland zu ihrer Heimat geworden* [198, с. 220].

Цінності нового покоління мусульман як носіїв нової ідентичності позначаються відповідними лексичними одиницями, ужитими імамом: *MENSCHENRECHTE, DEMOKRATIE, RECHTSSTAAT, FREIHEIT, PLURALISMUS, SICHERHEIT, BILDUNG, ERZIEHUNG, TOLERANZ, VERTRAUEN, GERECHTIGKEIT, GLEICHHEIT.*

Саме для мусульман, які розподіляють ці цінності, Німеччина стала і стає їхньою Батьківщиною. Проблем існує ще багато, оскільки існують сили, які за різними причинами радикалізують іслам, спотворюють його суть, провокують ненависть та конфлікти у мультинаціональному суспільстві.

І звертаючись безпосередньо до Бога, молитва містить і такі слова:

(151) *Barmherziger Gott, auch wenn wir Unterdrückung, Ungerechtigkeit und Hass erfahren sollten, führe uns auf den Weg der Vernunft, der Weisheit und der Versöhnung! Gib denjenigen keine Chance, die die Saat ihres Hasses verbreiten wollen! Mache Europa zu einer Stätte der Sicherheit und der Ruhe, lass nie wieder Menschen die Erfahrung des Holocaust, des Genozids von Srebrenica oder von Terroranschlägen erleiden! Bewahre uns vor Armut, Krankheiten und Umweltkatastrophen! Lass uns auch hier weiterhin in Frieden leben, beschütze unser Land vor Rassismus, Gewalt und Terror! Wie Dein großer Prophet*

Abraham betete: „Herr, mache diesen Ort zu einer Stätte der Sicherheit und des Friedens! (Koran: 14/35) [198, с. 223].

Як бачимо, не до ненависті, гноблення, несправедливості, війни, террору, голокосту, геноциду закликає іслам, а до таких цінностей як *VERNUNFT, WEISHEIT, VERSÖHNUNG, RUHE, FRIEDEN*.

Звертаючись до вірян, проповідь окреслює необхідні дії не тільки як громадський обов'язок, але й за релігійними переконаннями :

(152) Dazu gehört, dass wir die Geschichte, Kultur, Traditionen, die Sprache, die staatliche und gesellschaftliche Ordnung, die typischen Eigenschaften des Landes kennen und vertreten. Dazu gehört weiter, dass wir es als religiöse, menschliche und nationale Aufgabe betrachten, in geistiger Achtung gemeinsam mit der Gesellschaft und den entsprechenden Institutionen des Landes gegen un- und anti-demokratische Entwicklungen, gegen mangelnde Bildung, moralische Wertelosigkeit, Rassismus, Intoleranz, Gewalt, Extremismus, Hass gegen Juden, Christen oder Muslime vorgehen [198, с. 221].

Отже, своє основне завдання теологі вбачають у роз'ясненні суті ісламу, сприянні правильному розумінню цінностей, які сповідує іслам.

На сьогоднішній день розроблена модель ідеальної муслімської особистості, інтегрованої у німецьке суспільство. Ця модель містить такі ознаки:

1. Піклування про освіту дітей починаючи з дитячого садочку і на протязі всього освітнього періоду. Активна участь у всіх освітніх міроприємствах включаючи членство у батьківських комітетах, шкільних нарадах і т. п. Піклування про духовний, інтелектуальний, культурний розвиток дитини. Проведення разом з дітьми вільного часу. Не застосування насилля щодо дітей, заохочення дружби з дітьми різних суспільних прошарків, віросповідань, виховання у душі високих моральних цінностей суспільства.

2. Керування першою заповіддю Корана „*Lies!*“ у всіх діях та помислах (це означає насамперед здобуття знань). Заохочення до здобуття знань на всіх ступенях освіти від початкової до висшої школи, розвиток інтересу до навчання,

науки, дослідницько-наукової роботи. Слідування прикладу освічених людей, орієнтація на їхні досягнення.

3. Досягнення високопрофесійної кваліфікації, активне проведення вільного часу, здоровий образ життя, відмова від шкідливих звичок і презирство насильства, фанатизму, відсторонення від всіх вчинків, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

4. Інтерес до політики та суспільного життя країни, району, міста, знання депутатів якщо не особисто то за іменами, керівних органів та представників влади і активна участь у суспільних справах, виборах, підтримка інтернаціональних змагань з участю команд (спортивних та інш.) країни.

5. Знання мови, культури, конституції, законів, державного устрою, цінностей, менталітету, національного гербу, гімну, прапора, історії, ідентичності, традицій, видатних особистостей і всього, що надає країні самобутності.

6. Догляд за своїм тілом та одягом, уникання вигляду, який суперечив би толерантності місцевих мешканців, дотримання приписів моди до сезонів року, віку, географічного регіону за місцем перебування (проживання).

7. Сумлінне ставлення до роботи, не намагання прожити за державні соціальні виплати, шанобливе ставлення до своїх роботодавців та колег.

8. При можливості бути роботодавцем поважливе ставлення до робітників, уникання нелегального працевлаштування, активна участь у вселякого роду спонсорських акціях.

9. Налагодження та підтримання контактів з коренним населенням, відвідування різних культурних та соціально-побутових закладів (музеїв, концертів, театрів, ресторанів, кав'ярень, кафе і т. п.).

10. Нетерпимість акцентування у будь-яких місцях перебування випадків прояву насильства, порушення прав громадян, дискримінації, расизма, випадів проти інаковірних, ненависті та поляризації від суспільства, захист прав жінок, свободи слова, мислення, життя, цінування боротьби з забрудненням навколишнього середовища, активна участь у релігійних та суспільних акціях з

культурними, гуманістичними, виховними та соціально-корисними цілями [198, с. 26–30].

Ми не будемо перераховувати всі 20 пунктів моделі інтегрованої особистості у німецьке суспільство (інші пункти стосуються відносин з сусідами, питання взаємоповаги, комунікації і т. п.), зауважемо тільки, що ця модель передбачає також синтез етнічних ідентичностей, не повне розчинення однієї ідентичності в межах іншої, а збереження також своєї власної. І тоді не слід буде боятися асиміляції з одного боку, а з іншого розчеплення цілого суспільства на паралельні. В останньому випадку це будуть симптоми провалу інтеграції мусульман у німецьке суспільство. Не випадково останнім часом і з'явився термін “*Euro-Islam*” [198, с. 49].

Слід наголосити, що низка мислителів у зв'язку з процесами глобалізації, інтеграції, кооперації у світі, опікуються проблемами мусульман. Свою філософію майбутнього ісламу вони будують на таких цінностях як *СВОБОДА, ПРАВА, ЛЮДИНИ, ДЕМОКРАТІЯ*.

Іслам не може не враховувати виклики життя, яке з 7 ст. по сьогодні зазнало чимало змін. Серед мислителів мусульманства вихідці із різних країн. Назовемо окремих із них: *Fazlur Rahman* (Пакистан), *Hasan al- Turabi* (Судан), *Rachid al- Channouchi* (живе як мігрант у Англії), *Abdelwahab el- Affendi* (Судан, викладач університету в Лондоні), *Muhammad Ammara* (Єгипет), *Muhammed Abed al- Jabri* (дата смерті 2010, Марокко), *Ihsan Eliacik* (Туреччина) та багато інших.

Проблемам мусульман присвячують свої твори також німецькі автори. І не тільки загострюють увагу читачів на цих проблемах, але й пропонують шляхи їх розв'язання.

3.2. Уживання арабізмів у німецькомовній публіцистиці

Через жорстокі та колосальні події, що сколихнули різні регіони сучасного світу, виникли різноманітні протистояння та конфлікти, що мають насамперед релігійний, культурний, національний та політичний характер. Щодня можна прочитати в німецьких друкованих виданнях нові слова та вирази, що належать

іншим культурам та мовним суспільствам, зокрема арабам, персам чи євреям, і містять кардинально відмінний відтінок смислів.

Відповідно, більшість уживаних у німецькому розумінні слів викликають чималі непорозуміння на всіх рівнях. При цьому у пресі наводяться культурні, релігійні, соціальні та національні стереотипи, які можуть перешкодити міжкультурному комунікативному процесу. Унаслідок довготривалих конфліктів і протистоянь на Близькому Сході досить часто в німецькій періодиці наводять арабські слова та вирази у не цілком адекватній інтерпретації.

У журналі *Der Spiegel* (№ 22/2016) опубліковано статтю під заголовком „Die terroristische Persönlichkeit“. Журналіст Tobias Rapp систематизує зібраний ним матеріал щодо гостроактуальної проблеми сьогодення: терор та боротьба з ним. Оскільки ця проблема пов'язана з ісламським світом, то стаття містить низку арабізмів: *Dschihad*, *Dschihadisten* (подається також англійський варіант орфографії *Jihad*), *Islam*, *Islamische Welt*, „*Islamischer Staat*“, *islamischer Terrorist*, *ein radikaler Islam*, *muslimische Terroristen*, *Ingeniere des Dschihad* (*Engineers of Jihad*), *die muslimische Welt*, *im Namen Allahs des Allmächtigen*, *der Islamismus*, *europäische Islamisten*, *muslimischer Glauben*, *islamistisch*, *tschetschenische Islamisten*, *Muslim*, *Umma*, а також власні назви. Щоб побороти тероризм потрібно знати його причини. На основі досліджень європейських соціологів (англійських, німецьких) висловлюється думка, що причиною терору, який вже вийшов за межі однієї країни, може бути те, що позначається словосполученням „*Engineers of Jihad*“ (анг.), або „*Ingenieure des Dschihad*“ (нім.). Чотири молодих терориста Umar Farouk Abdulmutallab, Seidfeddine Rezgui, Najam Laachraoni та Abdul Subhan Qureshi, про які йдеться у статті, мали освіту інженера, а *Dschihad* робить ставку на освічених людей, які однак з різних причин були вилучені із своєї професійної діяльності. На думку ж психологів причину слід шукати у психології терориста.

Вони називають такі:

(153) *Ein starkes Gefühl von Ekel. Im konkreten wie im übertriebenen Sinne. Das treibt ihn (den Terroristen) an. Er will zum einen sich und seine Umwelt sauber halten. Allerdings geht das Gefühl des Ekels weit darüber hinaus. Nichts*

verbindet Islamisten, Nazis, Faschisten so sehr wie die Überzeugung, die kulturelle Reinheit ihres Landes, ihres Volkes oder ihres Glaubens sei bedroht. Gemeinsames Feinbild : der schwule Mann“ [Spiegel online, с. 135].

Отже, перша причина – це відчуття огиди (*Ekel*), у конкретному перебільшеному значенні: культурна чистота їхньої країни чи їхньої віри, їхнього народу під загрозою. Сформовано образ ворога: гомосексуаліст.

(154) *Ein Bedürfnis nach Ordnung, Struktur und Sicherheit* (потреба у порядку, структурі, безпеці).

(155) *Hat der Rechtsterrorist eine starke Abneigung gegen alle Vieldeutigkeit* (радикальний терорист відчуває сильну антипатію проти всілякої багатозначності). Під впливом таких відчуттів терорист вважає, що він в ім'я Алаха Всемогутнього (*im Namen Allahs des Allmächtigen*) має право чистити світ від всього, на його розсуд, небаженого [Spiegel online, с. 135].

Отже як бачимо, ті арабізми, які трактуються традиційно у арабських джерелах переважно з позитивною конотацією, у німецьких джерелах неповно, нейтрально, чи окремі з них негативно або амбівалентно, у публіцистиці, як засвідчує аналіз наведення статті, такі арабізми як *Islam, Muslim, Dschihad* та однокореневі з ними слова інтерпретуються вкрай негативно, про що свідчить і застосоване у статті співставлення радикального ісламізму з фашизмом, націонал-соціалізмом і т. п.

У публіцистиці, на відміну від характеристики ісламу у літературі мігрантів, де висловлюється надія і віра в те, що мусульмани з часом інтегруються у Європейське (зокрема німецьке) суспільство, і де частіше піднімаються та схвалюється питання про так званий „*Euro-Islam*“ (Євро-іслам), у публіцистиці скоріше говорять про неможливість такої інтеграції. Дебати з цього питання розділили, можна сказати, німецьке суспільство на два протилежні лагера: одні навіть не хочуть чути про інтеграцію (при їхньому вкрай негативному ставленні до мігрантів із мусульманського світу), другі ж, більш лояльні, не можуть аргументовано довести схвальне ставлення до мігрантів.

Для висвітлення змісту таких арабських слів у німецьких мас-медіа ми використали у якості джерел періодичні видання “*Die Welt, Der Spiegel, Focus, Frankfurter Allgemeine Zeitung*“. У цих періодичних виданнях є статті, які уже в заголовках містять арабські слова, наприклад *Europäerinnen und der Islamische Staat: Was bringt Frauen dazu, in den Dschihad zu ziehen?* [Der Spiegel, 16.10.2014 (online)].

У публіцистичних виданнях зазначається, що у Європейських країнах, у тому числі і в Німеччині ведеться активна пропаганда особливо серед молоді з боку прихильників, агентів тероризма та радикального ісламізму. Їм вдається завербувати молодих людей, які ідуть на “священу, на їх думку, війну” у Сірію, хтось за романтикою (*Dschihad-Romantik*), як у прикладі:

(156) *Ein Trend, der auch in Deutschland bekannt ist. Im Internet werde eine Dschihad-Romantik verbreitet, sagte jüngst Verfassungsschutzpräsident Hans-Georg Maaßen* [Der Spiegel, 11.10.2014 (online)].

Інші втратили роботу і не мали перспективи у Німеччині, наприклад:

(157) *Einer Studie des Bundesamtes für Verfassungsschutz zufolge haben sich von rund 400 Dschihadisten aus Deutschland nur etwa zehn Prozent in einer Moschee radikalisiert. Viele der jungen Dschihadisten hatten vor ihrer Abreise keine Arbeit. Es fehlte ihnen oftmals eine Perspektive in Deutschland* [Die Welt, 12.10.2014 (online)].

Були такі, які виїхали в Сірію, а потім розчаровані намагалися повернутися додому:

(158) *Zwei Teenager aus Wien rissen im April von zu Hause aus, um nach Syrien zu gehen. Jetzt wollen sie angeblich wieder zurück. Sie sind nicht die Einzigen, die in den Dschihad gelockt und bitter enttäuscht wurden* [Der Spiegel, 11.10.2014 (online)].

(159) *Vor einem halben Jahr schlossen sich die Wiener Teenager Samra und Sabina syrischen Dschihadisten an. Nun wollen sie offenbar zurück* [Die Welt, 12.10.2014 (online)].

Були й такі, хто виїжджав за страхові виплати:

(160) *Dschihadisten aus Deutschland könnten laut einem Medienbericht jahrelang mit Unterstützung der Sicherheitsbehörden in Kriegsgebiete ausgereist sein* [Der Spiegel, 02.10.2014 (online)].

Згідно офіційних даних більш як 400 джихад-туристів виїхали у Сірію, із них біля 100 повернулись радикалізованими:

(161) *Offiziellen Angaben zufolge gibt es mehr als 400 deutsche Dschihad-Touristen, die nach Syrien gereist sind, und rund hundert radikale Heimkehrer.* [Der Spiegel, 04.10.2014 (online)].

(162) *Die Polizei hat in Frankfurt am Main einen Terrorverdächtigen festgenommen, der vor wenigen Monaten aus dem Dschihad in Syrien zurückgekehrt sein soll* [Der Spiegel, 16.10.2014 (online)].

(163) *Erst kürzlich ist er offenbar aus dem Dschihad zurückgekehrt: Die Polizei hat in Frankfurt einen mutmaßlichen Islamisten festgenommen. Der 27-Jährige soll bei der Nusra-Front in Syrien angeheuert und eine Kampfausbildung absolviert haben* [Der Spiegel, 25.09.2014 (online)].

Були й такі, хто загинув страшною смертю:

(164) *Ein Junge aus Hamburg reißt aus und schließt sich dem Dschihad an. Die Hamburger Morgenpost hat nun beschrieben, wie die Mutter auf makabre Weise von seinem Tod erfuhr* [Der Spiegel, 04.10.2014 (online)].

Уряд робить все можливе, що б запобігти від'їзду молодих людей та джихад:

(165) *Uno-Resolution: Bundesregierung erwägt neue schärfere Strafen gegen Dschihad-Reisende* [Der Spiegel, 25.09.2014 (online)].

(166) *Die Innenminister wollen deutschen Dschihadisten den Personalausweis entziehen* [Der Spiegel, 20.10.2014 (online)].

(167) *In der Debatte um verschärfte Ausweisregelungen für Dschihadisten wächst jetzt auch von Länderseite der Druck auf die Bundesregierung* [Die Welt, 26.09.2014 (online)].

(168) *Kühne-Hörmann will ihren Vorschlag nun auf der Konferenz der Justizminister Anfang November in Berlin vorbringen. Die Debatte um die*

Ausreise zum Dschihad, so die CDU-Politikerin, sei schon lange keine akademische mehr [Der Spiegel, 09.10.2014 (online)].

(169) *Wir müssen verhindern, dass diese radikalisierten Kämpfer ihren Dschihad erfolgreich in unsere Städte tragen. Sagte der Bundesinnenminister anschließend [Die Welt, 06.10.2014 (online)].*

Терористична організація “ісламська держава” бере “на замітку” країни, які чинять перепони джихадістам:

(170) *Die Terrororganisation Islamischer Staat nimmt die Länder ins Visier, deren Regierung den Dschihadisten den Kampf angesagt haben. Auch die Bundesrepublik Deutschland [Der Spiegel, 02.10.2014 (online)].*

Слово *Dschihad*, яке сьогодні через нечітке розуміння наводить жах на весь світ, багато тлумачилося та використовувалося семантично помилково. Наведені приклади засвідчують, що значення цього слова обмежується лише війною та озброєними протистояннями в повсталій країні.

У прикладах особливо помітно, що слово *Dschihad* сполучується з різними іншими словами, наприклад *Dschihad-Romantik*, *Dschihad-Touristen*, *Dschihad-Reise*. Такі складні слова не мають еквівалентів в арабськомовному середовищі. Поява слів-неологізмів у німецькомовному вжитку свідчить про семантико-словотворчу адаптацію.

Зазначимо, що слово *Dschihad* не пов’язано з якимось певним регіоном чи країною. В мовній поведінці арабів це поняття сприймається як частина їхньої релігії. Все, що людина отримала чи досягла протягом свого життя називають *Dschihad*, наприклад: *Ernst in der Arbeit* – серйозне ставлення до роботи, *gegenseitiger Respekt* – взаємоповага, *Selbstkontrollieren* – самоконтроль, *Landverteidigung* – захист країни).

Крім того, додамо, що лексема *Dschihad* в розумінні арабських комунікантів може вживатися в різних контекстах, наприклад: *kultureller Dschihad*, тобто поширення та роз’яснення культурних традицій та принципів; в релігійній сфері *religiöser Dschihad* (суворе дотримання релігійних правил та норм без заподіяння шкоди іншим релігійним громадам); *großer Dschihad* як організація

суспільства та допомога, боротьба з неосвіченістю в межах соціальної групи [350, с. 172].

Поняття *Dschihadist* асоціюється із тероризмом та радикальним ісламізмом, з так званою священною війною, яку розпочали мусульмани. Очевидно, що німецька мовна особистість вважає також, що більшість джихадистів належать ісламу і переконують, що відстоюють його закони та принципи. Крім того, є німці та представники інших народностей Німеччини, які вживають це слово, тому що воно їм подобається чи захоплює, хоча вони й не мають жодного уявлення про його істинне значення.

Не мало молодих людей прагнуть буди джихадистами, при цьому неадекватно інтерпретуючи це поняття.

В арабському суспільстві *Dschihadist* – це *культурний борець (kultureller Kämpfer)*, а не *священний воїн (heiliger Krieger)* в ім'я віри. Це поняття ніколи не містило радикальних чи екстремістських значень. Джихадисти – це люди, які беруть участь у розвитку країни та її звільненні від посягань будь-якого роду [350, с. 782].

У світлі останніх подій у світі відбувається політизація та ідеологізація, можна без перебільшення сказати, набутих знань у всіх сферах людського життя, що не могло не залишити свій слід і на уживанні та інтерпретації арабізмів. Із телевізійних репортажів, інтернет-сайтів, шпальтів газет і журналів не сходять низка арабізмів, які активізують своє поширення: *Al-Qaida*, *Mudschahid*, *Salafist*, *Kalifat*, *Hisbollah*, *Intifada*, *Taliban*. Ці арабізми пов'язані з екстремістськими терористичними організаціями. Наведемо приклади:

(171) *Am 1998 verübte Saifo al-Kassar für Al-Qaida einen Bombenanschlag auf die amerikanische Botschaft in Damaskus*[WWO14/SEP.00140 Die Welt, 18.09.2014, S. 48-50].

(172) *Baschar al-Assad. Er kann sich bei der "Friedenskonferenz" in Genf als Vorkämpfer gegen Al-Qaida präsentieren*[WWO14/SEP.00168 Die Welt, 23.01.2014, S. 3].

Арабізм *Al-Qaida* (*die Basis, das Fundament – основа, фундамент*) вперше

було вжито у німецькій мові у 1999 році. Це слово виникло у релігійно екстремістському середовищі. Послідовники та члени цього середовища характеризуються фундаменталізмом й виправдовують ім'ям ісламу тероризм та закликають до вбивства мирного населення. *Al-Qaida* позначає головним чином міжнародну терористичну організацію. Словник Duden тлумачить цей арабізм саме як світову ісламську терористичну організацію [356, с. 506].

(173) *Du kannst einen jungen Mann, einen Mudschahed heiraten. Das kannst du für den Dschihad tun. Das bedeutet alles eine immense Propagandamaschinerie für Syrien.* [FOC14/APR.00433 FOCUS, 28.04.2014, S. 48-50; "Gefahr für unser Land"]

Арабізм *Mudschahed* (*heiliger Kämpfer* – священний воїн) позначає воїна, що веде релігійну війну (*Dschihad*). В арабському розумінні це поняття відрізняється від поняття *Terrorist*, оскільки *Mudschahed* відстоює певну ідеологію, наприклад, *Unabhängigkeit, Vaterland, Patriotismus* (незалежність, батьківщина, патріотизм). Також зауважимо, що арабізм *Mudschahed* утворився за часів радянської військової експансії в Афганістані:

(174) *Ganz gleich, wer ihn befragt, der Himmel des Panschir spricht die Wahrheit. Siehst du die vielen Sterne?, sagt der Mudschahed Assad zu dem sowjetischen Soldaten Nikolai . Siehst du sie?* [Die Zeit, 27.10.2015 (online)].

Згодом значення арабізму *Mudschahed* епохи Радянського Союзу (*борець проти окупантів та за незалежність своєї батьківщини*) набуло негативного значення – *islamistischer Terrorist* (ісламський терорист, що вбиває невинних людей). Таку семантичну трансформацію спричинило низка факторів: виникнення різноманітних терористичних організацій та екстремістських угруповань, які борються в ім'я ісламу, розв'язання військових протистоянь в країнах, в яких *маджахеда* досі існують та мають значний вплив на суспільство (як в Афганістані) тощо.

(175) *Deutsche Behörden warnen vor einer Radikalisierung durch die Koran-Verteilkampagne "Lies!". Mehr als 1,4 Millionen kostenlose Koran-Exemplare haben Salafisten bislang laut Verfassungsschutz öffentlich verteilt. Die Zahl der*

Salafisten hat sich seit 2011 mit 6300 Personen fast verdoppelt [Die Welt, 19.10.2014 (online)].

(176) *Die Salafisten wie Ahmet C. nutzen die Heilige Schrift als Werbemittel für ihre radikale Islaminterpretation. Und gewinnen immer mehr Anhänger* [Die Welt, 18.10.2014 (online)].

(177) *Der 22-jährige A. sei eine erhebliche Gefahr für die Sicherheit Deutschlands. Salafist, der in aller Öffentlichkeit die Gräueltaten der Terrormiliz gutheißt, das Köpfen von Journalisten rechtfertigt und nicht davor zurückschreckt, seine eigene Familie zu töten, wenn sie sich nicht an die islamischen Gesetze hält, hat bei uns nichts zu suchen, sagte der CSU-Politiker* [Der Spiegel, 03.10.2014 (online)].

Отже, салафіста сприймають як жорстокого та безжального злочинця, який вбиває людей в ім'я релігії та примушує їх прийняти його віру. За мовною поведінкою німецької мовної особистості це можна легко й очевидно визначити, оскільки вона розуміє це слово в межах радикалізму та фанатизму. Слід підкреслити, що слово *Salafist* з погляду німецькомовної комунікації належить певній релігії, важливим принципом (символом віри) є салафізм.

Зміст слова *Salafist* тісніше пов'язаний з релігією, аніж з культурою чи національною належністю, адже салафісти часто користуються священною книгою мусульман – Кораном. Тобто вони використовують на практиці релігійну диктаторську політику, що виражається переважно терором, насиллям і погрозами.

В арабському розумінні, слово *Salafist* пов'язане в основному з поведінкою та вчинками Пророка Мохамеда, які ніколи не відзначалися терором чи примусом. Якщо людина дотримується релігійних традицій та поводиться згідно із заповідями Пророка Мохамеда, її сприймають як чесного та справжнього салафіста.

Підкреслимо, що культурний та релігійний зміст слова *Salafist* у німецькому розумінні є протилежний арабському, оскільки постійно говориться про конфлікти та непорозуміння на релігійному підґрунті. Салафісту приписано

пояснювати іншим свою віру та релігійні принципи і переконання шляхом міжрелігійного (міжконфесійного) діалогу. Це той, хто жив за часів Пророка Мохамеда та наслідував Його розповідям та сповіщенням. Збереження цих стародавніх розповідей до сьогодні й означає набожність вірянина [350, с. 781].

(178) *Die hochgerüstete Terrormiliz Islamischer Staat dehnt ihr Kalifat aus und attackiert Kurden, Christen und Jesiden im Irak. Ihre wichtigste Waffe ist die Angst* [FOC14/AUG.00272 FOCUS, 18.08.2014, S. 24-26; "Waffen für den Frieden?"].

(179) *Zum ersten Mal haben selbst ernannte Gotteskrieger das erklärte Ziel, ein eigenes Staatsterritorium zu erobern, um ein Kalifat mit ihren gnadenlosen, brutalen Scharia-Regeln zu errichten* [TSP14/JUN.01919 Der Tagesspiegel, 22.06.2014; Wo tobt der Dschihad?].

Арабізм *Kalifat* (Reich eines Nachfolgers des Gesandten Gottes – *імперія ставленика Бога*) позначає ісламську форму правління, за якої всім матеріальним та духовним керує каліф (представник Бога). В арабськомовному суспільстві часів пророка Мохамеда арабізм *Kalifat* вживався для позначення моделі влади, як наприклад *Königtum, Republik, Föderalismus*. Зауважимо також, що це поняття має відношення до політичної системи влади, за якої іслам відіграє ключову роль.

У німецькій інтерпретації *Kalifat* наставляє терористів та керує ними, спонукає до терору та насильства по відношенню до немусульманських суспільств. Помітно також у наведених прикладах, що цей арабізм уживається лише у релігійному лексичному контексті, наприклад *islamischer Staat, vielen Muslimen, Scharia-Regeln*.

(180) *Der Kampf gegen die Hamas ist entscheidend für das künftige Leben in Europa oder in den USA. Hamas, Isis, al-Qaida, Boko Haram oder Hisbollah: Sie verachten die Demokratie, die Moderne, letztlich auch das Leben* [WWO14/AUG.00027 Weltwoche, 07.08.2014, S. 36 - 37; Israels Recht].

Арабізм *Hisbollah* (*Gottespartei* – *Божа Партія*) складається з двох синтаксичних частин: *Hisbo* (з арабської *Partei* – *партія*) та *Allah* (*Gott*). Це угруповання екстремістсько шіїтських мусульман, яке активно діє в Лівані та

кардинально впливає на стабільність на Близькому Сході. Цей арабізм в сучасній німецькій мові пов'язано з фанатичною терористичною організацією як *Al-Qaida*, *Isis*, *Boko-Haram*. Арабізм *Hisbollah* набув широкого вжитку під час військового конфлікту з Ізраїлем у 2006 році й доси асоціюється з ним.

(181) *Damals tobte die zweite Intifada, mit fast täglichen Terrorattacken auf Busse, Restaurants und Einkaufszentren* [WWO14/NOV.00081 Weltwoche, 13.11.2014, S. 52 - 54; Terrors Geldader].

(182) *Das böse Erwachen kam für Israel mit der ersten Intifada 1987* [FOC14/JUL.00159 FOCUS, 14.07.2014, S. 38-39; Tod aus der Luft].

(183) *Es war die Zeit, in der die Israelis und die Palästinenser über eine Teilung der Stadt verhandelten. Kurz danach brach die zweite Intifada aus* [TSP14/JAN.00995 Der Tagesspiegel, 12.01.2014; Abschied vom "Bulldozer"].

(184) *In der Aussicht gibt es keine politische Lösung. Auf israelische Seite wird gar eine dritte Intifada befürchtet* [Z14/DEZ.00066 Die Zeit (Online-Ausgabe), 04.12.2014; Warum jetzt, warum hier?].

Арабізм *Intifada* (*Aufstand, Revolte – повстання*) позначає повстання та опозиційний рух палестинців проти ізраїльської окупації Західної Йорданії та Сектора Гази. *Intifada* часто активується та проявляє себе. Duden Herkunftswörterbuch тлумачить арабізм *Intifada* як *Aufstand, Erhebung, palästinensische Widerstandsbewegung in den von Israel besetzten Gebieten* (*повстання, бунт, палестинський рух супротиву на окупованих Ізраїлем територіях*) [355, с. 928].

(185) *Der Bruder ist dem Innenministerium zufolge ein Kommandeur der radikalislamischen Taliban. In der Vergangenheit haben die Taliban mehrfach Kinder als Selbstattentäter missbraucht* [TSP14/JAN.00504 Der Tagesspiegel, 07.01.2014; Nachrichten]

(186) *Aber die Zukunft des Landes bleibt auf Grund der prekären Sicherheitslage ungewiss. Viele Afghanen befürchten, dass die Taliban wieder erstarken* [FOC14/DEZ.00433, 22.12.2014, S. 22; Was uns diese Woche wichtig ist].

(187) *Denn das Töten Andersdenkender ist einer der Grundpfeiler des islamischen Faschismus. Ob Taliban, Al-Qaida, Hamas, Muslimbrüder - sie stehen für weltweite Terroranschläge* [Z14/APR.00094 Die Zeit (Online-Ausgabe), 03.04.2014; Unser Reizwort].

Арабізм *Taliban* (*Schüler, Suchender – школяр, пошукач*) позначає радикально ісламістську міліцію. Після подій 11 вересня 2001 це слово вживається досить часто і інтерпретується німецьким суспільством також як екстремістська терористична організація. Deutsches Universalwörterbuch Duden тлумачить арабізм *Taliban* як *Angehörige einer radikalen islamischen Miliz in Afghanistan und angrenzenden Gebieten* (члени радикальної ісламської міліції в Афганістані та сусідніх регіонах) [356, с. 1727].

Наведемо статистику частотності наведених нами арабізмів політичної тематики:

Таблиця 3.1

Арабізми	Institut für Deutsche Sprache, Mannheim, COSMAS II- Version 2.2, (2014)
Al-Qaida	200
Dschihad	761
Dschihadisten	119
Hisbollah	515
Intifada	293
Kalifat	945
Mudschahed	85
Salafist	147
Taliban	2.806

[[https:// ids-mannheim.de/cosmas II/](https://ids-mannheim.de/cosmas II/)]

Негативне ставлення спостерігається до традицій чи звичок, які належать до соціальної або соціально-побутової сфери життя мусульман. Показовим у цьому відношенні є такий предмет одягу мусульманських жінок як *Burka*. У країнах Європи розгорілась дискусія : дозволити чи не дозволити одягати мусульманкам цей предмет одягу. Європейський суд визнав заборону щодо цього одягу (*Burka-*

Verbot), справедливим, оскільки вважав, що повністю закрите тіло жінки несе у собі загрозу для мирного співіснування мусульман та немусульман:

- Burka

(188) *Der Europäische Gerichtshof erklärt ein Burka-Verbot für rechens, weil die Vollverschleierung das friedliche Miteinander gefährde* [Die Zeit, 01.07.2014 (online)].

За *Burka-Verbot* виступають Швейцарія, Австрія, для яких прикладом слугує Франція:

(189) *Schweizer und Österreicher wollen Burka-Verbot: Lager Maßnahmen gegen Vollverschleierung: von der Volksabstimmung bis zum Sozialhilfeentzug für Burka -Trägerinnen. Vorbild ist Frankreich* [Die Welt, 03.07.2014 (online)].

Німецьке суспільство розкололось у цьому питанні на два лагерь. СДУ вимагає *Burka-Verbot*, у приклад ставлять Францію:

(190) *Auch Deutschland sollte die Burka verbieten. Ein gutes Urteil: Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte erklärt Frankreichs Burka -Verbot für rechens. Die Vollverschleierung verletzt demokratische Prinzipien* [Die Welt, 01.07.2014 (online)].

(191) *Universität Gießen: Studentin muss Ganzkörperschleier ablegen. Bitte ohne Burka. Weil ein akademischer Diskurs durch eine Vollverschleierung unmöglich sei, muss eine Studentin in Gießen fortan Gesicht zeigen* [Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13.05.2014 (online)].

Партія зелених (die Grünen) займає кардинально протилежну позицію:

(192) *CDU fordert Burka-Verbot in Frankfurt. Die Koalitionspartner im Römer, CDU und Grüne, vertreten diametral entgegengesetzte Positionen zum Umgang mit der Burka. Die CDU ist dafür, die Grünen entschieden dagegen* [Frankfurter Allgemeine Zeitung, 05.07.2014 (online)].

Однак мусульманки незважаючи на таку гостро спірну ситуацію, продовжують слідувати своїй традиції:

(193) *Trotzdem sieht man eine ganze Reihe von Frauen, die ihren Körper mit einer Burka oder einem Hidschab, eine Art Ganzkörpertuch, komplett oder fast*

komplett verhüllt haben [Die Welt, 21.07.2014 (online)].

Цікавим є той факт, що й сприйняття мусульманського світу пов'язується чомусь саме з буркою, хіджабом та Кораном:

(194) *Was lernt man denn in deinem Studium, Bomben legen? Oder hast du dir denn schon eine Burka zugelegt? Oft werde sie auch sofort gefragt, ob sie nun Muslimin sei und den Koran auswendig könne* [Die Welt, 23.09.2014 (online)].

Слово *Burka* в німецькому контексті вказує на різні культурні й релігійні символи, що відзначаються стереотипами й упередженими поглядами. В мовній поведінці німецька мовна особистість розуміє це слово в релігійному контексті, так ніби йдеться про екстремістську релігійну традицію, що представляє всіх мусульман.

У німецькому контексті слово *Burka* зображають як шматок тканини, що приховує все тіло жінки. Це слово знову й знову неправильно розуміють і тлумачать, що призводить у комунікативних ситуаціях до непорозумінь, помилок, образ та роздратувань, зокрема в університеті чи інших громадських місцях.

Арабською мовною особистістю слово *Burka* рідко сприймається як фанатичний чи загрозливий для суспільства символ. Також слід додати, що *Burka* не є ісламським символом. Іслам не вимагає щоб жінка прикривала все своє тіло, це заважає їй у повсякденній діяльності.

Відповідно, зазначимо, що арабська мовна особистість ніколи не пов'язує цей предмет зі своїми культурними та релігійними традиціями, оскільки це не є ані релігійним, ані культурним символом для арабських країн. *Burka* – це довгий шматок тканини, який носять жінки переважно в Афганістані. Усе тіло має бути закритим, тому що жінка – гідність чоловіка та сім'ї. Соціокультурний аспект цього слова охоплює різні інтерпретації, що не належать арабському суспільству.

Однак, на нашу думку, сам факт дискусії навколо цього питання засвідчує, що процес інтеграції мусульман у Європейське суспільство розпочався.

- Minarett

Не менше дискусій викликав символ мечеті мінарет (арабізм *Minarett*) Цей арабізм позначає будь яку височину, з якої можна подавати сигнали за допомогою

вогню чи диму. Сьогодні *Minarett* це символ мечеті.

Суперечки тривали навколо питання про дозвіл чи заборону їх будувати. Одні виступали за дозвіл:

(195) *Die Leipziger Al-Rahman-Moschee soll nach dem Willen ihres umstrittenen Imam Hassan Dabbagh zwei Minarette bekommen* [Focus, 31.07.2014 (online)].

(196) *Der Bürgermeister verteidigt Moschee-Pläne und teilt mit, dass die Minarette maximal 20 Meter hoch sein* [Die Welt, 17.06.2014 (online)].

Прихильники цієї точки зору вважали заборону постидною нетолерантною (*beschämend intolerant*):

(197) *Ich wurde auch gefragt, ob es verboten sein sollte, Minarette auf Moscheen zu bauen. Ich war gegen ein solches Verbot, weil ich es beschämend intolerant finde* [Der Spiegel, 29.11.2014 (online)].

Мінарет – це вежа мечеті, з якої раніше закликали вірян до молитви. Сьогодні для цього застосовують гучномовці, отже муедзин не повинен більше підніматися кожного разу на парапет [www.eslam.de].

Як показують приклади, *Minarett* є досить гострою релігійною темою у Європі, яка викликала багато скандалів, як наприклад заборона будівництва мінаретів у Швейцарії 2009 року.

(198) *Mit ihrem Initiativschwert haben die Schweizer schon Minarette abgesäbelt, schwarze Schafe aus dem Land gejagt und Mindestlöhne zurechtgestutzt. Jetzt aber wollen viele in der Schweiz noch mehr. Sie wollen Gold* [Die Zeit, 25.11.2014 (online)].

- Salam Aleikum

(199) *Als Zeichen seines Respekts beginnt Obama seine Grundsatzrede an der Universität von Kairo mit den Worten "Salam Aleikum"* [Die Zeit, 21.04.2014 (online)].

(200) *Der Bamberger Erzbischof Ludwig Schick möchte wissen, was deutschen Muslimen der Satz "Salam Aleikum" bedeutet* [Die Welt, 24.12.2014 (online)].

(201) *Das ist sehr heikel. Gehen Sie mal zu einer paschtunischen Familie und sagen Sie: Salam Aleikum, wir möchten Ihren toten Vater ausgraben. Haben Sie*

was dagegen? [Der Spiegel, 29.09.2014 (online)].

Арабізм *Salam Aleikum* означає *Friede sei über Euch* (Мир Вам) і є ісламським вітанням, що часто використовується у повсякденні в арабськомовних суспільствах. Він символізує також релігійну толерантність, мир, мирне співіснування та міжкультурну комунікацію між народами без забобонів і непорозумінь.

Зауважимо, що сьогодні у часи міграційної кризи та зростаючої кількості біженців у німецькомовному середовищі частіше уживається арабізм *Salam Aleikum*, щоб завоювати довіру арабів.

(202) *Gesamttitel: Endstation Deutschland! Hier ist Rosenheim, Salam Aleikum* [Focus, 14.08.2014 (online)].

Коли серед самих мусульман виникають спірні питання і потрібно знайти докази, вони можуть звернутись до таких «правових» документів як *Sunna* або *Hadithe*, які допомагають правильно зінтепретувати Коран.

- Sunna

(203) *Zugleich herrscht bei den Saudis der Wahhabismus, eine Lehre, die sich ausschließlich am Koran und der Sunna orientiert und Wissenschaft für Blasphemie hält* [FOC14/NOV.00070 FOCUS, 03.11.2014, S. 20-26].

(204) *So ist das bei den Salafisten: Beweise spielen für sie eine wichtige Rolle. Beweise sind für sie in erster Linie alle Aussagen, die im Koran und der Sunna stehen, der Botschaft des Propheten* [Z15/FEB.00164 Die ZEIT, 05.02.2014, S. 4; Der freie Radikale].

(205) *Ein Hassprediger muss auch Widerspruch bekommen von autorisierter muslimischer Seite, die ihm entgeghält, dass der Koran und die Sunna des Propheten mit solchen Schlussfolgerungen wirklich gar nichts zu tun haben* [Die Welt, 27.07.2014 (online)].

(206) *Ich würde historische Texte anführen, den Koran, die Sunna, die Biografie des Propheten und klassische muslimische Rechtsgelehrte, die meine Sicht stützen*[Der Spiegel, 08.09.2014 (online)].

Арабізм *Sunna* (*Handlungsweise des Propheten Mohamed* – манери/поведінка

пророка Мохамеда) позначає сукупність особливостей поведінки та звичаїв мусульман, яких мають дотримуватися усі віряни. Ці релігійні особливості пророка слугують в ісламських суспільствах другим джерелом після Корану при виникненні суперечок чи непорозумінь щодо поведінки людини. У цьому сенсі *Sunna* використовується в ісламській юриспруденції та науці про традиції та звичаї.

У сучасному німецькомовному середовищі арабізм *Sunna* уживається з релігійним відтінком значення та постійно викликає релігійні суперечки та інтеркультурні конфлікти, оскільки часто робиться спроба, нав'язати основні положення сунни в немусульманських країнах, наприклад в Німеччині, Франції чи Великобританії, чиї соціальні системи та звичаї не сумісні з сунною.

- Hadithe

Арабізм *Hadithe* (*Worte des Propheten Mohamed – слова пророка Мохамеда*) позначає усі записані висловлення та настанови пророка Мохамеда, яких дотримуються усі мусульмани. Це текст, зміст якого перш за все тісно пов'язано із соціальним та релігійним життям кожного мусульманина в суспільстві. До *Hadithe* звертаються, коли людина не розуміє щось у Корані, або коли в суспільстві виникає суперечливе та неоднозначне питання, що потребує релігійної інтерпретації. Одночасно висловлюється докір Європейським інтелектуалам, які не звертаючись до Корану, свої власні думки видають за факти:

(207) *Haben die Europäer jemals den Koran oder die Hadithe gelesen? Meist nicht, aber ein Mangel an Wissen hat europäische Intellektuelle noch nie davon abgehalten, Meinungen als Fakten auszugeben*[Focus, 15.01.2014 (online)].

Сучасні німецькі словники по-різному тлумачать арабізм *Hadithe*. Наприклад, у словникові *Deutsches Universalwörterbuch Duden: Hadithe – Mitteilung und Erzählung der gesamten Aussprüche, die dem Propheten Mohammed zugeschrieben werden und die neben dem Koran die wichtigste Quelle für die religiösen Vorschriften im Islam sind* [356, с. 771].

Приклади з німецької публіцистики показують, що німецька мовна особистість сприймає арабізм *Hadithe* як ісламське правове джерело, якому варто

довіряти.

(208) *Die radikalen Verfechter verweisen auf mehrere sogenannte Hadithe, also Überlieferungen über die Aussprüche und Handlungen des Propheten Mohammed* [Der Spiegel, 23.07.2014 (online)].

(209) *Nicht nur die fundamentalistische Auslegung des Islam, sondern schon seine traditionelle Lesart steht in einem Spannungsverhältnis zum Grundgesetz. Dieser ist die Hadithe nicht bloß religiöse Weisungen, sondern Rechtsquellen* [Die Zeit, 02.10.2014 (online)].

(210) *N. Saifo erinnert sich gut an seine Zeit bei al-Qaida. Eigentlich hätte es genügt, wenn wir den Koran und die Hadithe (Überlieferung von Mohammeds Aussprüchen und Taten) gelesen hätten* [Die Welt, 14.09.2014 (online)].

- Fatwa

На стражі законів ісламу стоїть також *Fatwa*.

(211) *Ein prominenter jordanischer Scheich hat eine Fatwa gegen das von der fundamentalistischen Islamisten-Miliz Isis ausgerufenen Kalifat ausgesprochen* [Focus, 14.07.2014 (online)].

(212) *Der iranische Staatsgründer Ayatollah Ruhollah Chomeini erklärte vor drei Jahrzehnten in einer Fatwa den chirurgischen Eingriff für vereinbar mit dem Islam* [Die Zeit, 14.02.2014 (online)].

(213) *Sie behauptete, dass die IS-Extremisten ein entsprechendes Rechtsgutachten, eine sogenannte Fatwa, erlassen hätten* [Der Spiegel, 27.07.2014 (online)].

(214) *Die Imame haben den britischen Dschihadisten eine Fatwa, ein islamisches Rechtsgutachten, erlassen* [Die Welt, 14.09.2014 (online)].

Арабізм *Fatwa* (*religiöser Rat – релігійна рада*) позначає в арабських країнах юридичну думку імама або релігійних лідерів щодо відповідності певних вчинків ісламським законам [356, с. 580]. У випадку порушення приписів та принципів ісламу свою думку повинен висловити голова ісламської ради. Через непорозуміння щодо ісламу сьогодні досить часто у німецькій мові вживається арабізм *Fatwa*, особливо в Німеччині, де знаходиться найбільша ісламська рада у

Європі. Головною метою цієї ради є надання рекомендацій мусульманському суспільству, спрощення процедур та сприяння пізнанню реальної сторони ісламу.

- Umma

(215) *Sie haben schlicht die Inhalte des gängigen Islamverständnisses überspitzt und radikalisiert und ihre Haltung zum zur Umma, der religiösen Gemeinschaft der Muslime* [Der Spiegel, 08.09.2014 (online)].

(216) *Sie wehren sich gegen die Invasion von außen und gegen den Feind von innen. Sie wollen die Umma, die Gemeinschaft aller Muslime, retten* [Die Zeit, 29.06.2014 (online)].

(217) *Offenbar endet die muslimische Umma am Kioskstand. Immerzu wird geklagt, dass Geld in den Gemeinden fehlt* [Die Welt, 23.09.2014 (online)].

(218) *Aber wie Luther die Christen in Katholiken und Protestanten, wird die Umma sich wie schon heute in unterschiedliche Gemeinden spalten* [Focus, 03.11.2014 (online)].

Арабізм *Umma* (громада, нація) термін в ісламі, означає сукупність усіх мусульман як релігійну громаду. Це слово згадується у Корані понад шістдесят разів. Теоретично усі мусульмани становлять одну єдність, яка зветься *умма*. В релігійних сферах (а також і в певних політичних) зазвичай використовують це слово аби підкреслити єдність усіх мусульман. Насправді існування *умми* як дійсної єдності дискусійне з огляду на культурні, національні та й врешті-решт релігійні відмінності між мусульманами. Часом слово *умма* використовують в значенні община мусульман, маючи на увазі конкретну громаду, наприклад *умма Палестини, арабська умма* тощо [uk.wikipedia.org].

Наведені приклади показують, що арабізм *Umma* виражає ідентичність європейських мусульман, які намагаються поєднати основні принципи ісламського світового суспільства із західними соціальними та культурними традиціями.

- Mohammedaner

Словом *Mohammedaner* (магометани) представники інших релігій називають мусульман, можливо за аналогією *Christus – Christen* (Христос -

Християни). Проте, це помилкове словоутворення, що може призвести до непорозумінь, оскільки пророк Мохамед та Ісус Христос відігравали різні ролі у відповідних релігіях. У словникові Duden Universalwörterbuch ми знайшли таке роз'яснення щодо доцільності уживання слова *Mohammedaner* :

(219) *Die vom islamischen Religionsstifter Mohammed abgeleitete Bezeichnung Mohammedaner, Mohammedanerin, sollte im öffentlichen Sprachgebrauch vermieden werden, da Mohammed, anders als Jesus Christus in der christlichen Religion, nicht als Gott verehrt wird.* [356, с. 1206].

У низці випадків (як у прикладі 254) під арабізмом *Mohammedaner* розуміється релігійний екстримістський представник ісламського суспільства. У решті прикладів це слово вказує на приналежність до ісламу.

(220) *Fremde aus dem westlichen Europa, klagte der habsburgische Diplomat Siegmund von Herberstein 1516, würden den Russen als nicht rechtgläubig und als Schismatiker, so hassenswert wie die Mohammedaner, gelten* [Der Spiegel, 28.01.2014 (online)].

(221) *Am 1898 hatte sich Wilhelm II. am Grab des Sultans Saladin in Damaskus zum Freund der dreihundert Millionen Mohammedaner erklärt* [Die Zeit, 17.07.2014 (online)].

(222) *Alle Mohammedaner nahmen an der Entwicklung der Wissenschaft im Orient an* [Die Welt, 01.11.2014 (online)].

У наступній таблиці ми наведемо приклади частотності уживання зафіксованих у чотирьох німецьких газетах за 2014 рік арабізмів на соціально-побутову та релігійну тематику:

Таблиця 3.2

Арабізми	Газети (2014)				Кількість арабізмів
	Focus	Der Spiegel	Die Welt	Die Zeit	
Burka	07	14	11	10	42
Fatwa	01	11	02	06	20
Hadithe	01	09	02	02	14
Minarett	02	09	07	06	24
Mohammedaner	01	09	02	01	13
Ramadan	07	51	13	05	76
Salam Aleikum	06	12	25	04	47
Sunna	02	02	01	02	07
Umma	01	02	01	03	07
Усього	28	119	64	39	250

[<https://ids-mannheim.de/cosmas II/>]

З наведеної таблиці видно, що арабізм *Ramadan* найчастіше уживана лексична одиниця у німецькій публіцистиці за 2014 рік. Це доводить, що у міжкультурному аспекті сприймаються скоріше ілегше іншомовні слова через власний досвід спілкування з представниками інших культур, коли іншомовні слова позначають звичаї, традиції як невід’ємну частину життя іноземців. Ці звичаї, традиції, стиль поведінки можна схвалювати чи ні, порівнюючі їх зі своїми власними звичаями, традиціями, культурою, але вони є і стають відомими під сталою назвою-словом, яке поширює своє уживання і все сильніше закріплює свої позиції у системі запозичуючої мови (як слово *Ramadan* у німецькій мові). Натомість слова, які наближені до вузько-фахових термінів, чи є такими, потребують більш тривалого часу для свого поширення (*Sunna, Hadithe, Fatwa*).

Крім того, слід зазначити, що в газеті *Der Spiegel*, яка значно впливає на громадську думку в Німеччині, вжито найбільшу кількість арабізмів, оскільки ця газета часто висвітлює події в арабському світі.

Інші сприйняття значень часто спричиняє контекст, зміст якого складно зрозуміти. У рисунку 3.2 ми спробували чітко показати різницю інтерпретації деяких арабізмів арабським та німецьким комунікантами.

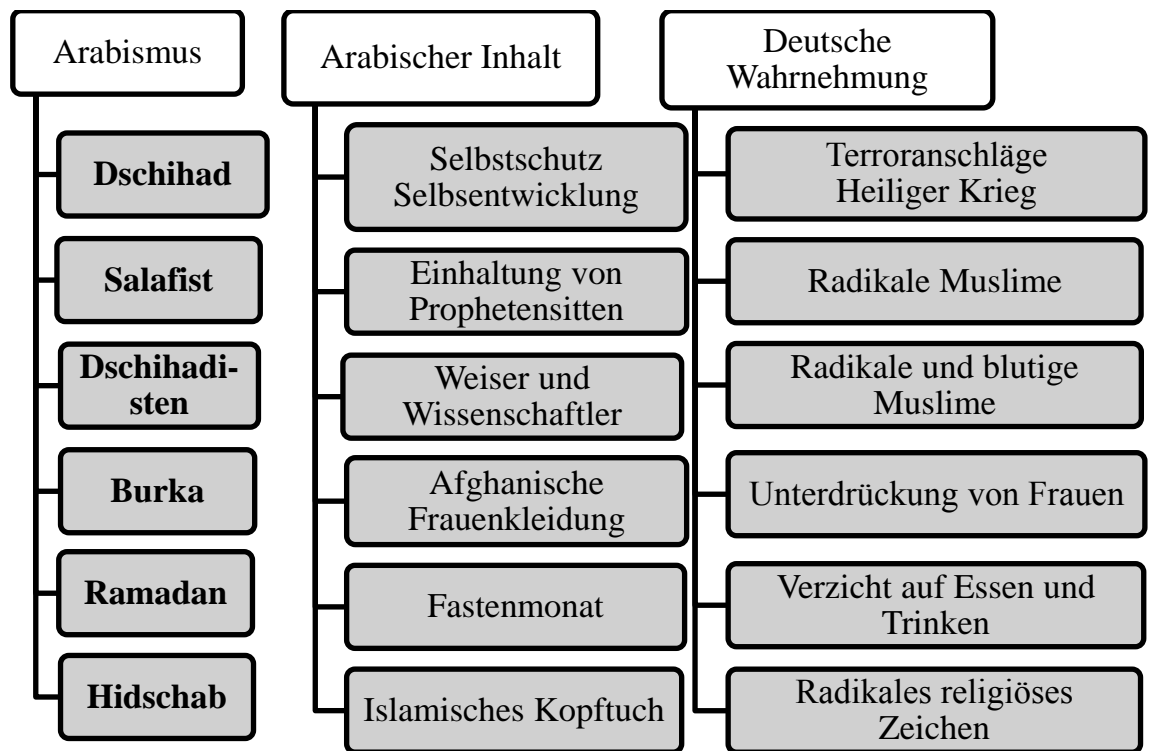

Рис. 3.2. Німецьке розуміння арабських слів у мас-медіа

У німецькій періодиці також функціонують арабські слова, які розуміють коректно й однозначно, їхня інтерпретація в цілому відповідає культурному, соціальному, релігійному та національному змісту.

Ідентичність семантичної інтерпретації слів сприяє формуванню та розвитку міжкультурної мовної особистості.

Дослідження різного сприйняття арабських слів з погляду німецької мовної поведінки ми дійшли до висновку, що німецькі комуніканти багато слів розуміють правильно й охоплюють їхній культурний, національний і релігійний зміст. Продемонструємо уживання деяких із таких слів:

(223) *Wieso ruft der Muezzin auf Arabisch? Kann Gott kein Türkisch?* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)].

(224) *In arabischer Sprache ruft der Muezzin fünfmal für alle Menschen zum Gebet und zum Rezitation bestimmter Suren* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)].

(225) *Der Ruf des Muezzins ist im Prinzip ein Aufruf an dem Ort der Niederwerfung vor Allah* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)].

(226) *Im Gebetsraum ruf der Muezzin vom Mattenberg und verbeugen sich gut 200 Männer Richtung Mekka* [Die Welt, 18.03.2012 (online)].

(227) *Der elektrisch verstärkte Ruf des Muezzins darf höchstens 69 Dezibel laut sein, etwa wie ein defekter Staubsauger* [Die Welt, 18.03.2012 (online)].

Ці текстові приклади підтверджують, що слово **Muezzin** має релігійний зміст і сприймається у відповідному аспекті, оскільки в усіх контекстах воно вказує на релігію арабського суспільства. Релігійне значення цього слова відповідає арабському. В арабській мові під *Muezzin* або *Zum Gebet Aufrufende* розуміють глашатая, який із мінарету сповіщає мусульманам про час молебню. Подібні тлумачення цього слова наведені в багатьох словниках німецької мови, наприклад: *Muezzin macht Gebetsanruf und von den acht Sätzen wiederholt er seinen Aufruf zum Gebet* [356, с. 1218].

В німецькій пресі також коректно уживають арабську лексему **Kalif**. Слово *Kalif* містить політичний зміст, що тісно пов'язаний із релігією. Людину, яка за певних часів ще до ісламського панування носила титул голови або господаря всіх мусульман, називали *Kalif*.

(228) *Der Kalifen-Titel ist keine Neuerfindung, ihn gab es in Arabien möglicherweise schon vor dem Aufkommen des Islam, damals bedeutet er so etwas wie Vizekönig oder Vertreter* [Wissen-Forum, 25.07.2014 (online)].

Пізніше це титул ісламського володаря як намісника або заступника Мохамеда.

(229) *Der Kalif wird als ein Stellvertreter des Propheten oder, je nach Sichtweise, auch Stellvertreter Gottes auf Erden bezeichnet* [Wissen-Forum, 25.07.2014 (online)].

(230) *Die damals noch junge und kleine muslimische Gemeinde auf der arabischen Halbinsel muss also einen Nachfolger finden. Das arabische Wort für "Nachfolger" heißt „Kalif“* [ZDF-Forum, 12.09.2014 (online)].

Приклади з цим словом відображають тісний зв'язок між державною політикою, релігією та соціально-культурним життям арабів. Опікуючись проблемами на державному, релігійному рівнях, в той же час *Kalif* зображується як людина зі своїми побутовими звичками та культурними подібностями.

(231) *Der Kalif rauchte eine lange Pfeife aus Rosenholz, trank hier und da ein*

wenig Kaffee [Labbe-Forum, 21.05.2013 (online)].

(232) *Der Kalif hatte in seiner Bibliothek gerne alte Manuskripte, auch wenn er sie nicht lesen konnte* [Labbe-Forum, 21.05.2013 (online)].

Інтерпретації німецької та арабської мовної особистості також подібні у випадку з похідним від *Kalif* словом *Kalifat*. Проілюструємо сказане прикладами:

(233) *Weshalb das Bagdader Abbasiden-Kalifat bis heute Inbegriff des politischen, militärischen, wissenschaftlichen und kulturellen Führungsanspruchs des Islam ist und der Araber als dessen Trägervolk* [Süddeutsche Zeitung, 03.11.2014 (online)].

(234) *Das Kalifat als Synonym für die goldene Zeit einer Weltreligion. Eine Gallup-Umfrage ergab vor einigen Jahren, dass zwei Drittel aller Muslime weltweit beim Wort Kalifat positive Assoziationen haben* [Süddeutsche Zeitung, 03.11.2014 (online)].

(235) *Durch einen gesellschaftlichen Diskurs über den Wert bzw. die Werte der Demokratie kann dem Kalifat oder ähnlichen Gesellschaftsordnungen ihre Anziehungskraft genommen werden* [Pankower Allgemeine Zeitung, 11.12.2014 (online)].

(236) *Salafisten rufen zwar nicht offen zum Sturz der Demokratie auf, doch ihr Ideal-Staat ist ein Kalifat auf Basis der Scharia* [Der Bild, 16.04.2012 (online)].

Приклади засвідчують, що під *Kalifat* йдеться про політичну систему правління, що організовує повсякдення арабського суспільства та діє в рамках закону. У німецькому контексті цьому слову надаються певні культурні та соціальні асоціації, що відповідають арабському розумінню (*goldene positive Assoziationen beim Wort Kalifat haben die Werte der Demokratie, einer Weltreligion*).

Kalifat – панування каліфа в ісламському арабському суспільстві, імперія та володіння каліфа. Таке тлумачення відображає культурний та релігійний зміст цього слова [356, с. 955].

Підкреслимо, що такі розуміння слів не відображають точного та повного змісту. Проте, основний семантичний контекст охоплюється і є зрозумілим та не стає на заваді порозумінню.

Схематично можна представити приклади подібності інтерпретації арабських слів арабами та німцями так:

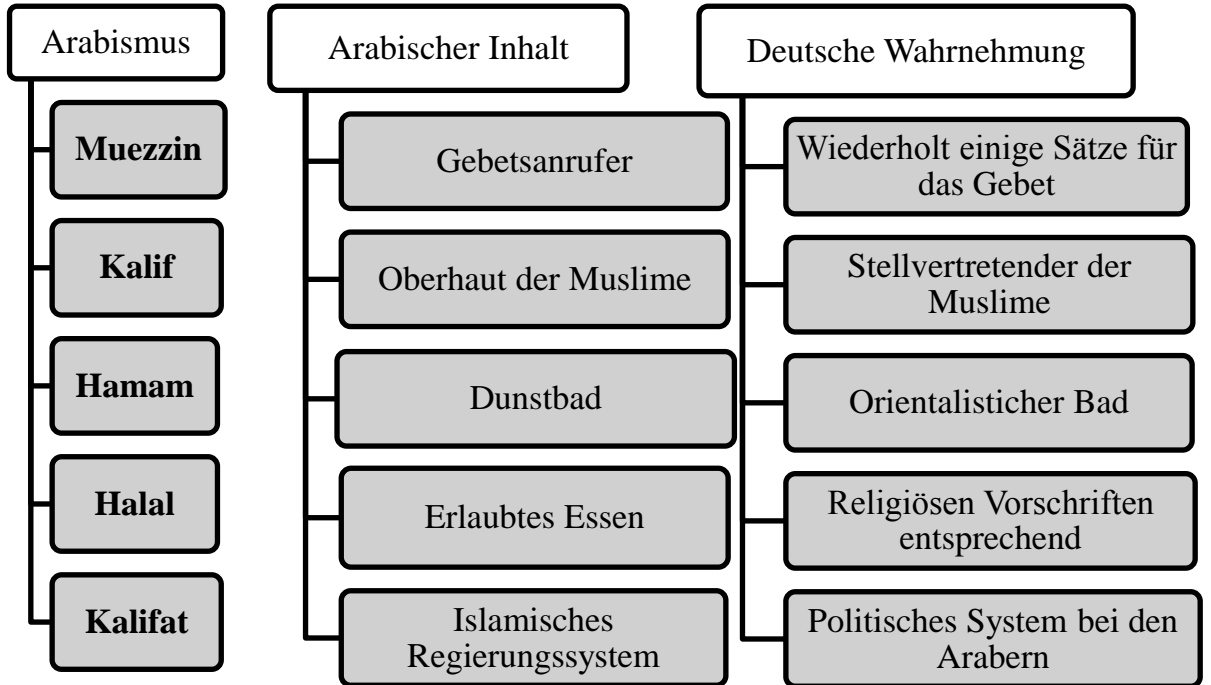

Рис.3.3. Відповідність німецької інтерпретації слів арабському змісту

Висновки до розділу 3

У різних жанрах сучасної німецькомовної літератури, якщо і не розв'язуються, то піднімаються проблеми, які існують у різних сферах мультинаціонального суспільного життя Німеччини.

При зборі фактичного матеріалу ми зосереджували увагу, згідно поставленим завданням нашої дисертації, на фрагментах текстів, де застосовувались арабізми, при цьому такі, що якоюсь мірою зберегли свою етнічну ідентичність.

З'ясовано, що ці слова демонструють не стільки своє денотативне значення, чи етимологічну пам'ять, скільки їхнє переосмислення на сучасному етапі.

У творах німецькомовної літератури спостерігаються намагання «вписати» арабізми, які у арабській культурі мають переважно релігійне підґрунтя, у світське життя: виражається оцінне ставлення до подій, об'єктів, предметів і т. п., позначених арабізмами; наводяться асоціації, які вони викликають, да і взагалі уможлиблюють варіативність сприйняття та інтерпретацію адресатом зображуваного адресантом. Це є свідченням того, що арабізми з явно поки що вираженою національною особливістю починають сприйматись через призму запозичуючої культури.

Якщо у лексикографічних джерелах наводиться основне розуміння арабізмів, то у сучасній німецькомовній літературі вони обростають додатковим смислом (*Harem, Scheich, Hadsch, Imam, Hidschab, Haram* та ін.).

Арабізми, які в арабському світі позначають різного роду державні та релігійні посади, у творах літератури ставали і стають нині персонажами казок (*Emir, Wesir, Pascha, Sultan* та ін.) або міфологічно-казковими персонажами (*Dschin* – персонаж, який відомий й українцям ще з «казкового дитинства»; *Schaitan* – вкрай негативний казковий персонаж. Цей арабізм застосовується підчас як вигук обурення).

Проаналізовані нами арабські казки (у перекладі на німецьку мову) мають шаблонну структуру, особливо, що стосується початку і кінця казки. Вони починаються і закінчуються згадуванням Аллаха, наголошенням його

неперевершаних знань та висловленням йому високої пошани. По діючим персонажам, власним іменам читач занурюється у культуру, міфологію арабського світу.

На нашу думку не виправданим є заміна перекладачем слова *Allah* німецьким еквівалентом *Gott*, що у контексті інших арабізмів ніби вилучає читача із арабської дійсності.

У літературі мігрантів не тільки піднімається, а й пропонуються шляхи розв'язання проблеми інтеграції мусульман у німецьке суспільство.

Процес інтеграції посідає середнє положення між радикалізацією та асіміляцією. Радикалізація веде до екстремізму та терору, асіміляція до повного розчинення однієї культури в іншій. Інтеграція передбачає консенсус у спілкуванні представників різних культур та релігій, толерантності у відношенні до представників іншої культури, порозуміння між цурквою та державою.

У зв'язку з вибухонебезпечними подіями сьогодення, напливом мігрантів-мусульман у країни Європи, у тому числі і Німеччину основним завданням імама стає роз'яснення суті ісламу, його цінностей, до яких належать такі як *MENSCHENRECHTE, DEMOKRATIE, RECHTSSTAAT, FREIHEIT, PLURALISMUS, SICHERHEIT, BILDUNG, ERZIEHUNG, TOLERANZ, VERTRAUEN. GERECHTIGKEIT, GLEICHHEIT.*

З іншого боку мусульмани мають також притримуватись цих цінностей у своєму ставленні до коренного населення, що пропонує розроблений проект моделі інтеграції мусульман у німецьке суспільство фахівцями-теологами. Не випадково останнім часом появився термін «*Euro-Islam*».

У публіцистиці, яка миттєво реагує на події сьогодення при цьому у різних рубріках (*Ausland, Deutschland, Kultur, Sport* у. а.) поширюється уживання арабізмів (*Al-Qaida, Mudschahid, Salafist, Hisbollah, Intifada, Taliban* та ін.). Ці арабізми, які у арабському світі трактуються на релігійному підґрунті, у німецькій публіцистиці політизуються та ідеологізуються, і відповідно інтретуються переважно у крайне негативному смислі, як такі, що уособлюють екстремістську ідеологію терористичних організацій.

Спостерігається утворення композитів та словосполучень, особливо зі словом *Dschihad*: *Dschihad-Touristen*, *Dschihad-Reisende*, *Dschihad-Romantik*, *Qaide-Kampfer*, *Ingenieure des Dschihad*, *der muslimische Terrorist*, *islamistische Terroristen*, *tschetschenische Islamisten* та ін.). Оскільки немало молодих людей піддаються розповсюдженій пропаганді та готові прийняти участь у «Священій війні» (*am Heiligen Krieg*) з'явилися словосполучення „*die terroristische Persönlichkeit*“ або „*rechtsradikale terroristische Persönlichkeit*“. Однак серед тих, хто зголосився їхати на джихад, були й такі, хто належав до групи „*Dschihad-Romantiker*“.

Дискусії, які тривають на шпальтах публіцистичних видань та торкаються різних сфер життя у зв'язку з проблемою інтеграції мусульман у німецьке суспільство засвідчують той факт, що цей процес триває і не виключаються шанси на його успішне завершення. Про це свідчить і уживання німецькою мовною особистостю арабізмів не зважаючи на те, що фактично більшість із них має німецькі відповідники.

Матеріали цього розділу відображені у статтях автора [2; 102].

ВИСНОВКИ

1. При дослідженні мовної особистості релевантним є врахування того факту, що носій мови характеризується загальнолюдськими, загальнонаціональними, соціально-груповими та індивідуальними ознаками. Мовна особистість як індивідуальність містить узагальнені прототипічні ознаки трьох попередніх рівнів абстрактності та свої індивідуальні особистісні, які їй надають її унікальності.

2. Мовна особистість як функціональна динамічна та організована система відображає сукупність лінгвальних та позалінгвальних характеристик індивіда, його менталітету, стилю життя, цінностей, які у будь-якому разі засвідчують його етнічну ідентичність.

Як система вона певним чином структурується, що відображено у структурній моделі мовної особистості, яка містить вербально-семантичний, лінгвокогнітивний (тезаурусний) та мотиваційний (прагматичний) складники. Свої інваріантні та варіативні характеристики мовна особистість проявляє у комунікативному процесі, де вона демонструє всі види своєї компетенції (мовну, тезаурусну, прагматичну, комунікативну і тощо).

3. Своє дослідження німецької мовної особистості ми обмежили вербально-семантичним складником у міжкультурному аспекті, а саме уживання нею арабізмів, що передбачало з'ясування рівня міжкультурної компетенції німецької мовної особистості на предмет креативності, адекватності / неадекватності трактування та інтерпретації нею арабізмів.

Аналіз арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості у діахронії дозволив з'ясувати хронологію та шляхи запозичень арабізмів німецькою мовою.

4. Перші запозичення арабізмів починаючи з 7 ст. зумовлювались значним розвитком науки в арабських країнах Середньовіччя. На протязі послідуєчих століть свій внесок у поширення арабізмів у німецькій мові зробили хрестові походи, торгівля, морські подорожі, полонництво, переклади арабської літератури.

Об'єктом аналізу діахронічного корпусу арабізмів у системі німецької мови

склав період з 7 по 18 ст. (Е. Літманн та інш.), що дозволило науковцям виділити три хвилі запозичень арабізмів: 7-11 ст., 12-14 ст., 15-18 ст.

За семантичним значенням ми розподілили ці арабізми на такі групи: *Pflanzen und Pflanzenprodukte; Medizin; Astronomie; Handel und Geschäftsleben; Materialien und Gebrauchsgegenstände; Mathematik und Alchemie.*

5. Запозичення арабізмів у цей період відбувалось а) прямо (безпосередньо) як наслідок контактів країн Арабського світу з Німеччиною та б) опосередковано (завдяки перекладам з латинської, французької, італійської, іспанської та ін. на німецьку мову).

За ступенем асиміляції у системі німецької мови вони розподіляються на такі, що а) повністю асимілювані у системі німецької мови та б) які залишились не асимілюваними, вони настільки зберігли зв'язок з мовою першоджерелом, що відразу розпізнаються як чужі у системі німецької мови.

Встановлено, що більшість арабізмів запозичених у цей період є асимілювані, при їхньому уживанні мовець може й не усвідомлювати, що це арабізми (*Zucker, Alkohol, Algebra, Algorithmus, Marzipan, Admiral, Kaffee, Kaliber, Sofa* та ін.).

6. Запозичення четвертої хвилі (19-21 ст.) яку ми виявили на основі довідкових джерел, здійснюються переважно безпосередньо, особливо на сучасному етапі, коли посилюються контакти між арабськими країнами та Німеччиною як результат глобалізаційних процесів у світі (*Haram, Salafist, Hamas, Kalif, Dschihad, Al-Qaida, Taliban, Hisbollah* та ін.).

Процес асиміляції, інтегрування арабізмів у систему німецької мови триває (*Islam, Allah, Safran, Burka, Moschee* та ін.).

Уживання арабізмів у останні роки набирає обертів, проте їхнє траукування не завжди адекватно, оскільки не відповідає (частково або повністю) арабському розумінню (*Ramadan, Salafist, Dschihadisten* та ін.), що негативно впливає на міжкультурну комунікацію, а також засвідчує неналежний рівень міжкультурної компетенції німецької мовної особистості.

7. Доповнення діахронічного аналізу арабізмів синхронічним засвідчило

тематичну багатоплановість арабізмів, уживаних на сьогоднішньому етапі німецькою мовною особистістю. Систематизація досліджуваного матеріалу дозволила виявити 23 тематичні групи арабізмів у лексиконі німецької мовної особистості. На основі кількісних обрахунків ми виявили найбільш об'ємні групи і розглянули у нашій роботі більш детально. Це такі групи: 1) *Religion und Islamwissenschaft*; 2) *Wissenschaft (Astronomie, Chemie, Geographie, Mathematik)*; 3) *Arabisches soziales Leben und Hierarchie*; 4) *Feste Namen und Bezeichnungen*; 5) *Politik*; 6) *Alltag*.

8. За критерієм «повнота і коректність трактування арабізмів у лексикографічних джерелах та їхньої інтерпретації у комунікації» виділені 6 груп арабізмів розділено на дві групи: а) такі, що трактуються у лексикографічних джерелах не повно і відповідно інтерпретуються не зовсім адекватно (*Gotteshaus, Schwein, Harem* та ін.); б) такі, що трактуються та інтерпретуються у відповідності до арабсько-мовних джерел (*Muezzin, Kalif, Hamam, Halal* та ін.).

9. Встановлені нами розбіжності зумовлено такими чинниками: а) необізнаність конотативним значенням уживаних арабізмів; б) не врахування багатозначності окремих арабізмів; в) гомофонія (однакове звучання) різнозначних арабізмів; г) поверхневе трактування Корану як основного священного письма ісламу та відповідно радикалізація окремих його прескрипцій; г) відсутність толерантного сприйняття носіїв іншої культури; і) політизація віросповідання.

10. Наше дослідження підтверджує висновки науковців [193;194] про формування змішаного спілкування, що можна кваліфікувати як появу мовного (зокрема арабсько-німецького) суржика. Аналіз фактичного матеріалу, а також досвід власного спілкування та спостереження під час перебування у Німеччині дозволяє нам стверджувати, що особливо молодше покоління спілкується арабсько-німецьким суржиком.

11. Уживані у такому спілкуванні арабізми підлягають розподілу на такі групи та підгрупи: а) арабізми як мовні кліше з функціями: а) підсилення (*Halal, Wallah*); б) звертання (*Habibi, Lan*); в) привітання (*Salam Aleikom, Salam*); г)

висловлення згоди, метакомунікативна функція (*Tamam*); 2) Арабізми-комунікеми з контекстозалежними функціями (набувають статусу мовних кліше (*Inschallah, Haram*)); 3) арабізми на позначення суцільно арабських страв, напоїв, соусів (*Chawanna, Couscous, Kebab, Harissa, Halwa*); 4) арабізми на позначення послуг для конкретно визначених користувачів (*Halal, Hamam*).

12. У різних жанрах сучасної німецькомовної літератури якщо і не розв'язується то піднімаються проблеми у різних сферах мультинаціонального суспільного життя Німеччини. Згідно поставлених завдань нашої дисертації основну увагу при цьому ми зосередили на фрагментах текстів з уживанням арабізмів, які зберегли поки що свою етнічну ідентичність.

У творах німецькомовної літератури спостерігається намагання «вписати» арабізми, які у арабській культурі мають переважно релігійне підґрунтя, у світське життя: виражається оцінне ставлення до подій, об'єктів, предметів і т. п., позначених арабізмами і наводяться асоціації, які вони викликають і уможливають варіативність сприйняття та інтерпретацію адресатом зображуваного адресантом. Це свідчить про те, що арабізми з явно вираженою національною особливістю починають сприйматись через призму запозичуючої культури (*Harem, Scheich, Hadsch, Imam, Hidschab, Haram* та ін.).

13. Арабізми, які в арабському світі уживаються на позначення державний та релігійних посад, у творах літератури ставали і нині стають персонажами казок (*Emir, Wesir, Pascha, Sultan* та ін.) або міфілогічно-казковими персонажами (*Dschinn, Schaitan* та ін.). Арабські казки (у перекладі на німецьку мову) характеризуються шаблонною структурою, особливо, що стосується початку та кінця казки. Вони починаються і закінчуються згадуванням Аллаху, висловленням великої пошани його неперевершаним знанням. Не виправданим при цьому є (на нашу думку) заміна арабізма *Allah* німецьким словом *Gott*, що у контексті інших арабізмів ніби вилучає читача із арабського казкового світу, тим паче що тут поки що не йдеться про інтеграцію мусульман у Європейське (у тому числі німецьке) суспільство.

14. Проблема інтеграції мусульман у Європейське суспільство гостро

піднімається у німецькомовній літературі мігрантів, та пропонуються шляхи їх роз'яснення. Саме інтеграції, яка займає середнє положення між радикалізацією та асіміляцією. Якщо радикалізація основної віри мусульман ісламу має наслідком екстремізм та терор, а асіміляція – повне розчинення однієї культури в іншій, то інтеграція передбачає консенсус у спілкуванні представників різних культур і релігій, толерантність у відношенні представників іншої культури, порозуміння між церквою та державою.

Основним завданням Імам вбачає у роз'ясненні суті ісламу, його цінностей, до яких належать такі як *MENSCHENRECHTE, DEMOKRATIE, RECHTSSTAAT, FREIHEIT, PLURALISMUS, SICHERHEIT, BILDUNG, ERZIEHUNG, TOLERANZ; VERTRAUEN; GERECHTIGKEIT; GLEICHHEIT*; які ми виявили на основі відповідних лексем, уживаних у проповідях в мечеті.

Фахівці-теологі, які роз'яснюють та опікуються проблемою інтеграції мусульман запропонували проект моделі інтеграції мусульман у німецьке суспільство. Не випадково появився і поширюється останім часом новий термі «Euro-Islam».

15. У німецькій публіцитиці у різних рубриках (*Ausland, Deutschland, Kultur, Sport*) у світі сучасних подій поширюється уживання нових арабізмів, та активізується застосування вже пануючих, підзабутих, які тепер звільняються від «словникового типу» (*Al-Qaida, Mudschahid, Salafist, Hisbollah, Intifada, Taliban, Dschihad, Kalifat, Ansar-Scharia* та ін.). Ці арабізми, які у арабському світі трактуються на релігійному підґрунті, політизуються та ідеологізуються і відповідно інтегруються переважно у крайне негативному смислі, як такі, що уособлюють екстреміську ідеологію терористичних організацій. Спостерігаються утворення композитів, особливо зі словом *Dschihad*, а також іншими арабізмами (*Dschihad-Touristen, Dschihad-Reisende, Dschihad-Romantik, Al-Qaida-Kämpfer*), а також словосполучень (*Ingenieure des Dschihad, der muslimische Terrorist, islamistische Terroristen, tschetschenische Islamisten* та ін.). Немало молодих людей піддаються розповсюдженій пропаганді та готові прийняти участь у «Священій війні» (*am Heiligen Krieg*), відповідно з'явилися словосполучення „*die*

terroristische Persönlichkeit“ або „*rechtsradikale terroristische Persönlichkeit*“. Однак є й такі молоді люди, які належать до групи „*Dschihad-Romantiker*“.

Тривалі дискусії на шпальтах журналів щодо проблеми інтеграції мусульман у Європейське суспільство та той факт, що німецькомовні висловлення містять низку арабізмів незважаючи на те, що більшість із них має німецькі відповідники, засвідчують, що процес інтеграції мусульман у німецьке суспільство триває.

На завершення визначемо, що встановити яскраво виражений національний тип німецької мовної особистості можливо тільки на базі ретельного аналізу всіх складників її структури та на різних рівнях абстракції. Однак обмеживши своє дослідження німецької мовної особистості рамками, тобто вербально семантичним складником у міжкультурному аспекті, ми намагалися акцентувати увагу на соціогрупових типах німецької мовної особистості відповідно до мети та завдань нашої дисертації.

Під час роботи над дисертацією виникла низка питань, які ми виносимо у перспективу подальших наукових пошуків:

1) Основні цінності християнства та іудейства у порівнянні з цінностями ісламу;

2) як носія арабської мови та культури автора даної дисертації цікавить також питання запозичень німецької лексеми арабською мовою та коректність інтерпретації німецьких слів арабською мовною особистістю;

3) на увагу заслуговує також питання міжкультурної компетенції у віковому та гендерному аспектах;

4) Темою окремого дослідження може стати проблема міграції з погляду молодого покоління мігрантів, які діляться своїми враженнями від пережитої ними дороги до країн Європи. Матеріалом такого дослідження можуть слугувати (серед інших джерел) переклади на німецьку мову художньо оброблених листів (у віршах та прозі) молодих мігрантів на свою Батьківщину і які друкуються у німецькій публіцистиці та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулжалилов, И.Г. Функциональные особенности арабских элементов в современном литературном аварском языке: дис. на соискание степени науч. канд. филол. наук / И.Г. Абдулжалилов. – Махачкала, 2002. – 217 с.
2. Аджабі Я., Застровський О. А. Семантичний рівень мовної особистості (особливості інтерпретації слів арабською та німецькою мовними особистостями) / Я. Аджабі, О. А. Застровський // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. – № 2. – Луцьк, 2015. – С. 5–11.
3. Алефиренко Н. Ф. Язык – сознание – культура: проблемы взаимодействия / Н. Ф. Алириференко // Доклады III Междунар. конф. “Язык и культура”. – К. : УИМО, 1994. – С. 3–15.
4. Апресян Ю. Д. Языковая картина мира и системная лексикография / Ю. Д. Апресян // Языки славянских культур. – М., 2006. – 291 с.
5. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И.В. Арнольд. – М.: Высш.шк., 1991. – 140 с.
6. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Культурные концепты / Н. Д. Арутюнова. – М : Наука, 1991. – 204 с.
7. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1999. – 898 с.
8. Бабушкин А. П. Общеязыковые концепты и концепты языковой личности / А. П. Бабушкин // Вестник ВГУ. Серия : Гуманитарные науки. – 2007. – Вип. 2. – С. 114–118.
9. Баранов А. Г. Семиотическая личность: кодовые переходы. Речевая деятельность, Языковое сознание. Общающиеся личности / А. Г. Баранов. – М. : Калуга, 2006. – С. 30–31.

10. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : учебник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
11. Богин Г. И. Концепция языковой личности : автореф. дис. на соискание степени науч. доктора. филол. наук / Г. И. Богин . – М., 1982. – 42 с.
12. Богин Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук / Г. И. Богин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 36 с.
13. Бодуэн де Куртенэ И.А. Новая иллюстрированная энциклопедия Кн. 3. / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М., 2003. – 256 с.
14. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика / В. Д. Бондалетов. М., 1987. – 192 с.
15. Будагов Р.А. Человек и его язык / Р.А. Будагов // Заметки об отношении людей к литературному языку. – М., 1976. – 430 с.
16. Валиуллина Л. К. Лексика арабского происхождения в русском и татарском языках: сопоставительный аспект: дис. на соискание науч. степени кан. наук / Л.К. Валиуллина. – Чебоксары, 2004. –163 с.
17. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Рус. слов., 1996. – 712 с.
18. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Три лингвистические концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы / Е.М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М., 2005. – 263 С.
19. Виноградов В. В. О художественной прозе / В. В. Виноградов. – М., 1930. – С. 29–85.
20. Воркачов С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании текста / С. Г. Воркачов // Филологические науки. – М., 2001. – С. 64–72.
21. Гаврилова, Т.П. История арабской по происхождению лексики в русском языке. (на материале памятников ХП-ХУШ в.) / Т.П. Гаврилова.-М, 1981. – 23 с.

22. Гак В. Г. Язык как форма самовыражения народа / В. Г. Гак. – М. : Наука, 2000. – С. 54–68.
23. Гнатюк Л. Мовна особистість як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія дефініції та проблема структури / Л. Гнатюк // Вісник ЧДУ ім. Б. Хмельницького. Серія : Філол. науки. – 2000. – Вип. 4. – С. 7–12.
24. Годунова С. Ю. Педагогические условия развития языковой личности студента технического вуза : автореф. дис. на соискание науч. степени. канд. пед. наук / С. Ю. Годунова – М., 2008. – 24 с.
25. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 282 с.
26. Гольдин В. Е. Внутринациональные речевые культуры и их взаимодействие / В. Е. Гольдин // Вопросы стилистики. – Саратов, 1993. – Вып. 25. – С. 9–19.
27. Гришаева Л. И., Цурикова Л. В. Введение в теорию межкультурной коммуникации : учеб. пособие / Л. И. Гришаева, Л. В. Цурикова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2003. – 291 с.
28. Гронская О. Н. Языковая картина мира и языковая личность сказки / О. Н. Гронская // Языковая картина мира. – Кемерово, 1995. – 427 с.
29. Дажаббаров Р.Д. Арабские заимствования во французском языке: дис. на соискание степени науч. канд. филол. наук / Р.Д. Дажаббаров. – Баку, 1984. – 253 с.
30. Де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Ф. Де Соссюр // Лингвистика XX века. – М., 2016. – 256 с.
31. Ерошенко А. Р. Концепт “Человек” в антропологической лингвистике : особенности ин терпретации /А. Р. Ерошенко // Антропоцентрическая парадигма в филологии. – Ставрополь, 2003. – Ч. 2. – С. 18–20.

32. Жеребило Т. В. Методы лингвистического исследования и описания языка, обусловленные функционально-стилистическим инвариантом языковой системы / Т. В. Жеребило // *Lingua-universum*. – М., 2007. – Ч. 3. – С. 97–104.
33. Жилинская Л.А. Национально-культурные и языковые особенности арабизмов в современном немецком языке: автореф. дис. на соискание науч. степени. канд. филолог. наук / Л.А. Жилинская. – М., 2009. – 27 с.
34. Зарринкуб А.Х. Исламская цивилизация / А.Х. Зарринкуб. – М.: Андалус, 2004. – 237 с.
35. Застровська С. О., Застровський О. А. Загальне поняття мовної особистості / С. О. Застровська, О. А. Застровський // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія: Філологічні науки. – Вип. 18. – Луцьк, 2010. – С. 192–195.
36. Ибрагимова Э.Р. Арабизмы в табасаранском языке: дис. на соискание науч. степени. канд. филол. наук / Э.Р. Ибрагимова. – Махачкала, 2003. – 139 с.
37. Иванцова Е. В. О термине "языковая личность": истоки, проблемы, перспективы использования / Е. В. Иванцова // Вестник Томского гос. ун-та. – Томск, 2010. – 241 с.
38. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты : сб. науч. тр. Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. – С. 7–11.
39. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 69–77.
40. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – С. 29–35.
41. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.

42. Карасик В. И. Языковая личность: аспекты изучения / В. И. Карасик // II Междунар. науч. конф. “Язык и культура”. – М., 2003. – С. 362–363.
43. Караулов Ю. Н. Четыре кита современной лингвистики или о предпосылках включения языковой личности в объект науки о языке. От содержания науки к ее истории / Ю. Н. Караулов // Соотношение частнонаучных методов и методологии в филологической науке : сб. науч. тр. – М., 1986. – С. 33–52.
44. Караулов Ю. Н. Из опыта реконструкции языковой личности / Ю. Н. Караулов // Литература. Язык. Культура. – М., 1986. – С. 222–234.
45. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Изд. 6-е. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
46. Клюканов И. Э. Коммуникативный универсум / И. Н. Клюканов // Humanitas. – М., 2010. – 256 с.
47. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
48. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2008. – 464 с.
49. Кочеткова Т. В. Языковая личность носителя элитарной речевой культуры : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук. / Т. В. Кочеткова. – Саратов, 1999. – 53 с.
50. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? / В. В. Красных // Человек. Сознание. Коммуникация. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
51. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 141–172.
52. Кузьмина Е. А. Паремии как лингвокультурная репрезентация языковой личности: на материале немецкого языка : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. А. Кузьмина. – Тамбов, 2002. – 196 с.

53. Кулакова О. М. Філософія мови / О. М. Кулакова // Функціональна лінгвістика. Язык. Культура. Общество : материалы конф. – Симферополь : CLC, 1999. – С. 85–87.
54. Кусарбаев Р. И. Формирование культуры межнационального взаимодействия. Состояние педагогической практики / Р. И. Кусарбаев // Актуальные проблемы образования. – М. : МГПУ, 2000. – 216 с.
55. Леонтович О. А. Русская языковая личность: особенности коммуникативного поведения / О. А. Леонтович //– Београд : Баньалука, 2003. Стил. №2. – 208 с.
56. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : УРСС, 1999. – 368 с.
57. Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка. Русская словесность: от теории словесности к структуре текста : антол. / Д. С. Лихачов. – М., 1997. – С. 280–287.
58. Макаров С.А. Проникновение арабских слов в английский язык / С.А. Макаров // Языковая динамика: сб. науч. тр. – Твер. гос. ун-т. – Тверь: ТГУ, 1996. – С. 54–59.
59. Манакін М. В. Мова і міжкультурна комунікація / М. В. Манакін. – К. : ЦУЛ, 2012. – 288 с.
60. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию / В. А. Маслова. – М. : Наследие, 2007. – 202 с.
61. Нецименко Г.П. Заимствования как проявление культурно-языковых контактов и их функционирование в языке-реципиенте. Встречи этнических культур в зеркале языка (в сопоставительном лингвокультурном аспекте) / П.Г. Нецименко. – М.: Наука, 2002. – С.121–152.
62. Ольшанский И. Г. Язык и языковая личность в условиях современного социального контекста / И. Г. Ольшанский // РГСУ. Ученые записки. – 2004. – № 1. – С. 79–80.
63. Откупщиков Ю.В. К истокам ислама: Рассказы о науке этимологии / Ю.В. Откупщиков. – СПб.: Азбука-классика, 2005. – 352 с.

64. Пешковский А. М. Слово и язык / А. М. Пешковский // Языки славянских культур. М.: Наука, 2011. – 763 с.
65. Помірко Р. С. Когнітивні механізми транспозиції смислів : метафора та метонімія (на матеріалі англійської фахової мови економіки) / Р. С. Помірко // Вісник Львівського національного університету. – Серія : Іноземні мови. – 2010. – Вип. 17. – С. 2–28.
66. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Киев : СИТО, 1993. – 192 с.
67. Потебня А. А. Семантика и структура паремий / А. А. Потебня. – М., 2008. – 320 с.
68. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 110–122.
69. Розен Е.В. На пороге 20 века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е.В. Розен. – М.: Издательство «Менеджер», 2000. – 192 с.
70. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура / М. Роулинг. – М.: Центрполиграф, 2005. – 223 с.
71. Сахарный Л. В. Человек и текст: две грамматики текста / Л. В. Сахарный // Человек – текст – культура. – Екатеринбург, 1994. – С. 17–20
72. Седов К. Ф. О жанровой природе дискурсивного мышления языковой личности Текст. / К. Ф. Седов. – Саратов, 1999. – 13–26 с.
73. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2008. – 712 с.
74. Семенюк О. А. , Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : Академія, 2010. – 240 с.
75. Сепир Є. Язык. Введение в изучение речи / Є. Сепир // Лингвистическое наследие XX века – М.: Ленанд, 2016. – 238 с.
76. Сергеев, Ф.П. Языковые контакты и заимствования: учеб. пособие по спецкурсу по социолингвистике / Ф.П. Сергеев. – Волгоград: Перемена, 2007. – 134 с.

77. Сиротина О. Б. Языковая личность и факторы влияющие на ее становление. Термин и слово : межвуз. сб., посвящ. 80-летию проф. Б. Н. Головина. / О. Б. Сиротина. – Новгород, 1997. С. 7–12.
78. Снитко Т. Н. Предельные понятия в западной и восточной лингвокультурах / Т. Н. Снитко. – Пятигорск, 1999. – 156 с.
79. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры. / Ю. С. Степанов. – М. : Академ. проект, 2001. – 990 с.
80. Степина И.В. Заимствование как следствие взаимодействия культур. Языковая личность – текст – дискурс: теоретические и прикладные аспекты исследования / И.В. Степина // материалы международной научной конференции: в 2 ч. – Ч. 2. – Самара: изд-во Самарского университета, 2006. – С. 123–126.
81. Сурдел Д. Цивилизация классического ислама / Д. Сурдель. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 488 с.
82. Сухих С. А. Черты языковой личности / С. А. Сухих // Коммуникативно-функциональный аспект языковых единиц. – Тверь, 1993. – С. 79–93.
83. Ужинин Е.Е. Турецкие заимствования в языках восточно- средиземноморского ареала: языковые контакты на территории Османской империи: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. / Е.Е. Ужинин. – Москва: 2008. – 289 с.
84. Фомина Ю. С. Языковая личность студента полиэтнического вуза: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. / Ю. С. Фомина. – Уфа, 2011. – 23 с.
85. Фролов Д. В. Арабская филология: грамматика, стихосложение, корановедение: статьи разных лет / Д. В. Фролов. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – 438 с.
86. Халиков К.Г. Арабизмы в багвалинском языке : дис. на соискание степени науч. канд. филол. наук / К.Г. Халиков. – Махачкала, 2000. – 192 с.
87. Хуссайн А. Х. Русская лексика арабского происхождения в теоретическом и прикладном рассмотрении: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. / Х. А. Хуссайн. – Москва, 2001. – 172 с.

88. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – М. : Либроком, 2009. – 231 С.
89. Шаховский В. Н. Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации / В. Н. Шаховский // Филол. науки. – 1998. – №2. – С. 43–47.
90. Щерба Л. В. Язык и личность / Л. В. Щерба // Культура общения. – М., 1989. – 181 С.
91. Щитова В. И. Презентация как коммуникационный феномен культуры: Визуальный аспект : автореф. дис. на соискание степени науч. канд. филол. наук / В.И. Щитова // Рос. ин-т культурологии. – Москва, 2004. – 25 с.
92. Эль-Гаяр А. П. Арабские заимствования в английском языке: автореф. дис. на соискание степени науч. доктора. филол. наук / А. П. Эль-Гаяр. – Одес. гос. ун-т им. И.И. Мечникова. – Одесса, 1989. – 15 с.
93. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. для вузів / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – 309 с.
94. Abdelkader A. Moderne Arabismen in der spanischen Presse und im Internet. Sprachwissenschaftliche Untersuchung arabischer Begriffe in den romanischen Sprachen / A. Abdelkader. – Saarbrücken: VDM Verlag, 2008. – 176 S.
95. Abdel-Qadir G. Spatzenmilch und Teufelsdreck / G. Abdel-Qadir. – Berlin : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999. – 268 S.
96. Abendroth-Timmer D. Der Blick auf das andere Land. Ein Vergleich der Perspektiven in Deutsch-, Französisch- und Russischlehrwerken / D. Abendroth-Timmer ; Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik. – Tübingen, 1998. – 176 S.
97. Abu-Lughod L. Writing against Culture / L. Abu-Lughod // In: Richard G. Fox (Hg.), Recapturing Anthropology. Working in the Present. School of American Research Press. – New Mexico: Santa Fe, 1991. – S. 137–162.
98. Adams G., Markus H. A conception of culture suitable for a social psychology of culture / G. Adams, H. Markus. – Mahwah: The psychological foundations of culture, 2004. – P. 335–359.
99. Adjabi Y, Zastrovskij O. A. Der Einfluss der Globalisierung auf die interkulturelle Kommunikation / O. A. Zastrovskij, Y. Adjabi // Наук. праці Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки». – Чернівці, 2012. – Випуск 29. – С. 3–5.

100. Adjabi Y. Das Auftreten der Sprachpersönlichkeit in der interkulturellen Kommunikation / Y. Adjabi // Papers of the 7th International Scientific Conference «European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches». ORT Publishing and the Center for Social and Political Studies «Premier». – Stuttgart, December 16.2013. – P. 102–104.

101. Adjabi Y. Die Auswirkungen der Stereotypen über die Fremdwahrnehmung / Y. Adjabi // Наук. вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». – Луцьк, 2013. – № 18 (267). – С. 5–8.

102. Adjabi Y. Die verschiedenen Wahrnehmungen der deutschen Wörter aus der Sicht der arabischen Sprachpersönlichkeit / Y. Adjabi // Наук. вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». – Луцьк, 2014. – № 4 (281). – С. 5–9.

103. Adjabi Y. Die Sprachpersönlichkeit als kulturelles und linguistisches Wahrnehmungselement / Y. Adjabi // Серія «Філологічні науки» (мовознавство). Вип. 127. – Кіровоград, 2014. – С. 197–200.

104. Adjabi Y. Die Besonderheiten der Sprachpersönlichkeit der ehemaligen Deutschen demokratischen Republik-DDR / Y. Adjabi // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : зб. наук. пр. – Острог : Вид-во нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. – Вип. 43. – С. 3–5.

105. Adjabi Y. Besonderheiten der lexikalisch-semanticen Ebene der Sprachpersönlichkeit / Y. Adjabi // European Journal of Literature and Linguistics. – №2–. Vienna, 2016. – S. 51–54.

106. Ahmadullah R. Allahs Geschenk, Eigentum des Mannes: Ein Frauenschicksal in der islamischen Welt / R. Ahmadullah. – Saarbrücken : Herbig Verlag, 2005. – 217 S.

107. Al Janssen B. Verräter ihres Glaubens: Das gefährliche Leben von Muslimen, die Christen wurden / B. Al Janseen. – Gießen : Brunnen Verlag, 2016. – 416 S.

108. Amber K. Allah wird dich strafen / K. Amber. – München : Herbig Verlag, 2005. – 256 S.
109. Androutsopoulos J. Deutsche Jugendsprache: Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen / J. Androutsopoulos. – Frankfurt a.M. : Peter Lang Verlag, 1998. – 531 S.
110. Antos G. Studien zur Sprach-und Kommunikationsproblemen im Alltag / G. Antos. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 1996. – 305 S.
111. Aries W.D. Der Mufti von Jerusalem / W.D. Aries. – Verlag: Aphorism. – Berlin, 1999. – 248 S.
112. Arntz H. Rasse, Sprache, Kultur und ihre Beziehungen zum Volkstum / H. Arntz. – Heidelberg : ZDB Verlag, 1973. – S. 265–274.
113. Assmann J. Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität / J. Assmann. – Frankfurt : Tonio Verlag, 1988. – S.5–28.
114. Auer P. Zur Verbspitzenstellung in der schriftlichen Jugendsprache / P. Auer. – Tübingen : Deutsche Sprache Verlag, 1993. – S. 211.
115. Auer P. Sprachliche Interaktion: Eine Einführung anhand von 22 Klassikern // P. Auer. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1999. – S. 10–13.
116. Auer P. Türkenslang. Ein jugendsprachlicher Ethnolekt des Deutschen und seine Transformationen / P. Auer. – Tübingen : Häcki Buhofer Verlag, 2003. – 264 S.
117. Austin J.L. Zur Theorie der Sprechakte: How to do things with Words / J.L. Austin. – Stuttgart: Recalm Verlag, 1997. – 267 S.
118. Averbeck S. Comparative History of communication studies between France and Germany / S. Averbeck // The Open Communication Journal. – London, 2008. – P. 1–13.
119. Ayish M. Beyond Western-oriented communication theories: A normative Arab-Islamic perspective / M. Ayish // The Public. – Toronto, 2003. – Vol.5. – P. 78–92.
120. Bartminski J. , Chleba W. Wie soll man das sprachlich-kulturelle Weltbild der Slawen und ihrer Nachbarn untersuchen / J. Bartminski, W. Chleba // Europa und seine Werte. – Frankfurt a. M., 2009. – S. 271–287.

121. Bauer T. Möge Allah Dir Flügel verleihen / T. Bauer – Frankfurt a.M. : Konkursbuch Verlag, 2005. – 201 S.
122. Bausinger H. Sprache in der Volkskunde // H. Bausinger. – Wiesbaden : Brekle und Maas Verlag, 1986. – S. 7–32.
123. Bausinger H. Wie deutsch sind die Deutschen? / H. Bausinger // 2. durchges. Aufl. – München, 2009. – 176 S.
124. Beabha H. K. Die Frage der Identität : Hybride Kulturen / H. K. Beabha. – München, 1997. – 240 S.
125. Behal-Thompson H. Typisch Deutsch? / H. Behal-Thompson. – München : Langenscheidt Verlag, 1994. – 143 S.
126. Best K. H. Zur Ausbreitung von Wörtern arabischer Herkunft im Deutschen / K.H. Best. – Göttingen, 2002. – 201 S.
127. Bittrich F.O. Orient ohne Schleier / F.O. Bittrich. – Verlag: Salzwasser. – Berlin, 2012. – 272 S.
128. Bock H. Sprache und denkpsychologische Grundlagen der Kommunikationspsychologie / H. Bock // Studien und Forschungsmaterialien. Heft N3. Hochschule Zittau. – Görlitz, 2004. – S. 7–11.
129. Hinka B., Zin R. Was ist deutsch? Stereotype und Realität / B. Hinka, Zin R. – Ternopil : Boghdan Verlag, 2008. – 368 S.
130. Bolten J., Ehrhardt C. Interkulturelle Kommunikation. Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln / J. Bolten , C. Ehrhardt. – Sternenfels, 2003. – 277 S.
131. Brajer J. Corporate Identity und soziales Handeln / J. Brajer // Interkulturelle Personalorganisation. Sternenfels. – Berlin, 1998. – S. 59–70.
132. Brekle H. E. , Utz M. Sprachwissenschaft und Volkskunde : Perspektiven einer kulturanalytischen Sprachbetrachtung / H. E. Brekle , M. Utz. – Westdeutscher Verlag. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986. – 214 S.
133. Briesemeister D. Landeskunde – Kulturkunde – Auslandskunde: Historischer und terminologischer Überblick / D. Briesemeister. –München : Kultur und Kommunikation Verlag, 1976. – S. 158–182.

134. Broszinsky S. Interkulturelle Kommunikation. Missverständnisse – Verständigung / S. Broszinsky. – Heidelberg : VS Verlag, 2011. – 269 S.
135. Broszinsky S . Interkulturelle Kommunikation, Missverständnisse und Verständigung. / S. Broszinsky. – 1. Auflage. – Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011. – 252 S.
136. Buhl H. M., Hofer M., Lege T. Kommunikative Regulation und sprachlicher Ausdruck von Diskrepanzen in mündlichen und schriftlichen Äußerungen / H. M. Buhl, M. Hofer, T. Lege // Zeitschrift für Psychologie. – Jena, 2006. Heft N. 214. – S. 48–58.
137. Bühler K. Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache: Das Organon-Modell / K. Bühler. – Agone : Verlag von Gustav Fischer, 2009. – 468 S.
138. Burger R. Die falsche Wärme der Kultur / R. Burger // Neue Heimat, Neue Fremden. – Wien, 1992. – S. 65–77.
139. Carbaugh D. Soviet and American Cultures in Conversation / D. Carbaugh // Journal of Speech. – New York, 1993. – 261 P.
140. Chelhod J. Die arabische Gastfreundschaft in Europa / J. Chelhod // UNESCO Buch N 2. – Paris, 1990. – 75 S.
141. Collier- Mary J., Milt T. Cultural Identity: An Interpretive Perspective / T. Milt, J. Collier-Mary // Theories in Intercultural Communication. – Newbury Park, 1988. – P. 99–120.
142. Daftari S. Fremde Wirklichkeiten. Verstehen und Missverstehen im Fokus bikultureller Partnerschaften / S. Dafari // Beiträge zur interkulturellen Diskussion. – Münster, 2000. – 305 S.
143. Daniel U. Kultur und Gesellschaft. Überlegungen zum Gegenstandsbereich der Sozialgeschichte / U. Daniel // Geschichte und Gesellschaft. – Stuttgart, 1993. – S. 69–99.
144. Daria C. Flucht aus dem Harem / C. Daria. – Berlin : Kindle Edition und Digital Dreams Verlag, 2014. – 288 S.

145. Datta A. Transkulturalität und Identität. Bildungsprozess zwischen Exklusion und Inklusion / A. Datta. – Frankfurt a.M., 2005. – 231 S.
146. Delhees K. H. Soziale Kommunikation / K. H. Delhees. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1994. – S. 11–90.
147. Deutscher G. Im Spiegel der Sprachen: Warum die Welt in anderen Sprachen anders aussieht / G. Deutscher. – München : C.H. Beck Verlag, 2010. – 320 S.
148. Djebbar A. Die Frauen von Algier / A. Djebbar. – Berlin : Fischer Taschenbuch Verlag, 2011. – 192 S.
149. Donec P. Grundzüge einer allgemeinen Theorie der interkulturellen Kommunikation / P. Donec // Ukrainische Beiträge zur Germanistik. Bd. 3. – Aachen : Shaker Verlag, 2002. – 314 S.
150. Drechsel P., Schmidt B., Gözl B. Kultur im Zeitalter der Globalisierung: Von Identität zu Differenzen / P. Drechsel, B. Schmidt, B. Gözl. – Frankfurt a.M. : IKO Verlag für Interkulturelle Kommunikation, 2000. – S. 9–26.
151. Eckensberger L. H., Plath I. Möglichkeiten und Grenzen des variablenorientierten Kulturvergleichs / L. H. Eckensberger, I. Plath // Vergleich und Transfer. Komparatistik in den Sozial-, Geschichts- und Kulturwissenschaften. – Frankfurt a.M., 2003. – S. 55–99.
152. Edollarch E. Theorie des kommunikativen Handelns von Jürgen Habermas. Eine kommentierte Textcollage / E. Edollarch. – Erlangen : Burkart Verlag, 1995. – S. 2–115.
153. El Hadjaj M. Fünf Geschichten mit Zeichnungen von Yunus Saltuk / M. El Hadjaj. – Berlin : Schleyer Verlag, 1984. – 121 S.
154. El-Husseinis A. Der Mufti von Jerusalem und die Nationalsozialisten. Eine politische Biographie / A. El-Husseinis. – Verlag: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. – Berlin, 2007. – 247 S.
155. El-masrar Z. Muslim Girls: Wer wir sind, wie wir leben / Z. El-masrar. – Bonn : Bastei Entertainment, 2012. – 256 S.
156. Erbertowsk J. Die Sklaven des Sultans Broschiert / J. Erbertowsk. – Hamburg, 2013. – S. 126–142.

157. Ertelt-Vieth A. Kulturvergleichende Analyse von Verhalten, Sprache und Bedeutungen. Beitrag zu einer empirisch, kontrastiv und semiotisch ausgerichteten Landeswissenschaft / A. Ertelt-Vieth // Peter Lang. Beiträge zur Slavistik. Bd. 11. – Frankfurt a.M., 1990. – 344 S.
158. Espagne M., Werner W. Deutsch-französischer Kulturtransfer als Gegenstand. Eine Problemskizze / M. Espagne, W. Werner // Les relations interculturelles dans l'espace franco-allemand (XVIIIe et XIXe siècles). – Paris, 1988. – P. 11–41.
159. Eygar G. W. Sprache und Persönlichkeit / G.W. Eygar // Kharkow Staatliche Universität. – Charkow, 1991. – 147 S.
160. Felder E. Semantische Kämpfe. Macht und Sprache in den Wissenschaften / E. Felder. – Berlin : De Gruyter Verlag, 2006. – 325 S.
161. Finck F. N. Der deutsche Sprachbau als Ausdruck deutscher Weltanschauung / N. F. Finck. – Marburg : Elwert Verlag, 1899. – 123 S.
162. Fishman J. Soziologie der Sprache. Eine interdisziplinäre sozialwissenschaftliche Betrachtung der Sprache in Gesellschaft / J. Fishman. – München : Max Hueber Verlag, 1975. – 250 S.
163. Fleischer W. Wortschatz der deutschen Sprache der DDR. Fragen seines Aufbaus und seiner Verwendungsweise / W. Fleischer. – Leipzig, 1988. – 324 S.
164. Florenski P. Denken und Sprache / P. Florenski. – Berlin : Edition Kontext Verlag, 1993. – 173 S.
165. Földes C. Interkulturelle Kommunikation: Positionen zu Forschungsfragen, Methoden und Perspektive / C. Földes. – Berlin : Praesens Verlag, 2007. – S. 62.
166. Forgas J. P. Soziale Interaktion und Kommunikation. Eine Einführung in die Sozialpsychologie / J. P. Forgas. – Weinheim : Psychologie Verlags-Union, 1999. – 324 S.
167. Frame A. Repenser l'interculturel en communication. La performance culturelle dans la communication interculturelle / A. Frame. – Paris : Edition de bourgogne, 2008. – 644 P.

168. Füglein R. Kanak Sprak. Eine ethnolinguistische Untersuchung eines Sprachphänomens im Deutschen / R. Füglein // Diplomarbeit, Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften der Otto-Friedrich-Universität. – Bamberg, 2000. – S. 83–90.
169. Gardt A. Sprachwissenschaft als Kulturwissenschaft / A. Gardt // Literaturwissenschaft und Linguistik von 1960 bis heute. – Göttingen : Wallstein Verlag, 2003. – S. 271–288.
170. Geertz C. The Interpretation of Cultures / C. Geertz // Basis Books. – New York, 1973. – 470 P.
171. Geertz C. Dichte Beschreibungen. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme / C. Geertz. – Frankfurt a.M. : Suhrkamp Verlag, 2002. – S. 12–15.
172. Geib P.B. Kaltes Land unter heißer Sonne: Impressionen von Marokko / P.B. Geib. – Verlag: Books on Demand. – Berlin, 2015. – 136 S.
173. Gerhard M. Admiral und Laute, Papagei und Zucker. Arabische Wörter im Deutschen / M. Gerhard. – Mannheim: Institut für deutsche Sprache. – 28 S.
174. Giordano C. Die Rolle von Missverständnissen bei Prozessen der interkulturellen Kommunikation / C. Giordano. – Bonn : Roth Verlag, 1996. – 74 S.
175. Goffman E. Interaktionsrituale. Über Verhalten in direkter Kommunikation / E. Goffman. – Frankfurt a.M. : Suhrkamp Verlag, 1996. – 208 S.
176. Grabowski J. Der Schriftlichkeitsüberlegenheitseffekt. Sprachproduktionsprozesse bei der verbalen Wissensdiagnose / J. Grabowski // Zeitschrift für Psychologie. – Heidelberg : Spektrum Akademischer Verlag, 2011. – N. 213 (4). – S. 193–204.
177. Graumann C. F. Interaktion und Kommunikation / C. F. Graumann // Sozialpsychologie. Bd. 2. – Göttingen : Hogrefe Verlag, 1972. – 467 S.
178. Grice P. Logik und Konversation. Handlung, Kommunikation, Bedeutung / P. Grice. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1993. – S. 243–265.
179. Gudykunst W. B., Kim Y. Y. Communicating with Strangers. An Approach to Intercultural Communication / W. B. Gudykunst, Y. Y. Kim. – New York : McGraw-Hill Edition, 2003. – 448 P.
180. Gumperz J. Sprache, lokale Kultur und soziale Identität / J. Gumperz // Theoretische Beiträge und Fallstudien. – Düsseldorf, 1975. – 224 S.

181. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns. Bd.1+2 / J. Habermas. – Frankfurt : Suhrkamp Verlag, 1981. – S. 60–128.
182. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns in den kategorischen Rechtsprinzipien. Ein Kontrapunkt der Moderne // J. Habermas. – Frankfurt a.M., 1995. – 390 S.
183. Habermas J. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz / J. Habermas. – Frankfurt a.M, 1997. – S. 61–63.
184. Hagège C . Der dialogische Mensch. Sprache- Kultur- Weltbild-Gesellschaft / C. Hagège // Übers. Von M. Hübner. – Hamburg : Rowohlt Verlag, 1987. – 396 S.
185. Hall S. Die Frage der kulturellen Identität. In: Rassismus und kulturelle Identität / S. Hall // Ausgewählte Schriften. – Hamburg, 1994. – S. 180–222.
186. Hall S. Who needs ‘Identity’? / S. Hall // Questions of Cultural Identity. – London : Stuart du Gay, 1996. – P. 1–17.
187. Hamid Reza Y. , Klaus F. Wege zur Kommunikation. Theorie und Praxis interkultureller Toleranz / Y. Hamid Reza , F. Klaus. – Nordhausen : Traugott Bautz Verlag, 2006. – S. 19–48.
188. Hartung W. Gesellschaftliche Wirklichkeit und sprachliche Kommunikation / W. Hartung. – Leipzig : Sprachpflege Verlag, 1988. – 360 S.
189. Hauser R. Aspekte interkultureller Kompetenz. Lernen im Kontext von Länder- und Organisationskultur / R. Hauser. – Wiesbaden : Deutscher Universitätsverlag, 2003. – 360 S.
190. Haßler G. Die These von der Sprachrelativität des Denkens in der Aufklärung und bei Wilhelm von Humboldt / G. Haßler. – Hildesheim : Welke, 1986. – S. 154–177.
191. Henne H. Jugendsprache und Jugendgespräche / H. Henne // Dialogforschung. Jahrbuch des Instituts für Deutsche Sprache. Sprache der Gegenwart. – Band N 54. – Düsseldorf, 1981. – 373 S.
192. Henne H. Jugend und ihre Sprache / H. Henne. – Berlin : De Gruyter Verlag, 1986. – 176 S.

193. Hinnenkamp V. Gemischt sprechen von Migrantenjugendlichen als Ausdruck ihrer Identität / V. Hinnenkamp // Der Deutschunterricht. – Band N 5. – Berlin, 1995. – 107 S.
194. Hinnenkamp V. Mehrsprachigkeit in Deutschland und deutsche Mehrsprachigkeit. Szenarien einer migrationsbedingten Nischenkultur der Mehrsprachigkeit / V. Hinnenkamp. – Berlin, 1998. – S. 137–162.
195. Hofstede G. Interkulturelle Zusammenarbeit. Kulturen, Organisationen, Management / G. Hofstede. – Wiesbaden : Gabler Verlag, 1993. – 321 S.
196. Hunke S. Allahs Sonne über dem Abendland: Unser arabisches Erbe / S. Hunke. – Frankfurt: Fischer Verlag, , 2005. – 375 S.
197. Idriz B. Allahs Schleier. Die Frau im Kampf der Kulturen / B. Idriz. – Berlin : Diedrichs Verlag, 2004. – 472 S.
198. Idriz B. Grüß Gott, Herr Imam! Eine Religion ist angekommen / B. Idriz. – Berlin : Create Space Independent Publishing Platform Verlag, 2014. – 224 S.
199. Jacqueline G. Haremssklavin / G. Jacqueline. – Berlin : Plaisir d’Amour Verlag, 2013. – S. 17–18.
200. Jakobson R., Halle M. Grundlagen der Sprache. Schriften zur Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. Ausgabe N.1 / R. Jakobson, M. Halle. – Berlin, 1960. – S. 56–81.
201. Jannis K. Jugendsprachen als kommunikative soziale Stile. Schnittstellen zwischen Mannheimer Soziostilistik und Jugendsprachenforschung / K. Jannis. – Frankfurt a.M., 2006. – S. 106–121.
202. Kaelble H., Picht R. Fremde Freunde. Araber, Franzosen und Deutsche vor dem 21. Jahrhundert / H. Kaelble, Picht R. – München, 2002. – 177 S.
203. Kallmeyer, W. Kritische Momente. Zur Konversationsanalyse von Interaktionsstörungen / W. Kallmeyer // Grundfragen der Textwissenschaft. Linguistische und literarische Aspekte. – Amsterdam, 1979. – S. 59–109.
204. Karl Heinz G. Abschied von Muttersprache. Deutsch in Zeiten der Globalisierung / G. Karl Heinz // S. Fischer Wissenschaft. – Leipzig, 2012. – S. 25–30.

205. Keim I., Androutsopoulos J. Hey lan, isch geb dir konkret handy. Deutsch-türkische Mischsprache und Deutsch mit ausländischem Akzent: Wie Sprechweisen der Straße durch mediale Verbreitung populär werden / I. Keim, J. Androutsopoulos. – Mannheim : IDS Verlag, 2000. – 255 S.
206. Knapp K. Interkulturelle Kommunikation / K. Knapp // 2. Auflage, Gerd Antos Verlag Tübingen, 2007. – 509 S.
207. Koch M. Die Begriffe Person, Persönlichkeit und Charakter / M. Koch. – Göttingen, 1960. – 330 S.
208. Kotthoff H. Vorwort zu Kultur(en) im Gespräch / H. Kotthoff // Kulturen im Gespräch. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. – S. 3–23.
209. Krack A. Grundfragen der Kommunikationstheorie / A. Krack. – Düsseldorf : Langue Verlag, 2006. – 197 S.
210. Krallmann D., Ziemann A. Grundkurs Kommunikationswissenschaft / D. Krallmann, A. Ziemann. – München : UTB Verlag, 2001. – 351 S.
211. Krechel J. Persönlichkeitstypus und Sprache. Eine empirische Untersuchung über die Beziehung von Persönlichkeitstypus und Sprache / J. Krechel // Archiv für die gesamte Psychologie. – Berlin, 1933. – S. 449–523.
212. Kreissler F. Kultur als subversiver Widerstand. Ein Essay zur österreichischen Identität / F. Kreissler. – München, 1996. – 275 S.
213. Kühn P. Toleranz und Toleranzkultur. Plädoyer für eine interkulturelle Semantik / P. Kühn / Krieg–Frieden–Auseinandersetzung und Versöhnung in Diskursen. – Tübingen : Narr Francke Attempto, 2005. – S. 65–87.
214. Kühn P. Interkulturelle Semantik / P. Kühn. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2006. – 149 S.
215. Kurt S. Die psychotechnischen Persönlichkeiten / S. Kurt. – Wien : Deuticke Verlag, 1950. – S. 10–27.
216. Kuß H. Beispiele sprachlicher Stereotypisierung / H. Kuß // Karl-May-Gesellschaft. – Göttingen, 2011. – S. 45–88.
217. Kuß H. Kulturwissenschaftliche Linguistik. Eine Einführung / H. Kuß. – Göttingen: Verlag Vandenhoeck und Ruprecht, 2012. – 262 S.

218. Lasswell H.D. *The Structure and Function of Communication in Society* / H.D. Lasswell // *the Communication of Ideas. A Series of Addresses.* – New York, 1948. – 277 P.
219. Linke G. *Kulturwissenschaft und Linguistik* / G. Linke // *Kulturwissenschaft interdisziplinäre* Herausgabe von K. Stierstorfer. – Tübingen : Günther Narr Verlag, 2005. – S. 193–210.
220. Littmann E. *Morgenländische Wörter im Deutschen* / E. Littmann. – Berlin: Bücherkeller Verlag, 1999. – 161 S.
221. Lorenz R. *Geschichte aus Tunesien* / R. Lorenz. – Verlag: Traveldiary. – Hamburg, 2004. – 132 S.
222. Lotman J. *Die Innenwelt des Denkens. Eine semiotische Theorie des kulturellen Sprachverhaltens* / J. Lotman. – Berlin : Suhrkamp Verlag, 2010. – 291 S.
223. Lueken G. L. *Kommunikationstheorien und Theorien der Kommunikation* / L. G. Lueken. – Leipzig, 1997. – S. 2–14.
224. Luger K. *Offene Grenzen in der Kommunikationswissenschaft. Über die Notwendigkeit eines interkulturellen Forschungsansatzes* / K. Luger. – Innsbruck : Verlag vom Dialog der Kulturen, 1994. – S. 23–65.
225. Luhmann N. *Systeme und Verstehen* / N. Luhmann // *Zwischenintransparenz und Verstehen. Fragen an die Pädagogik.* – Frankfurt a. M., 1986. – S. 72–117.
226. Luhmann N. *Wie ist Bewusstsein an Kommunikation beteiligt?* / N. Luhmann. – Frankfurt a. M. : Gumbrecht und Hans Ulrich Pfeiffer Verlag, 1988. – S. 884–901.
227. Luhmann N. *Was ist Kommunikation?* / N. Luhmann. 1.Auflage. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1997.– S. 19–32.
228. Lüsebrink H J. *Interkulturelle Kommunikation. Grundlagen und Konzepte* / H J. Lüsebrink. 2. Auflage. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2012. – 238 S.
229. Maja A. *Im Harem des Scheichs* / A. Maja. – Berlin : Cora Verlag, 2013. – S. 03–09.

230. Maletzke G. Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen / G. Maletzke. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996. – 226 S.
231. Manfred H. Deutsche Sprache in der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik / H. Manfred // Lexikon der Germanistischen Linguistik. – Tübingen, 1980. – S. 519–527.
232. Marguerite K. Die verbotene Küsse des Scheichs / K. Marguerite. – Stuttgart : Drachenmond Verlag, 2014. – S. 8–18.
233. Matoba K. Referenzperspektive in Sprechakten. Ihre Funktion und Entwicklung in der deutschen und japanischen Sprache / K. Matoba. – Frankfurt am Main : Peterlang, 1997. – 252 S.
234. Meyer K. Emma und der Blaue Dschinn / K. Meyer . – Dressler, 2002. – 96 S.
235. Mieli A. La science arabe et son rôle dans l'évolution scientifique / A. Mieli. – Paris, 1999. – 467 P.
236. Müller-Jacquier B. Persönlichkeit und Fremdsprachendidaktik / B. Müller-Jacquier. – Uni Koblenz-Landau, 1999. – 140 S.
237. Nolde E. Reise nach Innerarabien, Kurdistan und Armenien / E. Nolde. – Verlag: Vero. – Norderstedt, 2014. – 292 S.
238. Nussbaumer B. Mein Grösi und so weiter / B. Nussbaumer. – Bern : Neue Erscheinung Huber Verlag, 2008. – 116 S.
239. Obrian P. Die Inseln der Paschas / P. Obrian. – Verlag: Ullstein. – Berlin, 2002. – 512 S.
240. Oksaar E. Problematik im interkulturellen Verstehen / E. Oksaar. – München : Bernd-Dietrich Müller Verlag, 1991. – S. 13–26.
241. Östrup J. Die Mauren und Marokko / J. Östrup. – Verlag: Salzwasser. – Berlin, 2012. – 336 S.
242. Otter A. Die Stadt der tausend Könige / A. Otter. – Verlag: Create Space Independent Publishing Platform. – Berlin, 2015. – 648 S.

243. Özelsel M. Pilgerfahrt nach Mekka: Meine Reise in eine geheimnisvolle Welt / M. Özelsel. – Freiburg : Herder Verlag, 2005. – S. 9–14
244. Perpeet W. Zur Wortbedeutung von Kultur. Zu Begriff und Geschichte der Kultur / W. Perpeet. – Frankfurt a.Main. : Suhrkamp Verlag, 1984. – S. 21–27.
245. Petkow S. Die Sprache und die Persönlichkeit in der Gesellschaft / S. Petkow. – Prag : Wissenschaftsverlag, 1983. – 224 S.
246. Plieger P. Struktur und Erwerb des bilingualen Lexikons. Konzepte für mediengestützte Wortschatzarbeit / P. Plieger. – Berlin : Literatur Verlag, 2006. – 241 S.
247. Posner R. Kultur als Zeichensystem. Zur semiotischen Explikation kulturwissenschaftlicher Grundbegriffe / R. Posner // Kultur als Lebenswelt und Monument. – Frankfurt a.M. : D. Harth Fischer Verlag, 1991. – S. 37–74.
248. Quasthof U. Soziales Vorurteil und Kommunikation. Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps / U. Quasthof. – Frankfurt, 1973. – 978 S.
249. Raddatz H.P. Von Gott zu Allah: Christentum und Islam in der liberalen Fortschrittsgesellschaft / H.P. Raddatz. – Frankfurt a.M. : Rororo Verlag, 2005. – 528 S.
250. Ramona S. Arabisch-Islamische Identität. Wertekonflikte und Wahrnehmung deutscher Stereotypen in der arabisch-islamischen Bevölkerung / S. Ramona. 1.Auflage. – Berlin : VDM Verlag, 2007. – 172 S.
251. Raster P. Perspektiven einer interkulturellen Linguistik. Von der Verschiedenheit der Sprachen zur Verschiedenheit der Sprachwissenschaft / P. Raster. – Frankfurt a.M. : Peter Lang Verlag, 2002. – 311 S.
252. Rehbein J. Sprachpragmatische Ansätze und Linguistik / J. Rehbein // Handbuch der interkulturellen Kommunikation und Kompetenz. – Weimar, 2007. – S. 131–144.
253. René R. Sprache und kulturelle Identität. Französisch in der arabischen Welt / R. René // Studien zu den Auswirkungen kultureller Rahmenbedingungen im Libanon und in anderen arabischen Ländern. – Mainz : Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2010. – 264 S.

254. Rickheit M. Grundlagen einer kognitiven Wortsemantik / M. Rickheit. – Opladen, 1993. – 308 S.
255. Roche J. Interkulturelle Sprachdidaktik. Eine Einführung / J. Roche. – Tübingen, 2001. – 131 S.
256. Roche J., Roussy-Parent M. Zur Rolle der kontrastiven Semantik in interkultureller Kommunikation / J. Roche, M. Roussy-Parent // Fremdsprachen lehren und lernen. – Tübingen, 2006. – S. 228–250.
257. Rosenberg M.B. Gewaltfreie Kommunikation. Eine Sprache des Lebens / M.B. Rosenberg. – Paderborn, 2005. – 213 S.
258. Roth H. J. Kultur und Kommunikation. Systematische und theoriegeschichtliche Umriss Interkultureller Pädagogik / H. J. Roth. – Opladen : Leske und Budrich Verlag, 2002. – 206 S.
259. Roussy-Parent M. Interkultureller Vergleich von Wortassoziationen deutscher und arabischer Kulturen / M. Roussy-Parent. – München : Universitätsverlag LMU, 2005. – 177 S.
260. Saberi R. Hundert Tage: Meine Gefangenschaft im Iran / R. Saberi. – Berlin : Kindle Edition, 2011. – 352 S.
261. Saiera A . Allahs Geschenk, Eigentum des Mannes / A. Saiera. – Kindle Edition: Berlin, 2014. – 188 S.
262. Sapir E. Speech and personality / E. Sapir // Psycholinguistics. An introduction to the study of speech and personality. The Dorsey Press. – Illinois, 1969. – P. 44–58.
263. Sarhan D. Kultur, Identität und Menschenrechte. Transkulturelle Perspektiven / D. Sarhan. 1. Auflage. – München, 2012. – 360 S.
264. Sass H. , Wittchen H. , Zaudig N. , Houben M. Diagnostisches und Statistisches Manual Psychischer Störungen / H. Sass , H. Wittchen , N. Zaudig , N. Houben. – Göttingen : Verlag für Psychologie, 2003. – S. 27–41.
265. Sass H. , Houben, I., Herpertz S., Steinmeyer, E. M. Kategorialer Versus dimensionaler Ansatz in der Diagnostik von Persönlichkeitsstörungen / H. Sass, I.

- Houben, S. Herpertz, E. M. Steinmeyer. – Weinheim : Psychologie Verlagsunion, 2003. – S. 42–55.
266. Sauer C. Vom Großen im Kleinen. Über kulturellen Ressourcen juristischer Interaktionen und Darstellungen / C. Sauer. – Berlin : De Gruyter Verlag, 2002. – S. 100–118.
267. Schäfer B. Ist da oben jemand? : Weil das Leben kein Spaziergang ist / B. Schäfer. – Verlag: Gütersloher Verlagshaus. – München, 2015. – 224 S.
268. Scharloth J. Sprachnormen und Mentalitäten / J. Scharloth. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 2005. – 174 S.
269. Schaub H. Persönlichkeit als Informationsverarbeitung. Persönlichkeit als Muster von Parametern eines informationsverarbeitenden Systems / H. Schaub // Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie. N. 24 (3). – S. 185–195.
270. Scheufel B. Faktizität und Funktion Plädoyer für eine Reflexion über Leitbilder in der empirischen Kommunikationswissenschaft mit einem Beispiel zur politischen Kommunikation / B. Scheufele. – Wiesbaden, 2011. – 353 S.
271. Schiffauer W. Kulturelle Charakteristika als Bedingung interkultureller Kommunikation / W. Schiffauer. – Weinheim, 1986. – 288 S.
272. Schmitz M.D. Ich war ein Salafist: Meine Zeit in der islamistischen Parallelwelt / M.D. Schmitz. – Verlag: Econ Berlin, 2016. – 256 S.
273. Schulthess-Ulrich N.V. Zu einigen Gewebebezeichnungen orientalischer Herkunft / N. V. Schulthess-Ulrich. – Zurich, 1968. – 169 S.
274. Schulz von Thun F. Stile, Werte und Persönlichkeitsentwicklung. Differentielle Psychologie der Kommunikation / F. Schulz von Thun. – Reinbeck : Rowohlt Verlag, 1989. – 311 S.
275. Schulz von Thun F. Interkulturelle Kommunikation, Methode, Beispiele, Modelle / F. Schulz von Thun. 5. Auflage. – Hamburg : rororo Verlag, 2011. – 352 S.
276. Schwitalla J. Die vielen Sprachen der Jugendlichen. Kann man Kommunikation lehren? / J. Schwitalla // Konzepte mündlicher Kommunikation und ihrer Vermittlung. – Frankfurt a. M. : Scriptor Verlag, 1988. – S. 167–176.

277. Sen A. Die Identitätsfalle. Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt? / A. Sen. – München : Beck Verlag, 2007. – 208 S.
278. Servaes J. Cultural Identity and Modes of Communication / J. Servaes. – Seoul, 1989. – P. 383–416.
279. Shah H. Die Tochter des Imam. Sie will ein normales Leben, doch ihr droht der Tod / H. Shah. – Berlin : Diederichs Verlag, 2011. – 272 S.
280. Shannon E, Weaver W. Mathematical theory of communication / E. Shannon, W. Weaver. – University of Illinois, 1998. – 116 P.
281. Smolicz J. Language, a Bridge or a Barrier? Languages and Education in Australia from an Intercultural Perspective / J. Smolicz. – Adelaide, 1993. – 217 P.
282. Spillner B. Sprache und Politik / B. Spillner. – Frankfurt a.M. : Pater Lang Verlag, 1990. – 113 S.
283. Spillner B. Sprachliche und kulturelle Kontrast von Fachtexten / B. Spillner. – Frankfurt a.M. : Peter Lang Verlag, 2007. – S. 83–113.
284. Steinmüller U. Kriterien effektiver Kommunikation. Eine Untersuchung gesellschaftlich bedingter Varianten im kommunikativen Verhalten von Schülern / U. Steinmüller. – Köln, 1977. – 183 S.
285. Straub J. Identitätstheorie im Übergang? Über Identitätsforschung, den Begriff der Identität und die zunehmende Beachtung des Nicht-Identischen in subjekttheoretischen Diskursen / J. Straub // Sozialwissenschaftliche Rundschau. – Göttingen, 1991. – S. 50–71.
286. Straub J. Identität / J. Straub // Grundlagen und Schlüsselbegriffe. – Stuttgart, 2004. – S. 277–303.
287. Streeck J. Kulturelle Codes und ethnische Grenzen. Drei Theorien über Fehlschläge in der interethnischen Kommunikation / J. Streeck // Interkulturelle Kommunikation. – Tübingen, 1985. – 120 S.
288. Stroud J. Bartimäus: Das Amulett von Samarkand / J. Stroud .– Blanvalet Taschenbuch Verlag. –Berlin, 2007. – 455 S.

289. Tabouret-Keller A. Language and identity / A. Tabouret-Keller // *The Handbook of Sociolinguistics*. – Oxford, 2000. – P. 301–314.
290. Tazi R. Arabismen im Deutschen: lexikalische Transferenzen vom Arabischen ins Deutsche / R. Tazi. – Berlin: de Gruyter, 1998. – 464 S.
291. Theo H. Lehrbuch der empirischen Persönlichkeitsforschung / H. Theo. – Göttingen : Hogrefe Verlag, 1991. – 488 S.
292. Thim-Mabrey C. Sprachidentität: Identität durch Sprache. Ein Problemaufriss aus sprachwissenschaftlicher Sicht / C. Thim-Mabrey. – Bielfeld, 2003. – S. 1–18.
293. Thomas A. Interkulturelle Wahrnehmung, Kommunikation und Kooperation / A. Thomas. – Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 2008. – S. 94–116.
294. Toren C. Culture and personality / C. Toren // *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. – London : Routledge Edition, 1996. – P. 143–145.
295. Ullmann M. Die Natur und die geheime Wissenschaft im Islam / U. Ullmann . – München, 2011. – 494 S. .
296. Unger A. Von Algebra bis Zucker / A. Unger. – Stuttgart: Reclam, 2006. – 320 S.
297. Urquhart D. Reisen unter Osmanen und Griechen / D. Urquhart. – Verlag: Edition Erdmann . – Wiesbaden, 2008. – 440 S.
298. Veith W. Soziolinguistik. Ein Arbeitsbuch mit Kontrollfragen und Antworten / W. Veith. – Tübingen : Narr Verlag, 2002. – 275 S.
299. Venedey J. Die Deutschen und Franzosen nach dem Geiste ihrer Sprachen und Sprichwörter / J. Venedey. – Heidelberg : Winter Verlag, 1842. – 176 S.
300. Vermeer H. Sprache und Kulturanthropologie. Ein Plädoyer für interdisziplinäre Zusammenarbeit in der Fremdsprachendidaktik / H. Vermeer. – München : Hueber Verlag, 1978. – 320 S.
301. Von Goethe J.W. West-östlicher Diwan: Gedichte aus dem Morgenland / J.W. Von Goethe. – Insel Verlag: Berlin, 2016. – 132 S.

302. Von Humboldt W. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts / W. Von Humboldt // Schriften zur Sprachphilosophie. – Darmstadt, 1988. – 756 S.
303. Von Humboldt J.W. Vergleichende Sprachwissenschaft und Sprachphilosophie / J. W. Von Humboldt. –Frankfurt a. M. : Zweitausend Verlag, 2008. – 1055 S.
304. Wagner H. Die heilige Reise nach Mekka / H. Wagner. – Bonn : Roth Verlag, 2010. – S. 9–14.
305. Wahren H. K. Zwischenmenschliche Kommunikation und Interaktion // H. K. Wahren / Berlin : de Gruyter Verlag, 1987. – 227 S.
306. Watzlawick P., Beavin J.H., Jackson D.D. Menschliche Kommunikation. Formen–Störungen – Paradoxien / P. Watzlawick, J.H. Beavin , D.D. Jackson. – Bern, 1969. – 215 S.
307. Wecker V. Sprache und Identität im Kontext der Migration schlesischer Aussiedler nach Deutschland / V. Wecker // Interkulturelles Heft N.15. – Bonn, 2009. – 163 S.
308. Weisgerber L. Muttersprache und Geistesbildung / L. Weisgerber. –2. Auflage. – Göttingen, 1941. – 142 S.
309. Weisgerber L. Verschiebungen in der sprachlichen Einschätzung von Menschen und Sachen / L. Weisgerber. – Köln : Westdeutscher Verlag, 1958. – 336 S.
310. Weisgerber L. Die vier Stufen in der Erforschung der Sprachen / L. Weisgerber. – Düsseldorf : Schwann Verlag, 1963. – 200 S.
311. Weisgerber L. Grundformen sprachlicher Weltgestaltung / L. Weisgerber. – Köln : Westdeutscher Verlag, 1963. – 214 S.
312. Weisgerber L. Sprache und Persönlichkeitswelt / L. Weisgerber. – Leipzig, 1984. – 411 S.
313. Weisweiler M. Die Märchen der Weltliteratur: Arabische Märchen / M. Weisweiler. – Hessen: Bechtermünz Verlag. – 307 S.
314. Welsch W. Transkulturalität. Lebensformen nach der Auflösung der Moderne / W. Welsch // Dialog der Kulturen. – Stuttgart, 1994. – 169 S.

315. Welsch W. Transkulturalität. Die veränderte Verfassung heutiger Kulturen / W. Welsch. – Weimar : Edition Weimarer Klassik, 1994. – S. 83–122.
316. Welte W. Moderne Linguistik. Terminologie / W. Welte. – München, 1974. – S. 249–262.
317. Wiese H. Ich mach dich Messer. Grammatische Produktivität in Kiez-Sprache / H. Wiese. – Berlin : C.H. Beck Verlag, 2007. – 290 S.
318. Wittchen H. Klassifikation und Diagnostik von Persönlichkeitsstörungen / H. Wittchen // Persönlichkeitsstörungen – Diagnostik – Psychotherapie. – Weinheim : Psychologie Verlags Union, 1996. – S. 27–41.
319. Whorf B. L. Sprache, Denken, Wirklichkeit / B. L. Whorf // Beiträge zur Metalinguistik und Sprachphilosophie. – Hamburg : Rowohlt Verlag, 1963. – 273 S.
320. Wodak P. Die Sprache in der Politik, Politik in der Sprache. Analyse zum öffentlichen Sprachgebrauch / P. Wodak. – Stuttgart : Klagenfurt Verlag, 1990. – 309 S.
321. Wolf B. Sprache und Sprachgebrauch in der DDR / B. Wolf. – Berlin, 2000. – S. 3–12.
322. Wygotski L. S. Denken und Sprechen / L. S. Wygotski. – Frankfurt a.M. : Fischer Verlag, 1969. – 164 S.
323. Zukrigel I. Kulturelle Vielfalt und Identität in einer globalisierten Welt / I. Zukrigel. – Bochum : Wagner Verlag, 2001. – 193 S.

II. ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА

324. Bild [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.bild.de/>
325. Der Focus [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.focus.de/>
326. Der Spiegel [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.spiegel.de/>
327. Die Welt [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.welt.de/>
328. Enzyklopädie des Islam: [Electronic Ressource]. – Mode of access: <http://www.eslam.de>

329. Frankfurter Allgemeine Zeitung [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.faz.net/>
330. Frauen-Forum [Electronic Ressource]. – Mode of access : http://forum.gofeminin.de/forum/infidel/___f540_infidel-Habe-einen-Liebhaber.html
331. Hammam Berlin Online [Electronic Ressource]. – Mode of access : <https://www.hamamberlin.de/>
332. Koran online [Electronic Ressource]. – Mode of access: [http:// www.koran-auf-deutsch.de/](http://www.koran-auf-deutsch.de/)].
333. Lesekorb-Forum [Electronic Ressource]. – Mode of access: <http://www.labbe.de/lesekorb/index.asp?themaId=75&titelid=475>
334. Maghreb Politik [Electronic Ressource]. – Mode of access: [http:// www.europarl.europa.eu](http://www.europarl.europa.eu).
335. Maschrek Politik [Electronic Ressource]. – Mode of access: [http:// www.tr.boell.org](http://www.tr.boell.org)
336. Morgenpost [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.morgenpost.de/>
337. Pankower Allgemeine Zeitung [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.pankower-allgemeine-zeitung.de/>
338. Süddeutsche Zeitung [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.sueddeutsche.de/>
339. Was bedeutet Maschrek? [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://menschliche-entwicklung-staerken.dgvn.de/>
340. Wer sind die Beduinen? [Electronic Ressource]. – Mode of access: <http://www.sinai-bedouin.com/index.php?beduinen>
341. WIKIPEDIA [Electronic Ressource]. – Mode of access : <https://www.wikipedia.org/>
342. ZDF-Forum [Electronic Ressource]. – Mode of access: <http://www.zdf.de/forum-am-freitag/aufstieg-und-niedergang-der-kalifen-warum-isis-den-begriff-kalif-nutzt-34915406.html>

III. ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

343. Алекперов Ф.И. Словарь родственных слов арабского происхождения / Ф.И.Алекперов. – Баку: Маариф, 1991. – 40 с.
344. Калинина Н.В. Проблема фиксации и описания заимствований специальными словарями современного немецкого языка в ТДР и ФРГ: дис. на соискание степени науч. канд. филол. наук / Н.В. Калинина. – М., 1984. – 186 с.
345. Махмутов М.И. Арабско-татарско-русский словарь заимствований / М.И. Махмутов. – Казань: Иман, 1993. – 853 с.
346. Немецко-русский, русско-немецкий словарь: 75000 слов и словосочетаний / О. Мазур. Донецк, 2012. – 752 с.
347. Русско-арабский и арабско-русский словарь. Около 3000 слов в каждой части словаря / под редакцией Л.С. Блиновой. – М.: Астрель АСТ, 2005. – 224 с.
348. Al-Kamous Al-Jadidi. Großwörterbuch der arabischen Sprache. – 1. Neue Auflage. – Tunis, Algier, Rabat, 2004. – 3155 S.
349. Arabisch-Deutsches Großwörterbuch herausgegeben von Dr. Hans Wehr. – 2.Auflage. – Berlin : Orientalistik Verlag, 1999. – 3091 S.
350. Arabisches Großwörterbuch “Al-manhal” von Dr. Ahmed Ali Chaaraoui. – Cairo : Arabic Language Hous, 2011. – 3581 S.
351. Atlas zur deutschen Sprache von Dr. König Werner. – 11. Auflage. – München : DTV Verlag, 1996. – 978 S.
352. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. – 2. völlig neu bearbeitete Auflage. – Stuttgart : Kröner Verlag , 1990. – 885 S.
353. Das große Lexikon Medien und Kommunikation. – Würzburg : L.R. Tsvasman Verlag, 2006. – 773 S.
354. Dornseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / F. Dornseiff. – Berlin: De Gruyter, 1970. – 922 S.
355. Duden Bd. 7: Herkunftswörterbuch: Etymologie der deutschen Sprache. 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim: Dudenverlag, 2001. – 960 S.

356. Duden Universalwörterbuch. – 7.Überarbeitete und erweiterte Auflage. – Herausgegeben von der Dudenredaktion. Duden Verlag. – Mannheim, Zürich, 2011. – 2112 S.
357. Ehemann H. Oberaffeb´ngeil. Neues Lexikon der schriftlichen Jugendsprache / H. Ehemann // Becksche Reihe. – München, 1996. – 158 S.
358. Glück H. Lexikon der Sprache / H. Glück. – Stuttgart, 1993. – 577 S.
359. Großwörterbuch der arabischen Sprache. Bedeutungen und Interpretationen. – Kuwait : Science and Education Edition, 2013. – 914 S.
360. Herberg D. Neuer Wortschatz: Neologismen der 90er Jahre im Deutschen / D. Herberg, – Berlin: de Gruyter, 2004. – 393 S.
361. Heupel C. Taschenwörterbuch der Linguistik / C. Heupel. – München : List Verlag, 1973. – 377 S.
362. Hirschberg W. Wörterbuch der Völkerkunde / W. Hirschberg. – Berlin : Reimer Verlag, 1999. – 345 S.
363. Hoffmeister J. Wörterbuch der philosophischen Begriffe / J. Hoffmeister. – Hamburg, 1955. – 988 S.
364. Le grand Dictionnaire Larouss Deutsch-Französisch. – Herausg. von Dr. Doucet Fleck. – 6. Auflage. – Paris, 2001. – 3471 S.
365. Lewandowski T. Linguistisches Wörterbuch / T. Lewandowski. – Band 2. – Heidelberg : UTB Verlag, 1979. – 1287 S.
366. Lexikon der Sprachwissenschaft. – Herausg. vom H. Bußman. – 4. Ausgabe u. Mitarbeit von A. Kröner. – Stuttgart, 2008. – 816 S.
367. Manfred H. Deutsche Sprache in der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik. Lexikon der Germanistischen Linguistik / H. Manfred. – Tübingen : Herbert Ernst Verlag, 1980. – S. 519–527.
368. Osman N. Kleines Lexikon deutscher Wörter arabischer Herkunft / N. Osman. – München: Verlag C.H. Beck, 2003. – 140 S.
369. Sommerfeldt K. E. Wörterbuch der Valenz etymologisch verwandter Wörter / K. E. Sommerfeldt. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 1996. – 298 S.

370. Strauß G.,Ulrike H. ,Gisela H. Brisante Wörter von Agitation bis Zeitgeist. Ein Lexikon zum öffentlichen Sprachgebrauch / G. Strauß, H. Ulrike, H. Gisela. – Berlin, 1989. – 788 S.
371. Thoraval Y. Lexikon der islamischen Kultur. Hrsg. und übersetzt von Ludwig Hagemann und Oliver Lellek / Y. Thoraval. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1999. – 152 S.
372. Wahrig G. Herkunftswörterbuch / G. Wahrig. – München: Bertelsmann Lexikon, 2003 – 646 S.
373. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. – Herausg. von Dr. Reante Wahrig-Burfeind. – 6. Auflage, Bertelsmann Lexikon. – Gütersloh, 2011. – 1420 S.
374. Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache von Dr. Roth Frisch. – München : De Gruyter Verlag, 2000. – 562 S.

ДОДАТОК А

Тематична багатоплановість арабізмів у сучасній німецькій мові

	Тематична група	Арабізми
1	Religion und Islamwissenschaft:	1. Allah 2. AlmemarAor 3. Assassine 4. Bida 5. Bismalah 6. Burka 7. Chutba 8. Dey/Dei 9. Djuma 10. Djanna 11. Druse 12. Ehutba 13. Fatiha 14. Fatwa 15. Giaur 16. Hadithe 17. Haram 18. Hedschra 19. Hidschab 20. Huri 21. Id 22. Ihram 23. Imam 24. Iman 25. Islam 26. Kafir 27. Kapte 28. Kibla 29. Koran 30. Mahdi 31. Maschallah 32. Minarette 33. Mohammedaner 34. Muezzin 35. Mufti 36. Mullah 37. Ramadan

		<p>76. Gibraltar 77. Habub 78. Hammada 79. Kamsin/Chamsin 80. Mathreb 81. Monsun 82. Rambla 83. Ras 84. Reg 85. Sahara 86. Sahel 87. Samum 88. Schirokko 89. Schott 90. Sebcha 91. Serir 92. Tell 93. Tirs 94. Wadi 95. Wilajet</p>
	Geologie	<p>96. Amber/Ambra 97. Lava 98. Markasit 99. Makkalube 100. Realgar 101. Talk</p>
	Astronomie	<p>102. Acarnar 103. Achernar 104. Achleischemali 105. Alamac 106. Alchabor 107. Aldebaran 108. Algebar 109. Algedi 110. Algenib 111. Algomeiza 112. Algol 113. Algorab 114. Alhabor 115. Albajoth 116. Alkor</p>

		<p>117. Almukantarat 118. Alphard 119. Alpherath 120. Alpheraz 121. Alpheta 122. Altair 123. Amak 124. Arided 125. Arioph 126. Asangue 127. Betelgeuse 128. Denab 129. Denebola 130. Dubhe 131. Etanin 132. Facardin 133. Fo malhaut 134. Kalbehasit 135. Kalbelazguar 136. Kalbolacrab 137. Kochab 138. Markab 139. Nadir 140. Rasalgue 141. Rasal(a)gethi 142. Rasalguese 143. Ras Alhagh 144. Rastaben 145. Rigel 146. Scheat 147. Suradain 148. Theodolit 149. Wega 150. Zenit</p>
3	Pflanzen, Tiere und Nahrungsmittel	<p>151. Albatros 152. Aprikose 153. Aubergine 154. Azarol 155. Banane 156. Berberitze 157. Eben 158. Borretsch 159. Endivie</p>

		160. Diwan 161. Falafel 162. Fennek 163. Galgant 164. Gazelle 165. Giraffe 166. Ingwer 167. Jasmin 168. Kaffee 169. Kamel 170. Kandis 171. Kümmel 172. Kurkuma 173. Kuskus 174. Lärche 175. Limette 176. Limonade 177. Xylenol 178. Luffa 179. Marabu 180. Mocca 181. Muskat 182. Orange
4	Arabisches soziales Leben und Hierarchie	183. Abu 184. Admiral 185. Ajatollah 186. Alkalde 187. Araber 188. Askari 189. Beduine 190. Ben 191. Berber 192. Dragoman 193. Fakih 194. Fakir 195. Fanfaron 196. Fedajin 197. Fellache 198. Fikh/Fiqh 199. Firenk 200. Ghasi 201. Hadsch 202. Hafis

		<p>203. Hakim 204. Hammal 205. Harem 206. Ibn 207. Kalif 208. Kawass/-e 209. Mameluck 210. Marabut 211. Mimbar 212. Mirza 213. Moslem 214. Mozaraber 215. Muchtar 216. Mudir 217. Muezzin 218. Mulatte 219. Mullah 220. Muschir/-ue- 221. Muselman 222. Muslim 223. Mutaziliten 224. Nabob 225. Naib 226. Rais 227. Rasse 228. Sadr 229. Sahib 230. Sarazenen 231. Scheich 232. Scherif 233. Schia 234. Sensal 235. Smala 236. Sufi 237. Tebib 238. Ulema 239. Wali 240. Walide 241. Wekil 242. Zuave</p>
--	--	---

5	Politik (Aktuelles)	243. Al-Fatah 244. Al-Qaida 245. Ansar Sunna 246. Dschihad 247. Dschihadist 248. Fatah 249. Fedajin 250. Hamas 251. Hisbollah 252. Intifada 253. Kalifat 254. Mudschahed 255. Salafist 256. Taliban
6	Namen und feste Bezeichnungen	257. Aschura 258. Gibraltar 259. Haschemiten 260. Kaaba 261. Maghreb 262. Maschrek 263. Medina 264. Mekka 265. Sahara 266. Sultanat
7	Stoffe und Kleidungen	267. Aba 268. Arabeske 269. Baldachin 270. Barchent 271. Caban 272. Dschellaba 273. Dschubbe 274. Fes 275. Gala 276. Galabija 277. Gamasche 278. Gilet 279. Haik 280. Jacke 281. Joppe 282. Kaftan

		<p>283. Kiswa 284. Kufija 285. Muetze 286. Sabot 287. Schaube 288. Simarre 289. Tarbusch 290. Tocke</p>
8	Musik	<p>291. Gayta 292. Kamangah 293. Laute 294. Mandoline 295. Maqam 296. Nay 297. Rabab 298. Sarabande 299. Tamburin 300. Ud</p>
9	Krieg	<p>301. Arsenal 302. Assagai 303. Barbakane 304. Handschark 305. Kaliber 306. Razzia 307. Risiko 308. Rochade 309. Tara</p>
10	Medizin und Gesundheit	<p>310. Bezoar 311. Dourine 312. Elmi 313. Kampfer 314. Karve 315. massieren 316. Natron 317. Salep</p>